

**Peruskoulu-uudistus osana
suomalaisen yhteiskunnan muutosta-
Keskustelu Opettajien ammattilehdissä
vuosina 1973-1977.**

Tiia Ida Anastasia Mänttari

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Poliittinen historia

Pro Gradu-tutkielma

Toukokuu 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Facult Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Ida Mänttäri			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Peruskoulu-uudistus osana suomalaisen yhteiskunnan muutosta – keskustelu Opettajien ammattilehdissä vuosina 1973-77.			
Oppiaine – Läroämne – Subject Poliittinen historia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro Gradu	Aika – Datum – Month and year 5/2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 84	
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tämä Pro Gradu-tutkielma käsittelee suomalaista peruskoulu-uudistusta 1970-luvulla. Tarkasteltu ajanjakso on rajattu vuosiin 1973-1977. Aiheeseen liittyvä tutkimustraditio painottuu uudistusta edeltäneiden suunnittelun vuosien tutkimukseen, mutta itse uudistuksen toteutusvuosiin liittyvä tarkastelu on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tähän perusteeseen nojaten, lähestymistapa soveltuu hyvin tutkimustraditioon. Näkökulma sijoittuu itse opetuksen kentälle, jonka seurauksena aineistoksi valikoituivat Opettajien kaksi ammattilehteä, loppuvuodesta 1973 lakkautettu Opettajain lehti ja tästä eteenpäin aina vuoteen 1977 asti Opettaja-lehti. Tutkielman aiheen valinta perustuu koulutuksen tarkeyteen yhteiskunnallisen muutoksen yhteydessä. Koulutusta käytetään välineenä vastata muuttuvan yhteiskunnan vaatimuksiin ja koettuja uudistuksia on tärkeää tutkia heidän näkökulmastaan, jotka ovat kaikista voimakkaimmin uudistuksen kohteena. Tässä kontekstissa tärkeimmäksi keskiöön nousevat koulumaailman arki sekä toteutuksen mahdollistajat eli opettajat ja oppilaat.</p> <p>Pro Gradu-tutkielmassa pyritään vastaamaan kysymykseen, miten peruskoulu-uudistuksen onnistumista arvioitiin toteutusvuosina ja miten uudistus linkittyy samaan aikaan tapahtuvaan suomalaisen yhteiskunnan murrosvaiheeseen. Ajalle tyypillisiä voimakkaita muutoksia olivat elinkeinorakenteen muutokset, jotka johtivat muuttoaaltoa maaseudulta kaupunkeihin. Koulujärjestelmän uudistus oli osittain vastauksena yhteiskunnalliseen muutospaineeseen ja uudistuksella pyrittiin maksimoimaan suomalaisen koulutuksen riittävän korkea taso sekä parantamaan tasavertaisia mahdollisuuksia eri sosiaaliluokkien välillä. Tutkielman tavoitteena on myös vertailla aikaisemman tutkimuksen tuloksia tutkielman johtopäätöksiin. Merkittävää ja huomionarvoista olivat erityisesti koulu-uudistuksen suunnitteluvaiheeseen liittyvät poliittiset erimielisyydet siitä, minkälaiseksi tulevaa järjestelmää haluttiin kehittää. Vastakkain olivat myös vanhan järjestelmän kansa-, ja oppikoulunopettajat. Keskeistä Pro Gradu- tutkielmassa on tarkastella, näkyvätkö ideologiset ja poliittiset erimielisyydet yhä toteutusvaiheessa, vai nouseeko pyrkimys konsensukseen tärkeämmäksi.</p> <p>Tutkielmassa käytetty metodi on kvalitatiivinen kirjallisuuskatsaus ja tarkastelun kohteena ovat uudistus yleisesti sekä opettajat ja oppilaat. Tutkielman yksi tärkeimmistä johtopäätöksistä on opettajien konsensushakuisuus. Suunnitteluvuosille kuvaavia ideologisia erimielisyyksiä ei esiinny ja opettajat esiintyvät yhtenäisenä ryhmänä. Huomionarvoista on myös peruskoulu-uudistuksen lähtökohdan eriyttävyys: uudistus ei ole syntynyt täysin suoranaisesti vastauksena yhteiskunnallisiin muutospaineisiin, vaan välissä on vaikuttanut liian suureksi laajentuva keskikoulu. Keskikoulun laajentuminen on ollut enemmän seurausta suoraan yhteiskunnan murroksesta ja peruskoulu-uudistusta on kehitelty vastaukseksi keskikoulun suosion kasvamisesta seuranneeseen ongelmaan.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Peruskoulu, yhteiskunnallinen muutos, opetusala, kaupungistuminen			

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Pro gradun rakenne	4
1.2	Aineiston esittelyä	6
1.3	Yhteiskunnallinen muutos käsitteenä	8
1.4	Rinnakkaiskoulujärjestelmästä kohti yhtenäiskoulua	10
1.5	Suomalainen yhteiskunta muuttuu	14
1.6	Aikaisempaa tutkimusta	18
2	Uudistuksen arviointia alkuvuosina	25
2.1	Viranomaisten odotuksia, toiveita ja tavoitteita	25
3	Opettaja osana peruskoulu-uudistusta	28
3.1	Opettajan roolille asetetut muutospaineet	28
3.2	Opettajien jaksaminen otsikoissa	34
3.3	Kansakoulun opettajat osana koulu-uudistusta ja muuttuvaa yhteiskuntaa	42
3.4	Keskustelu luokanvalvojan uudesta roolista	45
4	Lakkoilua ja uudistuksen kritisointia	48
4.1	Peruskoulun toiminnallisen rakenteen muutosohjelma	48
4.2	Lakkoilua Espoon Hakalehdon ja Viherlaakson yhteiskouluissa	53
5	Oppilaat osana koulu-uudistusta	56
5.1	Uudistuva oppilashuolto	56
5.2	Koulurauha suurennuslasin alla	59
5.3	Nuoriso muuttuvan yhteiskunnan ja peruskoulu-uudistuksen kontekstissa – koulurauhan häiriintyminen	68
6	Johtopäätöksiä	77
7	Lähteet	82

1 Johdanto

Pro gradutyöni tutkimuskysymys perustuu suomalaiseen peruskoulujärjestelmän asteittaiseen ja maakunnittain edenneeseen uudistukseen 1970-luvulla. Peruskoulu-uudistus on yksi Suomen merkittävimpiä ja suurimpia uudistuksia eikä toteutusajankohta ole ollut helppo niin sisä-, kuin ulkopoliitikankaan kannalta. Aihe on ajankohtainen erityisesti vuoden 2016 toteutetun ja saman vuoden syyslukukaudella voimaansaatetun uuden opetussuunnitelman johdosta. Tavoitteenani on tutkia jo toteutusvaiheeseen päässeän peruskoulu-uudistuksen herättämiä ajatuksia opettajien ammattilehdissä vuosien 1973–1977 aikana.

Tavoitteenani on selvittää, minkälaisia ajatuksia peruskoulu-uudistus herätti erityisesti kentällä toimivien, eli opettajien ja muiden koulumaailman toimijoiden näkökulmista. Tähän perustuu myös aineiston valintani. Uudistus lähtee aina toiveesta ja tahdosta muuttaa haluttua asiaa, jonka ympärillä vaikuttaa laajalti muu yhteiskunta. Suomalaiseen peruskoulu-uudistukseen liittyivät voimakkaasti yhteiskunnalliset muutospaineet, joista merkittävimpiä olivat elinkeinorakenteen muutos, muuttoaalto maaseudulta kaupunkeihin, teknologian kehitys ja kansainvälistyminen. Sisäpoliittiset paineet ovat ajaneet suomalaista koulujärjestelmää kohti välttämätöntä muutosta tasa-arvoisempaan ja nyky-yhteiskunnan tarpeita vastaavaan koulutukseen.

Peruskoulu-uudistusta on itsessään tutkittu paljon. Itse uudistuksen lähtökohdat sekä eteneminen kuten myös perustelut uudistuksille on esitelty hyvin. Esillä ovat olleet myös vanhojen kansa-, ja oppikoulujen opettajien asenne-erot ja erimielisyydet tulevasta uudistuksesta. Myös uudistukseen liittyvät poliittiset erimielisyydet ovat saaneet suuren roolin tutkimustraditiossa. Sen sijaan itse uudistuksen toteutuminen käytännössä ja arviot uudistuksen toimivuudesta, onnistumisesta ja yleisistä vaikutuksista ovat jääneet vähemmälle tarkastelulle. Tutkimustraditio tarjoaa täten

hyvin tilaa näkökulmalleni ja vuoden 2016 opetussuunnitelman uudistus tekee aiheesta ajankohtaisen. Vaikka kyseessä ovat kaksi eri uudistusta täysin eri aikakausina, on taustojen, syiden ja seurausten suhteiden tutkiminen molempien kannalta oleellista. Tämä koskee erityisesti näkökulman valintaa; tärkeää ja oleellista on arvioida toteutuneen uudistuksen vaikutuksia itse koulumaailmasta käsin. Kaikki lehtiin kirjoittaneet eivät edusta opettajakuntaa, mukana on paljon viranomaisten sekä eri poliittisten alojen asiantuntijoiden arviointeja ja kommentteja. Lisäksi ääneen pääsevät vanhempainyhdistyksen edustajat, oppilaat ja opettajaksi opiskelevat.

Tutkimuskysymykseni voidaan käytännössä jakaa kahdeksi erilliseksi kysymykseksi, mutta ne tukevat toisiaan ja elävät vuorovaikutteisina. Ensimmäinen kysymys pyrkii vertailemaan uudistuksen käsittely-, ja suunnitteluvaihetta toteutuksen aikaan. Käytännössä suunnittelu tietenkin jatkui myös uudistusta toteuttaessa, mihin osaltaan vaikutti peruskouluun siirtyminen asteittain Pohjois-Suomesta alkaen. Suunnitteluvaihetta ovat leimanneet kuitenkin voimakkaat ja toisistaan hyvinkin paljon poikkeavat ideologiat ja näkemykset sen suhteen, mihin peruskoulua haluttiin kehittää ja millaisena koululaitos nähtiin osana Suomen tulevaisuutta. Tätä taistelua käytiin poliittisten puolueiden välillä eduskunnassa, järjestöjen kesken elinkeinoelämässä sekä opettajakunnan sisällä. Opettajien suhteen oli pitkälti kuvaavaa jako vanhojen kansa-, ja oppikouluopettajien välillä. Pyrin vastaamaan kysymykseen, minkälaiseksi tilanteet kehittyivät, kun uudistus saatiin käyntiin konkreetian tasolla, jatkuivatko erimielisyydet vai saavutettiin konsensus ja missä ajassa. Poliittisten erimielisyyksien tutkimista hankaloittaa aineistoni tuoma rajallisuus, sillä Opettaja-lehti pyrki pitämään poliittisesti hyvin neutraalin linjan. Oleelliseen asemaan nousevatkin aikaisemmin vastakkain olleet kansa-, ja oppikoulun opettajat, jotka nyt pyritään nostamaan samalle tasolle opettamaan heterogenisoituvaa oppilasainesta. Perustelen tämän kysymyksen tärkeydellä myös opettajien roolimutoksiin liittyvän käsittelykappaleen laajuutta.

Toinen tutkimuskysymys keskittyy suomalaisen yhteiskunnan samanaikaiseen voimakkaaseen muutokseen, jonka lähtökohtia ja taustoja esitellään myöhemmin Pro Gradu-työssäni. Peruskoulu-uudistus ja muu yhteiskunnallinen murrosvaihe ajoittuvat vahvasti päällekkäin, eikä aina ole selkeää mitkä koulumaailman muutokset johtuvat itse uudistuksesta ja missä vaikuttaa laajemmin yhteiskunta kokonaisuutena. Tämän kysymyksen voi kuitenkin linkittää aikaisempaan esimerkiksi koulurauhan häiriintymisen kautta, joka nousee oleelliseksi ja tärkeäksi aiheeksi käsittelykappaleessa. Pysin vastaamaan kysymykseen, nähdäänkö heikentynyt koulurauha seurauksena oppilaisaineiden monimuotoistumisesta, jota vanha oppikouluväki on pelännyt ja kuinka selkeästi tai epäsuorasti argumentti esitetään.

Johtopäätöksissä pyrin aineiston analysoinnin perusteella tiivistämään näitä tutkimuskysymyksiä yhteen pohtimalla, miten peruskoulu-uudistus koettiin koulumaailmassa, oliko uudistus tarkoituksenmukainen ja toimiko uudistus käytännössä. Lisäksi pohdin, mitkä vaikutukset ja seuraukset koulumaailmassa ovat mahdollisesti itse uudistuksesta johtuvia ja mitkä toisaalta kumpuavat yleisestä nopeasta ja radikaalista yhteiskunnan muutoksesta. Peruskoulu-uudistus ja yleinen yhteiskunnallinen konteksti eivät kuitenkaan missään vaiheessa sulje toisiaan pois vaan elävät kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään.

Lähestymistavassa pyrin sijoittamaan itseni yhteiskunnalliselle kentälle, jossa laaja-alainen uudistus suhteutetaan osaksi suomalaisen yhteiskunnan samaan aikaan tapahtunutta voimakasta murrosvaihetta. Tähän liittyvät erityisesti elinkeinorakenteen muuttuminen, muuttoaalto maaseudulta kaupunkiin sekä kaupungistunut elintapa. Koko kontekstin huomioonottaminen auttaa tarkastelemaan peruskoulu-uudistusta yksittäisen tapahtuman sijaan osana laajoja yhteiskunnallisia muutoksia. Yhteiskunnalliset muutokset erityisesti elinkeinorakenteen ja sivistyksen tason nousun osalta eivät ainoastaan esiinny taustoittavina tekijöinä, vaan tarkasteleman aineiston osalta ne elävät jatkuvasti mukana arvioitavissa peruskoulu-uudistuksen käytännön vaikutuksia sekä tulevaisuutta. Koulun ilmapiiri, uudistusten käytännön vaikutukset sekä oppilaiden

sosioekonomisten taustojen vaikutus kulkevat jatkuvasti vierekkäin ja ovat tiiviissä vuorovaikutuksissa myös opettajiin ja opetukseen liittyviin odotuksiin ja paineisiin.

1.1 Pro gradun rakenne

Pro Gradu-työni johdannossa esittelen lyhyesti yhteiskunnallisen muutoksen käsitteenä sekä pureudun peruskoulu-uudistusta edeltävään koulujärjestelmään, sekä niihin taustoihin ja syihin minkä johdosta koululaitosta ryhdyttiin uudistamaan. Lisäksi esittelen tutkimusaiheeni kontekstin, suomalaisen yhteiskunnan murroskohdat pääpiirteissään 1960-, ja 1970-luvuilla sekä syitä sille miksi näistä lähtökohdista uudistusta lähdettiin virallisella tasolla toteuttamaan.

Johdantokappaleessa jäsentelen aikaisempaa tutkimusta ja perustelen, minkä johdosta tutkimustraditiossa on tilaa omalle tutkimuskysymykselleni. Aikaisempi tutkimus painottuu pitkälti peruskoulu-uudistusta edeltäviin poliittisiin kiistoihin, joissa puolueiden väliset arvoriidat heijastuivat koulujärjestelmän kehittämiseen. Poliittisten puolueiden ohella, vastakkain ovat olleet vahvasti myös vanhan koululaitoksen kansa-, ja oppikoulun opettajat. Itse toteutusvaiheessa olevaa peruskoulu-uudistusta on tutkittu myös kasvatustieteellisestä näkökulmasta.

Käsittelykappaleeni jakautuu käytännössä kolmeen osaan ja näiden alaotsikoihin. Ensimmäisessä osassa käsitellään peruskouluun liittyvää keskustelua yleisesti, alun toiveikkuudesta ja korkeista tavoitteista kohti epäkohtien ilmentymistä, taloudellisia vaikeuksia ja lakkoilua. Toinen osa käsittelee koulumaailman merkittävän toimijan eli opettajan roolia peruskoulu-uudistuksessa. Opettajalle asetetut koventuneet paineet, roolin monipuolistuminen sekä kasvanut työmäärä nähdään yhtenä Opettaja-lehtien merkittävimpana keskustelunaiheena tarkastelemallani aikavälillä, vuosina 1972-1977. Opettaja onkin yksi merkittävimmistä ja tärkeimmistä toimijoista peruskoulu-

uudistuksessa. Kolmannessa osassa tarkastelun painopiste siirtyy toiseen oleelliseen koulumaailmaan toimijaan eli oppilaisiin. Tutkimus keskittyy tässä osassa erityisesti koulurauhan häiriintymiseen, joka nousee merkittävään osaan Opettajien ammattilehdissä koulu-uudistuksen yhteydessä.

Tutkielmani rakenne on pitkälti temaattinen, eli eri käsittelykappaleissa vuodet 1973-1977 limittyvät rinnakkain, riippuen siitä mitä teemaa kappaleessa käsitellään.

Teemojen sisällä tapahtuvat noudattavat pitkälti kronologista linjaa, mutta poikkeuksia esiintyy. Koko tutkielman rakennetta ajatellen, käsittelyn voi nähdä osittain myös kronologisena, alkaen Peruskoulu 73- tapahtuman avajaispuheista edeten loppua kohden uudistuksen ja valtioneuvoston toimenpiteiden kärkkääseen arvosteluun.

1.2 Aineiston esittelyä

Tutkimuksen näkökulma määräytyy pitkälti lehdissä esiintyvien artikkelien kirjoittajien mukaisesti. Useissa kirjoituksissa on valitettavasti mainittu vain kirjoittajan nimi, joka ei anna selkeää tietoa siitä edustaako kirjoittaja opettajien ammattikuntaa vai jotain muuta. Erityisesti vuoden 1973 alkupuoliskon lehtiaineistossa esiintyy paljon eri kouluviranomaisten ja koulutoimen johtajien esittämiä näkemyksiä sekä ajatuksia peruskoulu-uudistuksesta. Lisäksi alkuvuoden 1973 lehdissä on kuvaavaa, että kouluviranomaiset korostavat ja rohkaisevat opettajia arvioimaan ja esittämään rehellisesti näkemyksiään koulu-uudistuksen toteutumisesta ja tavoitteiden onnistumisesta. Lähtökohtaisesti lehti on kuitenkin perustettu opettajien äänenkannattajaksi ja suuri osa lehtien artikkeleista koostuu opettajien lähettämistä kirjoituksista, joita toimitus julkaisee valikoiden sekä yksittäisen lehden teemaan ja julkaisuajankohtaan suhteuttaen.

Itse OAJ:n toimittaman *Opettaja*-lehden lisäksi, olen tutkinut vuoden 1973 osalta kansakoulun opettajien omaa ammattilehteä, joka kulki nimellä *Opettajain*-lehti. Halusin aloittaa tarkastelun vuodesta 1973, sillä tällöin koulu-uudistus oli ollut jo vuoden hyvässä vaiheessa, alkaen Lapin läänistä. *Opettajain*-lehti lakkautettiin marraskuussa 1973. Tämän korvasi uusi *Opettaja*-lehti, johon yhdistyi vanhan *Opettajain*-lehden lisäksi vuonna 1951 perustettu *Oppikoululehti*. Lehtien yhdistymistä voidaan pitää symbolina siitä, että tällöin yhdistyivät Suomen Opettajain liitto SOL ja Oppikoulun opettajien keskusjärjestö OK. Yhtenä oletusarvonani oli, että *Opettajain*-lehden ja uuden *Opettaja*-lehden sisällöt ja näkökulmat voisivat poiketa toisistaan. Huomionarvoista oli kuitenkin seikka, jonka mukaan vuoden 1973 *Opettajain-lehdessä* suoranaisesti peruskoulu-uudistusta koskeva keskustelu on ollut huomattavasti runsaampaa kuin vuoden 1973 jälkeisessä, yhdistyneessä *Opettaja*-lehdessä. Keskustelu on ollut myöhemmin epäsuorempaa, jolloin koulu-uudistuksen vaikutusta eri tilanteissa on täytynyt lukea selkeästi enemmän rivien välistä, lukuun ottamatta vuoden 1975 supistamispäätöksiä jotka nostivat peruskouluun liittyvän keskustelun selkeästi jälleen tärkeimmäksi aiheeksi. Ajalle tyypillisiä muita ilmiöitä on nostettu tärkeiksi keskustelun

aiheiksi, esimerkiksi opettajien ammattijärjestön vahvistumiseen sekä palkkausparannusten vaatimusten lisääntymiseen liittyvät kirjoitukset.

Koen tutkimani aiheen tärkeäksi ja ajankohtaiseksi muutamasta eri syystä. Vuonna 2016 toteutettu peruskoulun uusi opetussuunnitelma tekee aiheesta ajankohtaisen ja muistuttaa siitä, miten tärkeää vastaavia uudistuksia on tutkia uudistusta toteuttavien sekä asianomaisten ja muutoksen kohteena olleiden näkökulmasta. Opettaja-lehden artikkeleista huokuu usein ajatus siitä, miten uudistuksen suunnittelijat ja viranomaiset eivät ymmärrä käytännöntyön haastavuutta, saati osaa suhteuttaa teoreettisia vaatimuksiaan käytännön toteutusmahdollisuuksiin. Myös uuden opetussuunnitelman toteutuminen heijastaa yhteiskunnallista muutosta ja kietoo sen osaksi suurta kokonaisuutta. Sekä 1970-luvun peruskoulu-uudistus, että vuonna 2016 voimaantullut uusi opetussuunnitelma ovat vastauksia ympäröivän yhteiskunnan muuttuneeseen perusluonteeseen sekä ajalle tyypillisten työelämän vaatimusten muutoksiin. Vaikka ajankohdat ja vaatimukset näissä kahdessa uudistuksessa ovat lähtökohdiltaan täysin erilaiset, yhdistää niitä itse toteutuksen ja ympäröivän yhteiskunnan välinen kausaalisuus; tarve uudistaa koulumaailmaa ei ole syntynyt tyhjästä.

1.3 Yhteiskunnallinen muutos käsitteenä

Pyrin ymmärtämään ja tarkastelemaan vuosien 1972-77 peruskoulu-uudistusta *innovaatio*-termin kautta. Institutionalistisesta perspektiivistä katsottuna innovaatiossa on aina kyse uudesta tavasta organisoida tapojamme tulkita todellisuutta tai organisoida toimintaa. Kaikki uudelleenorganisoinnin tavat eivät kuitenkaan ole innovaatioita. Liitämme nimittäin innovaatioihin positiivisen merkityksen, jonka vuoksi innovaatio on jotain, joka parantaa tilannetta suhteessa tarjolla oleviin vaihtoehtoihin tapoihin tai aiempaan nähden. Tässä suhteessa innovaatio on vertaileva termi ja sisältää merkityksen ”parempi kuin...”. Jotta termi ei kaventuisi intressiryhmäspesifiksi¹, on löydettävä jokin yleinen tekijä, jonka suhteen innovaatio merkitsee parannusta¹.

Institutionalistit ovat useimmiten selittäneet muutosta ulkoisella shokilla: jotain ympäristössä muuttuu, siksi tavanomainen toiminta kriisiytyy ja tämä johtaa pyrkimykseen muuttaa toimintaa. Toinen muutoksen selityksen suunta on sisäinen kriisi: esimerkiksi taakat ja palkkiot institutionalisoituneen järjestelmän toiminnasta jakautuvat sillä tavalla epätasaisesti, että yhteiskunnan sisään syntyy ryhmiä, joille saattaisi olla etua muutoksesta².

Yrjö-Paavo Häyrynen ja Jarkko Hautamäki ovat tutkineet kansalaisten koulutettavuutta ja tähän kytkeytyvää koulutuspolitiikkaa. Häyrysen ja Hautamäen mukaan, koulutettavuuden käsite on ennen kaikkea yhteiskunnallinen ja historiallinen, vasta toissijaisesti psykologinen ja kasvatustieteellinen. Yhteiskunnan rakennemuutos liittyy väestön koulutus-, ja sivistyspohjan laajentamiseen ja uudistamiseen. Koulutus ikään kuin varautuu muutokseen ja luo sille etukäteen edellytyksiä. Useimmat yhteiskunnan rakennemuutokset edellyttävät väestön sivistystason kohottamista ja sivistyksen epätasaisuuden poistamista. Tiedyt koulu-uudistukset ovat välttämättömiä, jotta voitaisiin uudistaa ammattirakennetta, poistaa työn pirstoutuneisuus ja kokonaistaa

¹ Melin Harri, Nikula Jouko (toim), Heiskala Risto: Yhteiskunnallinen muutos. Jyväskylä 2003, 24.

² Melin, Nikula (toim). Heiskala: 2003, 24.

ammattitehtäviä. Koulutuspolitiikka on parhaimmillaan yhteiskunnan rakennekehitystä luovaa, laadullis-rakenteellista eli muotoa antavaa yhteiskuntapolitiikkaa: tällaisena se on myös osa yhteiskunnan poliittista liikettä kohti uusia rakenteita³.

Suomalaisen peruskoulu-uudistuksen tarve yhtenäistää ja tasa-arvoistaa koulutusmahdollisuudet lapsille yhdenvertaisesti, voidaan siis nähdä yhdenlaisena sisäisen kriisin tuotoksena. Aikaisemmassa järjestelmässä oppikouluun ja sitä kautta usein yhteiskunnallisen ja sosioekonomisen aseman kohoaminen korkealle olivat pitkälti riippuvaisia perheen varakkuudesta ja ansiotasosta. Tästä etuoikeudesta pyrittiin koulu-uudistuksen kautta eroon. Ulkoinen shokki voi tässä yhteydessä taas kuvastaa sitä suomalaisen yhteiskunnan teollista ja kulttuurista muutosta, joka vaati uudenlaista koulutusta ja osaamista kansalaisilta.

³ Häyrynen, Y.-P. & Hautamäki, J.J: Ihmisen koulutettavuus ja koulutuspolitiikka – Koulutuksen laadullisten muutostekijäin ja muutostavoitteiden tutkimusprojekti. Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Helsinki 1973, 73.

1.4 Rinnakkaiskoulujärjestelmästä kohti yhtenäiskoulua

Peruskoulun syntyyn johtanut kehitys oli osittain tulosta siitä yhteiskunnallisesta tilanteesta, jossa Suomi oli sotien jälkeisenä vuosikymmenenä. Ajalle ominainen yhteiskunnallinen, taloudellinen ja poliittinen tilanne tuli ohjaamaan koulutuspolitiikan muotoutumista pitkälle tulevaisuuteen, sillä koulutuspoliittiset päätökset tehtiin suurten yhteiskunnallisten muutosten keskellä⁴. Sen lisäksi, että tutkielmassani tarkastellaan suomalaisen sisäpolitiikan harppauksia ulkopoliittisten reunaehtojen puitteissa, Suomi myös suhteutetaan osaksi viiteryhmää, johon maa on aina mieluiten kuulunut. Pohjoismaissa 1950-luku oli yhtenäiskoulu-uudistuksen luvattu vuosikymmen. Kuten Suomessa, pitkää yhteistä koulutietä oli ajettu jo 1930-luvulta lähtien, mutta naapurissa poliitikot toimivat nopeammin. Suomalainen sosiaalidemokraattinen poliitikko R.H. Oittinen ryhtyi vaatimaan koulu-uudistusta ja vuonna 1948 hän ilmoitti pohjoismaisten sosiaalidemokraattien kokouksessa puolueensa sitoutuneen yhtenäiskouluhankkeeseen. Oittinen ajoi peruskoulua ”sosiaalisena kouluna”, jonka tärkein peruste oli koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus. Ihmisten tuli voida tavoitella koulutushyvää riippumatta taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta taustastaan, asuinpaikastaan ja sukupuolestaan⁵. Seuraavat otteet Oittisen muistiosta on laadittu vuonna 1956:

”Ennen yhtenäiskoulun uudistusta Suomen koulujärjestelmä oli tyypillinen rinnakkaiskoulujärjestelmä, jonka vallittaessa koulun päämuodot olivat kansakoulu, oppikoulu ja ammattikoulu, toimien kutakuinkin erillään toisistaan. Kansakoulu kaupungeissa, kauppaloissa ja asutuskeskuksissa oli yleensä 6-luokkainen, jolle rakentui 2-vuotinen päiväjatkokoulu. Oppikoulun päämuotona oli neljännen kansakoululuokan pohjalle rakentuva 5-luokkainen keskikoulu, jolle rakentui 3-luokkainen lukio. Ammattikoulu oli erittäin monimuotoinen. Erilaiset valmistava ammattikoulut rakentuvat joko 6, 7 tai 8 kansakouluvuoden pohjalle ja olivat pituudeltaan 1- tai 2-vuotisia. Yliopistot saivat oppilaansa lukioista, mutta eräihin

⁴ Sartanen, Asko: Massasivistyksen pelkoa? Koulu-uudistus ja peruskoulun vastustajat 1950- ja 1960-luvuilla. Suomen ja Pohjoismaiden historia- Pro Gradu- tutkielma. Helsingin yliopisto 2012, 18.

⁵ Kettunen Pauli, Simola Hannu (toim.). Tiedon ja osaamisen Suomi – kasvatus ja koulutus Suomessa 1960 – luvulta 2000-luvulle. SKS, Hämeenlinna 2012, 148.

korkeakouluihin voitiin ottaa poikkeustapauksissa opiskelijoiksi myös alan ammattikouluissa opiskelleita ylioppilastutkintoa suorittamattomia henkilöitä⁶”.

R.H.Oittisen mukaan kirjava ja tasapainoton järjestelmä tuotti sellaisenaan tiettyjä hankaluuksia. Koululaitoksen kehittyessä, merkilläpantavaa oli erityisesti paisuva keskikoulu. Oittisen mukaan kasvu oli ilmeisesti seurausta kansamme varallisuuden lisääntymisestä sekä siitä käsityksestä, että keskikoulu antoi sellaista opetusta, jolla lasten tulevaisuuden kannalta oli suuri merkitys. Sotavuosien jälkeinen poliittinen murros ja oppikoululaisten määrän kasvu veivät pohjaa rinnakkaiskoululta. Yhä useampi savotta-Suomen pienviljelijäperheen ja työläiskodin lapsi haluttiin pidemmälle opintielle, jolloin tarve uusille keskikouluille kasvoi⁷. Keskikoulu ennen uudistusta ei kuitenkaan täyttänyt peruskoulun vaatimuksia, ollen Suomessa ensisijaisesti lukioon valmistava ja peruskasvatusta antavaksi liian teoreettinen oppilaitos. Keskikoulu oli siis muuttumassa lukion valmistavasta koulusta yleiseksi eri ammattialoja palvelevaksi kouluksi ja se olisi sisäisesti uudistettava näitä tehtäviä silmällä pitäen.⁸

Sivistyksen hankintaan tulisi kaikilla olla samat taloudelliset mahdollisuudet ja kehitys olikin viime vuosikymmeninä kulkenut oikeaan suuntaan, mutta keskikouluikäisten osalta olisi ilmeisesti nyt jo päästävä siihen, että kaikki riittävästi luontoisia edellytyksiä omaavat nuoret voisivat hankkia itselleen sen laatuksen tiedollisen pohjan, jonka nykyinen keskikoulu tai oikeammin perusteellisesti uudistettu keskikoulu pystyi antamaan. Oittisen sanoin ”*keskikoulun jälkeen olisi taloudellisista tai muista yhteiskunnallisista syistä aiheutuvia opintomahdollisuuksien eroja tasoitettava lähinnä apurahajärjestelmien avulla tai opiskelijain sosiaalisia etuja lisäämällä*”⁹.

⁶ Nurmi, Veli: Dokumentteja maamme koulunuudistuksen perusvaiheista - Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita. Oulu 18/1986, 5-7.

⁷ Okkonen, Ville: Peruskoulua vastaan – yksityisoppikoulut ja yhteiskuntajärjestys 1966-1975. Turun yliopisto 2017, 47.

⁸ Nurmi, Veli: 18/1986, 5-7.

⁹ Nurmi, Veli: 18/198, 11.

Oittisen mukaan oppikoulun käyminen oli vielä peruskoulunuudistuksen kynnykselläkin melkoiselta osaltaan etuoikeus, joka oli varakkailta tai sellaisilla, jotka pystyivät asettua asumaan sellaisille paikkakunnille, joilla oli oppikoulu¹⁰. Oittinen jatkaa: *”ettei voida kieltää, etteikö maassamme edelleenkin pidetä oppikoulua parempana ja arvokkaampana kuin kansa-, tai ammattikoulua.”* Yleisen käsityksen mukaan oppikoulua käyvät olivat ikään kuin sosiaalisen nousun alussa. Tämä olikin tosiasia siinä mielessä, että oppikoulu avasi suuremmat mahdollisuudet ammatinvalintaan ja sosiaaliseen etenemiseen kuin kansakoulu. Aivan vastaavasti kansakoulua pidettiin lahjattomien kouluna, kuten usein suurissa kaupungeissa.

Oittisen näkemyksen mukaan eron poistaminen kansa-, ja keskikoulun väliltä oli koko suomalaisen yhteiskunnan sisäisen kehityksen kannalta tärkeitä. Molempia oli pidettävä eri tavoin lahjakkaiden ja eri aloilla menestymään pystyvien lasten kouluna. Näin syntyvän yhtenäiskoulun tuli sisältää molempien koulujen parhaat piirteet. Tiedollinen lujuus oli keskikoulun parhaita puolia, kansakoulun hyviä puolia oli taas aina ollut voimakas kasvatuksellinen ote, joka perustui opettajan hankkimaan oppilaiden tuntemukseen. Oppikoulu pyrki esittämään asiat teoreettisina kokonaisuuksina ja nuorten asiaksi jäi useimmissa tapauksissa saatujen tietojen soveltaminen. Kansakoulu on taas ollut lähempänä nuorten elämänympäristöä ja rakentanut opetukseenkin tärkeältä osalta lasten oman kokemuspiirin pohjalle sekä tähdännyt lasten valmistamiseen tietyissä elämämpiireissä ilmeneviin tilanteisiin. Kirjoituksissaan Oittinen uumoilee tulevaisuutta seuraavasti: *”Olisikin päästävä yhdistämään oppikoulun edustama tiedollinen kokonaispyrkimys kansakoulun edustamaan käytännöllisyyteen ja elämänläheisyyteen.”*¹¹

¹⁰ Nurmi, Veli: 18/1986, 10-11.

¹¹ Nurmi, Veli: 18/1986, 12.

R.H. Oittinen korosti kirjoituksissaan kansainvaltaisuuden vaatimuksia osana yhtenäiskoulun peruseriaatteita. Koska kaikilla kansalaisilla oli ja on yhtäläiset oikeudet ja yhtäläiset velvollisuudet yhteiskunnan jäseninä, olisi heidät valmistettava niitä käyttämään samalla tavalla ja sellaisessa ympäristössä joka sosiaaliselta rakenteeltaan vastaa yhteiskunnassa vallitsevia olosuhteita. Juuri kansanvaltaisessa maassa on tärkeätä, että kaikki kansalaiset saavat mahdollisimman oikean kuvan vallitsevista olosuhteista ja yhteiskunnallisista elämänpiireistä sekä tottuvat siihen ajatukseen, että eri työ- ja väestöryhmät ovat kokonaisuuden kannalta välttämättömiä ja niiden tulee olla yhteistyössä keskenään. Todellista kansainvaltaista mielenlaatua ei voi syntyä tavalla tai toisella eksklusiivisissa oppilaitoksissa. Tältä pohjalta lähtien kansanvaltaisen maan koulujärjestelmänä on pidettävä tarkoituksenmukaisesti järjestettyä yhtenäiskoulua.¹²

¹² Nurmi, Veli: 18/1986, 11.

1.5 Suomalainen yhteiskunta muuttuu

Suomalainen yhteiskunta muuttui toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä ennätysvauhtia. Vuosien 1950 ja 1970 välillä kolmannes suomalaisista siirtyi maatalousammateista teollisiin tai palveluammatteihin¹³. Suomalaisen yhteiskunnan 1960- ja 1970-luvun rakennemuutoksesta ja siihen liittyneestä muuttoliikkeestä on tapahtumien dramaattisuutta alleviivaten käytetty nimitystä ”suuri muutto”¹⁴.

Maatalousväestön määrä putosi vuoden 1950 noin 900 000:sta hieman yli neljännesmiljoonaan ammatissa toimivaan jo vuoteen 1980 mennessä¹⁵. Maaseudulla suuri muutto sai aikaan tapahtumasarjan, jota aluetieteilijät kutsuvat *supistumisvaikutuksiksi*. Väestöpohjan kaventuminen supisti maksukykyistä kysyntää ja kauppa muuttui kannattamattomaksi: kaupallisten palvelusten karsiutuminen taas heikensi elinmahdollisuuksia ja lisäsi entisestään muuttohalukkuutta. Väestöpohjan pieneneminen johti myös koulukuolemiin ja kuntien verotulojen laskuun¹⁶.

Etenkin työväestön arkielämä muuttui 1960- ja 1970-luvuilla radikaalisti. Ennen kaikkea nopea ja voimakas taloudellinen, teknologinen, tasaarvoistumis- ja demokratisoitumiskehitys loivat uudet edellytykset arkielämälle ja myös muuttivat sitä radikaalisti. Erityisen voimakkaasti muuttuivat arkielämän ulkoiset muodot, mutta monet muutkin arvot¹⁷. Sekä elinkeinoelämän että uuden elämäntavan vaatimukset kohdistuivat koulujärjestelmään. Nopeasti kasvavat palveluelinkeinot edellyttivät laajempaa yleissivistystä kuin mitä kansakoulu ja kansalaiskoulu tarjosivat. Kaupungistunut elämäntapa merkitsi uusia vapaa-ajan mahdollisuuksia, kulttuurin uusia muotoja ja kansalaisyhteiskunnan toimintaa, joita kaikkia varten koulun piti antaa tarvittavat perustiedot-, ja taidot¹⁸. Väestön siirtyminen maalta kaupunkeihin muutti

¹³ Kettunen, Simola, Ahonen: 2012, 147.

¹⁴ Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka: Matkalla nykyaikaan – elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Juva 1998, 65.

¹⁵ Karisto, Takala, Haapola: 1998, 63.

¹⁶ Karisto, Takala, Haapola: 1998, 67.

¹⁷ Spoof, Sanna-Kaisa (toim) & Sappinen, Eero: Arkielämän murros 1960-, ja 1970-luvuilla.

Kansatieteellinen arkisto, Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki 2000, 375.

¹⁸ Kettunen, Simola (toim), Ahonen: 2012, 147.

monen elämänrytmiä merkittävästi ja seurauksena oli jopa tietynlainen vastakkainasettelu kaupunkilaisten ja maalaisten välillä.

Uudet kuviot merkitsivät uusia mahdollisuuksia, mutta myös sosiaalisia ongelmia. Taustalla vaikutti vapautuminen maatalousyhteisön normeista ja turvaverkoista, joka johti siihen, että sopeutuminen uuteen elämänrytmiin oli monelle vaikeaa. Nopea ja hallitsematon rakennemuutos toi mukanaan myös yhteiskunnallisia ristiriitoja ja tuloksena oli yhteiskunnallinen eriytyminen. Yhteiskunnalliset muutokset johtivat muutoksiin oppikouluissa: oppilasmäärät alkoivat merkittävästi kasvamaan. Samalla kansakoulun käyneiden määrä alkoi erityisesti 1960-luvun alkupuolen jälkeen vähentyä. Elinkeinorakenteen muuttumisesta johtuneet muuttoliikkeet johtivat siihen, että oppilaiden yhteiskunnallinen jakautuminen vinoutui¹⁹. Tutkielmassani onkin hyvin oleellisessa osassa tarkastella, miten tämä eriytyminen ja erilaisuus jo osittain toteutuneessa uudistuksessa ja koulunarjessa esiintyy. Keskeisiä kysymyksiä ovat tasa-arvon, yhtenäisyyden tai mahdollisen yhä jatkuvan eriytymisen näkyminen käytännön koulumaailmassa.

Elinkeinorakenteen muutoksista johtuvan suomalaisen elämäntavan murroksen yhteydessä myös perhe-elämän ehdot ovat muuttuneet niin paljon, että toisinaan on puhuttu jopa perheen kriisistä. Koko perheinstituution säilyminen on nähty kyseenalaisena tai ainakin sen toimintamahdollisuudet olennaisesti heikentyneinä. Avioerot ovat yleistyneet huomattavasti. Vuonna 1960 Suomessa purkautui 3655 avioliittoa ja tästä purkautuneiden liittojen määrä nousi 1970-luvun puolivälissä noin 9500, jolla tasolla erot pysyttelivät kymmenisen vuotta. Väkilukuun suhteutettuna avioeroisuus nousi 2,4-kertaiseksi vuosina 1960-80. Myös yksinhuoltajaperheiden määrä on noussut vuoden 1970 jälkeen. Perhe kehittyi tämän murroksen aikana individualistiseen suuntaan, joka Riitta Jallinojan määritelmän mukaan korostaa yksilön oikeuksia, jolloin perheen koossapysyminen ei ole yhtä ehdoton tavoite. Individualistisen mallin vastakohta on familistinen perhemalli, jossa korostetaan

¹⁹ Sartanen: 2012, 20.

perhekokonaisuuden arvoa. Yksilöllisyyden arvostukseen sopivat myös pieni lapsiluku ja avoliitot²⁰.

Merkittävänä muutoksena on myös nähtävissä yhteiskunnallisen työnjaon muuttuminen siten, että naisten osuus kaikista kodin ulkopuolisista palkkatyötä tekevästä on lisääntynyt. Kun vuonna 1960 naisia oli väestölaskentatietojen mukaan 39 prosenttia kaikista ammatissa toimivista, vastaava luku vuonna 1980 oli 46 prosenttia. Ammatissa toimivien miesten määrä pysyi tänä aikana ennallaan, naisten määrä sen sijaan lisääntyi neljännesmiljoonalla. Uutta oli se, että nimenomaan naimisissa olevat naiset siirtyivät työmarkkinoille²¹. Nämä muutokset nousevat oleelliseen asemaan myöhemmin tutkielmassani, jossa painottuvat lasten ja nuorten huonontunut käytös sekä vanhempien käsitykset koulun kasvatuksellisesta roolista kuten myös koulun ja kodin välisestä yhteistyöstä. Koulumaailmassa työskentelevät tuntuvat usein löytävän syyn oppilaan huonontuneelle käytökselle kotikasvatuksesta ja tämä nousee esille useamman kerran käyttämässäni aineistossa.

Peruskoulu-uudistuksen ajajat vetosivat köyhyyden ja epätasa-arvon vastaiseen taisteluun, jonka tärkeimpänä keinona olisi sivistyksen tasapuolinen jakaminen kaikille²². Uuden yhtenäiskoulun tarvetta perusteltaessa, korostuivat siis normatiiviset pyrkimykset tasa-arvoon ja yhtäläisten valintojen mahdollistamiseen nuorille. Lisäksi korostui tarve muuttaa suomalaista koulujärjestelmää enemmän yhteiskunnan ja ympäröivän maailman tarpeita vastaavaksi.

²⁰ Karisto, Takala, Haapola: 1998, 176-178.

²¹ Karisto, Takala, Haapola: 1998, 173.

²² Sartanen: 2012, 20.

Peruskoulun poliittinen hyväksyntä oli vuonna 1968 saavutettu useilla kompromisseilla kuten yksityisten korvaavien koulujen hyväksymisellä, kielivähemmistöjä suosivalla kieliohjelmalla ja pedagogisia konservatiiveja miellyttävällä tasoryhmäjärjestelyllä. Nopeasti ja hitaasti oppivien erottelu tasoryhmiin joutui kuitenkin jo peruskoulun toteutusvaiheessa uudelleenarvioinnin kohteeksi. Kouluhallituksen kanssa yhteistyössä toimineet kasvatustutkijat osoittivat, että tasoryhmitys pikemminkin heikensi kuin nosti oppimisen tasoa²³.

²³ Kettunen, Simola: 2012, 156.

1.6 Aikaisempaa tutkimusta

Seuraavassa esittelemäni aikaisempi tutkimus on painottunut kuvaamaan itse peruskoulu-uudistusta sekä erityisesti toteuttamista edeltäviä suunnittelun vuosia. Peruskoulu-uudistusta on tutkittu paljon. Erityisesti väitöskirjojen ja gradujen tutkimusaiheet painottuvat uudistuksen toteutumista edeltäviin vaiheisiin ja uudistuksen kokemuksiin haasteisiin kuin itse toteutumisvaiheessa olevan uudistuksen toimivuuden tarkasteluun. Tästä syystä tutkimustraditiossa on hyvin tilaa tutkimuskysymyksilleni. Uudistusta edeltänyt poliittinen valmistelu sekä poliittisten ryhmien erimielisyydet ovat olleet keskeisessä osassa. Erityisesti tulevan yhtenäiskoulun sisällöllisiin kohtiin sekä rakenteisiin liittyvää kiistelyä on tutkittu paljon. Vuonna 1956 koottiin kouluohjelmakomitea, joka koostui puoliksi koulualan asiantuntijoista ja puoliksi poliitikoista, jotka melko tasaisesti edustivat oikeistoa, keskustaa ja vasemmistoa.

Koulualan asiantuntijat edustivat sekä kansakoulua että oppikoulua. Kansankoulunopettajien etujärjestö oli 1930-luvulta lähtien tukenut yhtenäiskouluajatusta, kun taas oppikoulunopettajat puolustivat yleensä rinnakkaiskoulujärjestelmää. Poliittisista puolueista oikeisto pelkäsi yhtenäiskoulun madaltavan kansakunnan sivistystasoa²⁴. Asko Sartanen on tutkinut samaa asennejakoa Pro gradussaan ”Massasivistyksen pelkoa? Koulu-uudistus ja peruskoulun vastustajat 1950- ja 1960-luvuilla”. Sartasen tutkielmassa oleellisessa asemassa ovat myös kansa- ja oppikoulun opettajat, joiden näkemykset uudesta yhtenäiskoulusta menivät osittain pahasti ristiin. Keskustelu peruskoulujärjestelmän kehittämisestä kiihtyi 1950-luvun puolivälissä ja samalla alkoi hahmottua merkittävä mielipiteiden vastakkaisuus kansakoulunopettajien ja oppikoulun opettajien välillä. Uusia yhtenäiskoulukaavailuja pidettiin osassa oppikoulua edustavien joukossa jopa pöyristyttävinä. Kaikkien lasten asettaminen samalle viivalle ja tämän ajatuksen pohjalle rakennettavaa koulujärjestelmää nimitettiin robottikouluksi. Uuden yhtenäiskoulun toimintaperiaatteita määrittelemään asetettu R.H. Oittisen johtaman mietintäkomitean työnjälki julkaistiin kesällä 1959. Lehdistö jakaantui suhtautumisessaan komitean

²⁴ Kettunen, Simola: 2012, 149.

julkaisuun siten, että porvarilliset lehdet torjuivat ehdotukset yhtenäiskoulusta ja vasemmisto taas tuki sitä. Kovin kritiikki kohdistui erityisesti valikoimattoman oppilasaineksen oppimismahdollisuuksiin ja luokanopettajien työn merkittävään laajenemiseen.

Oppikouluväen keskuudessa voimistui kasvava pelko siitä, tulisiko yhtenäiskoulukehitys laskemaan koulutuksen tasoa ja tätä kautta vaikuttamaan negatiivisesti yliopistotasolla asti²⁵. Yhtenäiskoulukaavailuja pidettiin poikkeuksellisen radikaaleina ja suunnitelmien pelättiin oppikouluopettajien näkemysten mukaan merkitsevän oppikoulujärjestelmälle kuoliniskua²⁶. Oikeiston ja vasemmiston sekä kansa-, ja oppikoulun opettajien toisistaan poikkeavat näkemykset peruskoulun suhteen heijastelevat luokkajakoista Suomea ja selkeää suuntaa kohti tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa, jonka yhtenä välineenä peruskoulu-uudistusta pidettiin. Oman tutkimuskysymykseni kannalta pyrin löytämään aineistoista vastauksia siihen, näkyykö tämän kaltainen vastakkainasettelu opettajien keskuudessa myös konkreettisessa yhtenäiskoulun toteuttamisvaiheessa, vai hallitseeko ammattikuntaa konsensukseen pyrkivä ilmapiiri. Kuvaavaa on kuitenkin, että *Opettaja*-lehti perustettiin kahden ammattijärjestön yhdistyessä ja lehden pyrkimyksenä oli yhtenäistää opettajakuntaa. Tämän johdosta on luonnollista, että vanhojen kansa-, ja oppikoulun opettajien toisistaan linjaltaan poikkeavia kirjoituksia on vaikea löytää. Lehdissä esiintyy selkeästi keskustelua oppilaista, jotka tulevat samaan kouluun pitkälti toisistaan poikkeavista sosiaalisista taustoista. Tämä herättää keskustelua erityisesti keskusteltaessa koulujen työskentelyrauhan häiriintymisestä, mutta sävy on jokseenkin maltillinen: järjestyshäiriöistä syytetään pitkälti kotikasvatusta, mutta ainakaan suoranaisesti lasten sosioekonomisten eroavaisuuksien ei nähdä aiheuttavan tätä ilmiötä.

²⁵ Sartanen: 2012, 38.

²⁶ Sartanen: 2012, 24.

Peruskoulu-uudistuksen poliittista merkitystä osana yhteiskuntaa on tutkinut myös Anne Mattson Pro gradussaan. Opinnäytetyö on otsikoitu muotoon ”Peruskouluun vaikka väkisin: koulujärjestelmäuudistus poliittisena taisteluna 1960–1965”. Ajallisesti Mattsonin työ sijoittuu itse uudistuksen toteuttamisvaiheiden sijaan aikaisemman vuosikymmenen suunnitteluun ja tähän liittyviin poliittisiin erimielisyyksiin siitä, minkälainen tulevista yhtenäiskoulusta tullaan toteuttamaan. Mattsonilla on Sartasen näkemyksistä poikkeava näkemys oppi-, ja kansakoulun opettajien erimielisyyksiin liittyen. Mattson esittelee Leo Jumppasen näkemyksen, jonka mukaan Suomen kansakoulun opettajien liitto SKL kannatti yhtenäiskoulua lähinnä siksi, että yhtenäiskoulu parantaisi työllisyyttä ja nostaisi ammattiryhmän arvostusta. Oppikoulunopettajat puolestaan pyrkivät säilyttämään työnsä laadun ja ulkoiset puitteet mahdollisimman paljon entisen kaltaisina, peläten myös saavutettujen etujensa puolesta²⁷.

Myös Mattsonin näkemyksen mukaan vasemmisto on enemmän puoltanut yhtenäiskoulun ajatusta, kun samalla porvarillisella puolella on herännyt enemmän vastarintaa. Mattsonin mukaan koulunuudistus oli kiistattomasti sosiaalidemokraattisessa puolueessa pitkän tähtäimen hanke. Kokoomuksen vuoden 1961 tavoiteohjelma sen sijaan lähti omistuksen ja omatoimisen päätöksenvallan lähtökohdista: myös koulutuksen oli oltava ensisijaisesti yhteiskuntaa ja taloutta hyödyntävää. Kaikkien koulutuksen ei pitäisi olla samanlaista ja suuri osa nuorista voisi hankkia ammatillisen koulutuksen²⁸. Omalle tutkimukselleni on kuitenkin oleellista, että *Opettaja*-lehti pyrkii poliittisesti puolueettomaan keskusteluun. Opettajia myös vaaditaan noudattamaan neutraalia otetta itse opetustyössään.

²⁷ Mattson, Anne-Maria: Peruskouluun vaikka väkisin – koulujärjestelmäuudistus poliittisena taisteluna 1960–1965. Pro gradu- tutkielma, Poliittinen historia. Helsingin yliopisto, 1999, 20.

²⁸ Mattson: 1999, 50.

Tutkimusaiheeni kannalta erittäin ajankohtainen on Ville Okkosen syksyllä 2017 valmistunut väitöskirja, joka käsittelee peruskoulu-uudistukseen liittyvää poliittista ristiriitaisuutta ja vastustusta. Okkosen tutkimukseen rajattu aikaväli on laaja, käsittäen vuodet 1966-1975, joten tutkimukseen mahtuu sekä peruskoulu-uudistuksen valmisteluvaiheisiin liittyvä poliittinen taistelu, että itse uudistuksen toteutusvaiheen käsittävät erimielisyydet. Tämä laaja aikaväli on merkittävä, sillä suurin osa hyödyntämistäni aikaisemmasta tutkimuksesta on painottunut vain peruskoulua edeltäviin, suunnittelun vuosiin. Okkosen väitöskirja käsittelee tämän lisäksi useamman vuoden itse toteutusvaiheesta. Okkosen väitöskirjassa elää vahvasti politiikka mukana, erityisesti vuoden 1975 vaalit ja poliittinen vaikutus peruskoulu-uudistuksen toteuttamiseen.

Okkonen tutkii erityisesti oikeiston harjoittamaa vastustusta peruskoulu-uudistusta kohtaan ja tämän linkittymistä osaksi yleistä vasemmistolaisuuden torjumista. Tarkoituksena oli puolustaa niin kutsuttua perinteistä yhteiskuntajärjestystä, jota laajeneva vero-, ja sosiaalivaltio sekä sosialismi uhkasivat²⁹. Okkosen tutkimat poliittiset erimielisyydet erityisesti uudistuksen toteutusvaiheessa nousevat oman tutkimukseni kannalta oleellisiksi, sillä aineiston perusteella tehtyjen omien havaintojeni mukaan poliittinen vastustus ja hajaannus uudistukseen liittyen selkeästi väheni samalla kun uudistusta päästiin konkreettisesti toteuttamaan. Hyvänä esimerkkinä poliittisten erimielisyyksien jatkumisesta uudistukseen liittyen on Okkosen väitöskirjassa mainittu Ulf Sundqvistin puhe Peruskoulun hallintopäivillä vuonna 1975. Puheessaan Sundqvist kysyy ”miten oli ymmärrettävissä se ankara vastustus, joka koulunuudistusta kohtaan eräiltä tahoilta edelleenkin jatkui?”³⁰. Opettaja-lehdissä vastaavat erimielisyydet loistavat poissaolollaan ja tulkitsen tämän itse osoituksena siitä, että Opettaja-lehti pyrki samoina vuosina pitämään linjansa poliittisesti sitoutumattomana. Samalla on kuitenkin selvää, etteivät ainakaan tämän ammattilehden kirjoitukset anna täysin selkeää kuvaa siitä, kuinka voimakkaita ristiriitoja uudistus herätti vielä toteutumisvaiheessaan.

²⁹ Okkonen: 2017, 186.

³⁰ Okkonen: 2017, 169.

Okkonen on nostanut tutkimukseensa myös vuonna 1975 toteutetut peruskoulun taloudelliset supistamispäätökset, jotka ovat suuressa osassa myös omassa työssäni. Vuoden 1975 leikkaukset nostivat hetken hiljaiseloa eläneen peruskoulu-uudistuksen jälleen otsikoihin. Okkosen mukaan valtioneuvosto päätti 50 miljoonan markan leikkauksista peruskoulun rahoitukseen. Päätöksen taustalla vaikutti kansainvälisen talouden kriisi, joka seurasi öljyntuottajamaiden päätöksestä vähentää öljyntuotantoa vuoden 1975 Israelin, Egyptin ja Syyrian Jom Kippur- sodan tuloksena. Okkonen esittelee hyvin eri poliittisten puolueiden yrityksiä hyötyä supistamispäätösten varjolla omassa ideologisessa taistelussaan peruskoulua vastaan. Talousvaikeudet tarjosivat välineitä sosiaali-, ja verovaltion haastamiseksi ja niin kutsuttujen perinteisten arvojen palauttamiseksi. Juuri tästä lähtökohdasta Raino Westerholm (krist.) luonnehti koululaitoksen laajentamista virheenä: ”Paisuttamalla voimakkaasti koulumuotoja, jotka muodollisesti kyllä tuovat myönteistä tullessaan, mutta asiallisesti ovat jopa mahdottomat pitkällä tähtäyksellä toteuttaa, pyritään eri tavoin irti eräistä Suomen kansan perinteisesti syvästi arvostamista ja kunnioittamista päämääristä³¹. Sen sijaan Opettaja-lehdissä käyty laaja keskustelu aiheeseen liittyen painottaa pelkoa opettajien toimeentulosta ja viran jatkuvuudesta, opetuksen laadun sisällöstä sekä koulun arjen kuormittumisesta. Äänille, jotka arvostelisivat uudistuksen lähtökohtia ei löydy sijaa. Peruskoulu-uudistuksiin liittyvien poliittisen ja ideologisen hajaannuksen merkitystä ei olekaan syytä unohtaa, vaikka näin käy helposti, mikäli näkökulma pitäytyy vain Opettaja-lehdissä. Tärkein ja mielenkiintoisin tähän liittyvä päätelmä onkin, että opettajat tuntuvat löytyneen konsensuksen ja ajavan yhteistä etuaan peruskouluun kohdistuvia leikkauksia vastaan.

³¹ Okkonen: 2017, 265.

Itse peruskoulu-uudistuksen sisällöllistä etenemistä ja uudistuksia on tutkinut Janne Varjo Pro gradussaan. Tutkielma on julkaistu vuonna 1994 otsikolla ”Opettajalehdistö koulunuudistuksen kuvaajana: peruskouluinnovaatiot opettajien ammattilehdissä 1970–77”. Aikarajaus on osittain hyvin yhtenäinen oman tarkasteleman ajanjakson kannalta ja lisäksi Varjo on käyttänyt samaa aineistoa kuin itsekin omassa työssän. Tutkimuskysymys on kuitenkin erilainen, sillä Varjo tutkii nimenomaisesti konkreettisten uudistusten onnistumista ja opettajien arvioita innovaatioista. Hänen tutkimusotteensa-, ja metodinsa on lisäksi hyvin kvantitatiivinen ja tilastoihin pohjautuva. Varjo on käyttänyt aineistonaan vertailupohjaisesti viittä eri opettajien ammattilehteä: Opettajain lehti, Oppikoululehti, Skolnytt, Opettaja ja Läraren. Keskeisenä käsitteenä Varjo avaa termiä ”innovaatio”, jonka ympärille hän myös rakentaa tutkielmansa.

Varjo on kuvannut hyvin monipuolisesti opettajalehdistössä käytyä peruskoulukeskustelua, eri lehtien suhtautumista peruskoulu-uudistukseen pääkirjoituksissaan sekä tutkinut millaisia muutoksia Opettajain lehden ja Oppikoululehden yhdistyminen Opettajaksi, sekä Skolnnyttin muuttuminen Lärareniksi aiheutti lehtien kirjoittelussa.

Varjo kuvaa lehdistä poimittuja erilaisia innovaatioita jotka ovat hänen tulkintansa mukaisesti liittyneet vahvasti itse yhtenäiskoulun luomiseen. Keskeisessä osassa ovat esimerkiksi kesän 1970 julkistettu Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö sekä vuoden 1972 syksyllä Opettajain lehden mielipidepalstalla käyty jyrkkäsanainen ja pitkä keskustelu peruskoulun uskonnonopetuksesta.³² Varjolla on selkeästi kasvatustieteellinen lähestymistapa ja hän tarkastelee innovaatiota enemmän arvioiden peruskouluhankkeen onnistumista opetuksellisesta näkökulmasta. Tähän liittyvät myös Varjon esittelemät peruskouluun kohdistuneet säästötoimenpiteet vuodesta 1975, jotka Varjon mukaan saivat peruskoulua koskevan kirjoituksen kiihtymään opettajien

³² Varjo, Janne: Opettajalehdistö koulunuudistuksen kuvaajana- Peruskouluinnovaatiot opettajien ammattilehdissä 1970–77. Pro Gradu-tutkielma, Kasvatustieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto, 2/1994, 27–30.

lehdissä.³³ Ilmiöön liittyy myös Varjon tekemä johtopäätös, että vuosina 1970–74 peruskoulukirjoittelun volyymi oli laskussa kaikissa tutkimuksen lehdissä. Olen itse tehnyt saman havainnon, mutta oman näkemykseni mukaan jokaisessa lehdessä käsitellään ainakin vähäisemmässä määrin suorasti tai epäsuorasti peruskoulu-uudistusta.

³³ Varjo, Janne: 1994, 48.

2 Uudistuksen arviointia alkuvuosina

2.1 Viranomaisten odotuksia, toiveita ja tavoitteita

Vuoden 1973 osalta tarkastelen kirjoituksia *Opettajain-* lehdessä. Vuoden ensimmäiselle numerolle on ollut kuvaavaa yhtenäiskoulun suuri rooli ja näkyvyys ja erityisesti joulun ja uudenvuoden 1973 välisinä kolmena päivänä järjestetty Peruskoulu 73-tapahtuma, jossa annettiin paljon informaatiota toimintansa aloittaneesta peruskoulusta. Kuvaavaa on, että jo vuoden 1973 opettajan muuttunut rooli nähtiin merkittävänä ja keskustelua herättävänä asiana koulunuudistuksen yhteydessä. Pääministeri Kalevi Sorsa korostaa kirjoituksessaan uuden yhtenäiskoulun merkitystä osana yhteiskunnallisen tasa-arvon kehittymistä. Pääministerin mukaan uudistus pyrkii koulutuserojen lisäksi tasoittamaan tuloeroja, arvotuseroja ja valtaeroja kansalaisten kesken.

Sorsa korostaa uudistuksen edellyttämiä pitkäjänteisyyttä ja kärsivällisyyttä toteamalla seuraavaa: *”Tulokset näkyvät vasta vuosien kuluttua ja viime kädessä me voimme arvostella jonkin koulumuodon työn tuloksia vasta sitten, kun sen kasvatit hajaantuvat yhteiskuntaan eri sektoreille ja ottavat vastuun asioiden hoitamisesta. Vasta silloin me voimme peruskoulunkin osalta arvioida, kuinka hyvin se on onnistunut kasvattamaan vastuuntuntoisia, yhteistyökykyisiä ja solidaarisia kansalaisia ja missä määrin heidän mielenterveytensä kestää yhä kiihkeämmin sykkivän ja nopeammin muuttuvan yhteiskunnan paineen.”*³⁴

³⁴ Sorsa, Kalevi. Opettajain lehti, nro 2, 12.1.1973. (otsikkotietoja ei saatavilla)

Yhtenäiskoulun toteutumista vaativaa kärsivällisyyttä ja pitkäjänteisyyttä korostaa myös kouluhallituksen vt. pääjohtaja Olli Sampola avajaispuheessaan Peruskoulu 73-tapahtumassa vuodenvaihteessa 1972-73, toteamalla että *”koulunuudistus ei ole kertatoimenpide, jolla koulutus saadaan pitkäksi aikaa järjestetyksi tarkoitustaan vastaavalla tavalla. Päinvastoin: yksi uudistuksen tärkeimpiä periaatteita on jatkuva tarkistaminen ja uudistaminen. Siksi uudistuksen seuranta on pidettävä yhtä tärkeänä kun sen suunnittelu jo olivat.”*³⁵

Samassa tapahtumassa puheen pitänyt kouluhallituksen uusi pääjohtaja Erkki Aho korostaa yhä edelleen koulunuudistuksen merkitystä osana suurempaa yhteiskunnallista murrosta: *”Koululaitoksemme on todella voimakkaan kehityksen alaisena. Aivan viime vuosina on yhä selkeämmin herätty havaitsemaan koulutuspolitiikan merkitys yhteiskuntapolitiikkaa toteuttavana toimintana ja tämä on varmasti osaltaan lisännyt uudistuspainetta koulusektorilla. Kaikella tällä uudistamisella pyritään siihen, että koulutus entistä paremmin vastaisi muuttuvan yhteiskunnan ja sen jäsenten koulutukselle asettamia vaatimuksia. Koululaitokseen kohdistuvat odotukset ovat todella korkeat. Katsotaan että koululaitosta kehittämällä voidaan yhteiskuntaa muuttaa oikeudenmukaisemmaksi ja vähentää eriarvoisuutta niin valtakunnan eri osien kuin yksityisten ihmistenkin välillä.”*³⁶

Aho jatkaa: *”Meidän on kuitenkin syytä muistaa koulutuspoliittisten toimenpiteiden rajoitetut mahdollisuudet ja myöntää, että koulunuudistuksella ei yhteiskunnassa esiintyviä epäkohtia voida poistaa, ellei samanaikaisesti toimita ponnekkaasti muilla yhteiskuntapolitiikan sektoreilla. Erityisen tärkeitä ovat sosiaalipoliittiset toimenpiteet, joilla voidaan vaikuttaa lapsen elinympäristön kehittämiseen huomattavasti laajemmin kuin koulun toimenpitein. Koululaitoksen onkin syytä luoda entistä kiinteämmät yhteydet sosiaalishallinnon suuntaan kaikilla tasoilla, aina päätöksenteon ylintä tasoa*

³⁵ Sampola, Olli: Peruskoulu-uudistuksen seuranta on yhtä tärkeää kuin koulusuunnittelu ja -kokeilu. Opettajain lehti, nro 2, 12.1.1973, 10.

³⁶ Aho, Erkki: Opettajain lehti, nro 2, 12.1.1973. (otsikkotietoja ei saatavilla, sivunumeroita ei saatavilla).

myöten. Peruskoulu, kuten koko koulutusinstituutio on osa yhteiskuntaa, nyt voimakkaammin kuin koskaan ennen.”³⁷

Korostaessaan koulu-uudistuksen merkitystä osana suurempaa yhteiskunnallista muutosta, Aho painottaa myös eri sektoreiden kasvanutta yhteistyön tarvetta lasten kasvatuksessa yhteiskunnan murroksessa. Tähän liittyvät erityisesti erityisopetuksen kasvanut tarve sekä erilaisten sosiaalisten ongelmien monimuotoistuminen, joita käsitellään myöhemmin tutkielmassa. Oppilashuollon kasvanut merkitys ja eri asiantuntijatahojen keskinäinen yhteistyö ovat oleellinen osa peruskoulu-uudistusta.

Myös myöhemmissä artikkeleissa peräänkuulutetaan yhteiskunnan eri sektorien tarvetta koordinoida kasvatusta keskenään ja esitetään myös huolta koululaitokselle asetetuista kasvaneista roolipaineista: koulun ei koeta yksin pystyvän kasvatukselliseen työhön vaan monimuotoisen oppilashuollon tarve nähdään onnistuneen kasvatuksen elinehtona.

³⁷Aho, Erkki: Opettajain lehti, nro 2, 12.1.1973. (otsikkotietoja ei saatavilla, sivunumeroita ei saatavilla).

3 Opettaja osana peruskoulu-uudistusta

3.1 Opettajan roolille asetetut muutospaineet

Opettaja on koulumaailman merkittävä ja keskeinen toimija ja erityisesti koulunuudistuksen yhteydessä tämä rooli on korostunut voimakkaasti. Keskustelua esiintyy hyvin laaja-alaisesti opettajien kasvaneeseen työmäärään, roolin monimuotoistumiseen, palkkaukseen sekä uudelleen kouluttautumiseen liittyen. Opettaja on keskeisenä toimijana ja kiinnostuksen kohteena jo vuoden 1973 ensimmäisissä Opettajain-lehdissä.

Pääministeri Kalevi Sorsa jatkaa opettajan rooliin liittyen. Pääministeri korostaa opettajan roolia koulu-uudistuksen onnistumisessa ja toteutuksessa. Ministerin mukaan koulun sisäisessä uudistuksessa on opettajan merkitys erittäin keskeinen. Opettaja viime kädessä ratkaisee, miten valtakunnallinen opetussuunnitelma yksityisen oppilaan kohdalla toteutuu. Hän jatkaa: ”*Opettajan edessä luokassa on pienoiskoossa koko yhteiskunta eriarvoisuuksineen ja ristiriitoineen, mutta myös kaikkine henkisine rikkauksineen. Opettajasta paljolti riippuu, millaiseksi tuo pienois-yhteiskunta hänen ohjauksessaan kehittyi ja miten oppilaat yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä pystyvät yhteiskuntaa kehittämään.*”³⁸

Sorsan mukaan opettajalla tulee ilmeisesti tulevaisuudessa olemaan kokonaisvaltaisempi vastuu oppilaasta. Hänen mukaansa on ennen kaikkea tehostettava opettajankoulutusta. Sorsa jatkaa: ”*Opettajanvalmistuksen uudistaminen on parhaillaan käynnistymässä, suunnitelmat organisaation uudistamisesta ovat jo valmiit ja tulevana syksynä niveltyvät ensimmäiset opettajankoulutusyksiköt yliopistoihin. Myös täydennyskoulutus on entistä tärkeämpää. Pystyykö koulu kehittämään jokaisen oppilaan omaleimaista persoonallisuutta, kuten opetussuunnitelma edellyttää ja*

³⁸ Sorsa, Kalevi: Opettajan rooli muuttuu ja kasvaa: Opettajain lehti, nro 2, 12.1.1973. (sivunumeroita ei saatavilla).

pystyykö koulu korjaamaan kotitaustan virikeköyhyydestä johtuneita kehitysviivästymiä ja siten poistamaan yhteiskunnasta koulutuksellista eriarvoisuutta.”³⁹

Arvioidessaan peruskoulu-uudistuksen etenemistä yleisesti, myös kouluhallituksen pääjohtaja Aho nostaa Peruskoulu 73-tapahtuman avajaispuheessaan opettajan roolin merkittäväksi, mainiten että *”huomio on nyt kiinnitettävä kahteen perustekijään: opettajakoulutukseen ja oppimateriaalin kehittämiseen. Eräs asia meidän on avoimesti tunnustettava: opettajakoulutuksen uudistaminen peruskoulun tavoitteiden suuntaisesti olisi pitänyt aloittaa aiemmin. Tämä koskee niin opettajanvalmistusta kuin opettajien jatkokoulutusta. Nyt meidän on suunnattava ponnistukset olemassa olevien ongelmien ratkaisemiseen. Erityisen ajankohtainen on opettajien käynnistymässä olevan työaikana tapahtuvan täydennyskoulutuksen tavoitteiden, sisällön ja keinojen selkeä määrittely. Tässä tarvitaan valtiovallan, kuntien ja opettajajärjestöjen kiinteää yhteistyötä.”⁴⁰*

Erityisesti opettajien tarve ja mahdollisuudet täydennyskoulutukseen kuvastavat niitä rooli-odotusten muutoksia, joita peruskoulu-uudistus on tuonut tullessaan. Sorsan mainitsema opettajan kasvava kokonaisvastuu oppilaasta argumentoi uran läpi jatkuvan täydennyskoulutuksen tarpeesta. Myös oppilaisiin liitettyjen mielikuvien muutokset tukevat tämän tarvetta. Kalle Achtèn mukaan menneinä vuosikymmeninä pidettiin kouluissa mallioppilaana kilttiä ja hiljaista oppilasta. Achtè jatkaa: *”Tämän tilalle on vähitellen tulossa mielenterveydeltään tasapainoinen lapsi, joka rohkenee ilmaista omia ajatuksiaan vapaasti pelkäämättä ja jännittämättä tovereitaan ja opettajia. Opettajien merkitys vapaan ja inhimillisen ilmapiirin herättäjinä kouluissa on tärkeitä. Se luo myös lapsille ja nuorille edellytykset toimia tämän koulussa saadun mallin mukaisesti yhteiskunnassa.”⁴¹* Tässä korostuvat edelleen koulu-uudistuksen kiinteä yhteys muuttuvaan yhteiskuntaan ja sen vaatimuksiin.

³⁹ Sorsa, Kalevi: Opettajan rooli muuttuu ja kasvaa: Opettajain lehti, nro 2, 12.1.1973. (sivunumeroita ei saatavilla).

⁴⁰ Aho, Erkki: Opettajain lehti, nro 2, 12.1.1973. (otsikkotietoja ei saatavilla, sivunumeroita ei saatavilla).

⁴¹ Achtè, Kalle: Psykiatrian näkymiä opettajan kannalta. Opettajain lehti, nro 4, 26.1.1973. (sivunumeroita ei saatavilla).

Achtè jatkaa korostaen vastavuoroisuutta: ”*Kouluviranomaiset tarvitsevat tietoa ja palautetta suunnitelmien edistymisestä, sekä toteuttamisvaiheessa kerätyistä kokemuksista. Yhtä tärkeää kuin tieto siitä miltä osin suunnitelmat on voitu toteuttaa ennakoidulla tavalla, on tulla tietämään missä kohdin ei ole onnistuttu suunnitelmien mukaisesti. Koulunuudistuksen luonnos ja pääpiirrustukset ovat syntyneet komiteoissa ja toimikunnissa. Niiden toteuttamisen strategia on luotu kouluviranomaisten yhteistyönä. Mutta kun on kysymys toteuttamisesta, on avain henkilönä opettaja.*”⁴²

Yleinen kansainvaltaisuuden periaatteen sekä demokratian ja yhdenvertaisuuden korostaminen oppilaiden keskuudessa voidaan havaita myös kirjoituksista, joissa käsitellään kouluviranomaisten ja kentällä työtänsä tekevien eli opettajien suhteita. Yhteistyön, informaation jakamisen ja kehitysideoiden merkitys korostuvat ja opettajia rohkaistaan tuomaan omia ideoita esiin.

Jo vuonna 1973 on kuitenkin esiintynyt huolta siitä, pystyvätkö opettajat täyttämään heidän rooleilleen asetettuja uusia vaatimuksia käytännössä ja ovatko kouluviranomaiset tosissaan rohkaistessaan opettajia rehelliseen palautteeseen kentältä käsin.

Nimimerkki Justiina siteeraa pääjohtaja Erkki Ahon Laitilan kunnan kansakoululaitoksen 100-vuotisjuhlassa pitämää puhetta Opettajain-lehdessä seuraavasti: ”*Mutta miten on? Voiko tavallinen opettaja tämän hetken Suomessa toimia luovasti: onko hänellä mahdollisuus muuttaa, kehittää ja vaikuttaa omaan kouluyhteisöönsä ja yhteiskuntaan niin että se olisi entistä inhimillisempi? Ei ole. Olemme tilanteessa, jossa opettajat joutuvat voimattomina seuraamaan asioiden kehitystä. On tosiasia, että koulutyöhön liittyvät asiat ratkaistaan usein etäällä opettajista ja koulutyöstä. Tavallista kenttätöntekijää sitovat määräykset, ohjeet, asetukset ja lait, joiden viidakossa opettaja yrittää seikkailla. Monesti eri portailta*

⁴² Achtè, Kalle: Psykiatrian näkymiä opettajan kannalta. Opettajain lehti, nro 4, 26.1.1973. (sivunumeroita ei saatavilla).

tulevat määräykset ovat keskenään ristiriitaisia. ”⁴³ Kokemus on kirjoittajan mukaan toistaiseksi se, että järjestelmä muuttuu hitaasti ja todellisuudessa opettajien on vaikea saada ääntään kuuluviin ja asiaansa eteenpäin.

Opettajan roolin muutokset osana koulu-uudistusta siis tiedostetaan ja heitä rohkaistaan rehelliseen informaatioon ja luovuuteen. Samalla heidän odotetaan huolehtivan omasta täydennyskoulutuksestaan, paneutuvan huolellisesti uuteen opetussuunnitelmaan ja omaksumaan muuttuneita rooliodotuksia kokonaisvaltaisena kasvattajana.

Rohkeutta korostavan ilmapiirin vastapuoli on kuitenkin herännyt jo keväällä 1973, jolloin myöhemmin tutkielmassa laajemmin käsiteltävä koulurauhan häiriintyminen nousee ensimmäisiä kertoja otsikoihin. Kirjoituksessa mainitaan erillisellä alaotsikolla opettajista johtuvia mahdollisia syitä tähän ilmiöön. Kirjoittajan mukaan nuorten opettajien epävarmuus on merkittävä tekijä koulurauhan häiriintymisessä.

Kirjoituksessa esitetään näkemys seuraavasti: *”Nuorilla, uuden opettajakoulutuksen saaneilla opettajilla ilmenee työrauhan häiriöitä myös uudentyyppisestä asenteesta johtuen. Heillä on erikoislaatuinen käsitys järjestyksenpidosta ja oppilaiden työskentelystä. Uudet opettajat eivät itsekään ole selvillä työskentelytilanteen edellytyksistä, sääntöjen noudattamisesta eikä rajasta lapsen vapaaehtoisen toiminnan ja ohjatun työskentelyn välillä. Luovuutta ei pitäisi viedä liian pitkälle.*”⁴⁴ Muutos tunnutaan ottavan pääosin hyvin vastaan ja opettajille pyritään tarjoamaan oikeanlaiset välineet uudistuksen hallintaan. Samalla muutos ja erityisesti suomalaisen normi-ilmapiirin muutokset tuntuvat pelottavan ja herättävän vastustusta.

⁴³ Nimim. Justiina: Opettajilta puuttuu keinoja vastuunkantamiseen ja kestämiseen. Opettajain lehti, nro 7, 16.2.1973, 11.

⁴⁴ Koulujen työrauhan häiriintymisen taustalla on usein monisyinen ongelmakenttä, Opettajain lehti, nro 15-16, 13.4.1973, 19. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla).

Myöhemmin tässä tutkimuksessa keskitytään koulun heikentyneen työrauhan ja tästä johtuvien syiden tutkimiseen. Tässä kohdassa on kuitenkin jo tarkoituksenmukaista huomioida, miten opettaja rooli nähdään osana rauhallisen koulun ja hyvän ilmapiirin toteutumista. Myös seuraavassa kirjoituksessa opettajan persoonallisuuden näkyminen ja itsenäinen toimintatapa korostuvat. Aihetta käsitellään otsikolla ”*Rauhallisen koulun avaimet ovat opettajalla*”.

Kirjoittajan mukaan ”*Koulusta puuttuu yhteistyö ja suunnittelu. Koulunuudistus tuo opettajalle sekä oikeuden että velvoitteen olla oma itsensä. Tämän tiedostaminen sekä itsensä tunteminen korvaavat sen muodollisen turvallisuuden, minkä perinteinen opettajan rooli aikaisemmin takasi. Itsensä tunteminen suhteessa oppilaisiin, työhön ja opettajatovereihin ei synny, kehity eikä säily ilman avointa keskustelua ja yhteistyötä. Ei liene monta suurta koulua Suomessa, jossa tehtäisiin todella yhteistyötä. On vain rakennus, johon opettajat tulevat opettamaan. Suuressa koulussa tulisi olla joka viikko vaikkapa kaksi tuntia ns. opettajainkokousta. Opettajat ovat yksin luokkineen ja ongelmineen. Olisi erittäin tärkeätä, että työtoverit keskustelisivat vaikeuksistaan, pyytäisivät ja antaisivat apua.*”⁴⁵

Rohkeuden, itsevarmuuden ja opettajien välinen yhteistyö korostuvat osana onnistunutta koulu-uudistusta. Vaikka ”luovuus” nähdään myös uhkana, tuntuu vallitsevana piirteenä olevan viranomaisten ja muiden tahojen halukkuus rohkaista opettajaa persoonalliseen toimintaan, välittävyyteen ja rohkeuteen puuttua epäkohtiin.

⁴⁵ Vanhapelto, Taisto: Rauhallisen koulun avaimet ovat opettajalla. Opettaja-lehti, nro 10, 8.3.1974, 38-39. (tarkista tämä)

Opettajan rooli osana koulu-uudistusta on selkeästi jatkuvasti esillä oleva ja tärkeä keskustelunaihe vuosina 1973-1977. Opettajan roolia ja jaksamista arvioitaessa, kirjoitukset muuttuvat kriittisemmiksi ja sävy vakavammaksi vaiheessa, jolloin vasta toteutusvaiheessa olevasta peruskoulu-uudistuksesta leikataan taloudellisia resursseja. Otsikolla *"Opettajan todellisuus"*, kirjoittaja korostaa vuoteen 1976 tultaessa yhä kasvanutta kuilua päättäjien ja käytännöntoteuttajien kesken, sekä kritisoi opettajan uutta asemaa seuraavasti: *"Koululaitoksen kehittäjät puhuvat koulua ympäröivästä yhteiskuntatodellisuudesta. Koulun ja opettajien tulee tuntea se ja ottaa työssään se huomioon. Mitalilla on toinenkin puoli: opettajan todellisuus. Tunteeko yhteiskunta sen ja ottaako se sen huomioon? Koululaitoksemme uudistava kehittäminen on välttämätöntä. Opettajan osuus sen toteuttamisessa on ratkaiseva. Sitä ei pysty korvaamaan mikään suunnittelu-, eikä hallintokoneisto. Ovatko yhteiskunnan päätöksentekijät ottaneet tämän huomioon ja antaneet tukensa opettajille? Vastaus on valitettavasti kielteinen."*⁴⁶

Sama kirjoittaja jatkaa opettajien kokeman todellisuuden kuvaamista seuraavasti: *"Oppimistavoitteet on mitoitettu suurelle osalle jokaista oppilasikäluokkaa liian teoreettisiksi ja korkeiksi. Tavoitteiden ja mahdollisuuksien välillä on kuilu. Se aiheuttaa stressaavaa ahdistuneisuutta. Usko omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin muuttuu masentuneisuudeksi. Koulun kasvatustavoitteet ovat hämärtyneet. Tämä yhdessä kasvaneiden ideologisten ristipaineiden ja kaupallisen väkivalta-, ym. roskakulttuurin kanssa heikentää koulun kasvatusotetta, vaikeuttaa opettajien työtä ja muuntaa heitä opetusteknikoiksi. Korjaamaton ei tilanne vielä ole. Muutoksen aikaansaaminen vaatii kuitenkin perusteellista asioiden uudelleen punnitsemista ja asenteiden muuttamista sekä yhteistyön-, ja vastuun välttämättömyyden tunnustamista kouluun vaikuttavan hallinnon samoin kuin sen taustalla olevan poliittisen päätöksentekokoneiston kaikilla lohkoilla. Opettajat ovat silloin valmiit tulemaan oman osuutensa vastaan."*⁴⁷

⁴⁶ Opettajan todellisuus. Opettaja-lehti, nro 40, 1.10.1976. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla)

⁴⁷ Opettajan todellisuus. Opettaja-lehti, nro 40, 1.10.1976. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla)

3.2 Opettajien jaksaminen otsikoissa

Suunnitelmien ja realistisen toteuttamismahdollisuuksien välinen ristiriita sekä kohonnut työmäärä ja ammatillisten vaatimusten kasvu opettajia kohtaan on nostattanut laaja-alaisesti huolta opettajien henkisestä jaksamisesta peruskoulu-uudistuksen yhteydessä. Apulaislääkäri Markku Grönholm esittää huolensa Turussa opettajien opintopäivän esitelmässään, jossa hän pureutuu koulun mielenterveysongelmiin. Grönholmin mukaan opettajat ovat suurissa ja hädänsä luokissa vaarassa kokea työnsä turhaksi. Grönholmin mielestä opettajat turhautuvat ja masentuvat eikä työn viihtyvyyttä ja mielekkyyttä tavoiteta. Grönholmin mukaan ympäristön henkinen ilmapiiri on viime aikoina herättänyt runsasta keskustelua.

Grönholm jatkaa: *”Yhteiskunnallinen ja taloudellinen muutos on ollut nopeata teollistumisen, asutustaajamien kasvun ja maaseudun autioitumisen myötä. Opettajat ryhmänä ja toisinaan myös yksityisinä henkilöinä ovat viime vuosina joutuneet monenlaisen syytelyn kohteeksi. Teiniliiton johdolla on ollut energiaa kohdistaa jatkuvia syytöksiä ja vaatimuksia opettajia kohtaan, jotka on leimattu koulun ja koko yhteiskunnan kehityksen jarruiksi. Kysyä sopii, minkälaisia mielenterveydellisiä paineita opettajat ovatkaan kokeneet. Ainakin turvattomuuden tunnetta lienee moni tuntenut. Yhteiskunnan muutokset heijastuvat kouluihin ja voivat viedä työrauhan.”*⁴⁸

Myös Jyväskylän opettajayhdistyksen tiedotustoimintakunnan puheenjohtaja Sanni Kankainen peräänkuuluttaa Teiniliiton roolia sekä heidän linjaansa suosivien tahojen opettajien negatiivisävytteisestä arvostelusta seuraavasti: *”Mm. julkisten tiedotusvälineiden kritiikki on kohdistettu opettajiin hyvinkin kärkevänä ja asiattomasti yleistäen. Eräät ylimmistä kouluviranomaisista samoin kuin julkiset tiedotusvälineetkin näyttävät suosivan Teiniliiton radikaalilinjaa. Ei ymmärretä, että opettajien kasvatuksellisen vaikutuksen perusedellytys on hänen työnsä ja persoonansa arvostaminen. Onko siis ihme, jos opettajat nykyisin tuntevat itsensä turhautuneiksi? On*

⁴⁸ Grönholm, Markku: Opettajan mielenterveys uhattuna – mutta myös vaalittavissa. Opettajain lehti, nro 15-16, 13.4.1973, 24-25.

itsestään selvää, että oppilaan etu kärsii, jos opettaja suhtautuu työhönsä mielenkiinnottomasti ja mekaanisesti.⁴⁹”

Ratkaisuksi opettajien henkisen jaksamisen parantamiseen apulaislääkäri Grönholm ehdottaa luokkakokojen pienentämistä. Grönholmin mukaan oppilaiden, opettajien ja heidän järjestöjensä tulisi vaatia luokkien oppilasmäärät alennettavaksi n. 15 oppilaaseen, kun luokkakoot käsittivät kirjoituksen hetkellä 30-40 oppilasta. Grönholm perustelee luokkakokojen muutoksia opettajan näkökulmasta seuraavasti: *”Nykyisin ovat opettajat suurissa ja hädänsä luokissa vaarassa kokea työnsä turhaksi, he turhautuvat ja masentuvat. Kun nyt kuitenkin luokat, joissa koulun työn tulisi tapahtua, ovat 30-40 oppilasta käsittäviä ja kun oppilaat kovin erilaisine ominaisuuksineen, vaatimuksineen ja odotuksineen ympäröivät opettajan, ei ihme että työn viihtyvyyttä ja mielekkyyttä ei aina tavoiteta.⁵⁰”*

Lisäksi Grönholm korostaa opettajien keskinäisen vertaistuen tärkeyttä. Grönholm näkee erityisen tärkeäksi sen, että *”Opettajat pyrkisivät ymmärtämään toistensa vaikeuksia, antamaan tukea ja rohkaisua. On ehkä pidetty kunnia-asiana, että jokaisen täytyy selviytyä yksin luokkansa kanssa. Kuitenkin opettajat voisivat kokoontua keskinäisiin ryhmiin, jolloin itse kukin voisi kertoa vaikeuksistaan ja näin kokea helpotusta ja saada toisilta tukea. Opettajat voisivat auttaa toisiaan kokemaan työnsä – kaikesta vouhotuksesta huolimatta – mielekkääksi ja tärkeäksi.⁵¹”*

Grönholmin kirjoituksista on selkeästi havaittavissa yhteys yhteiskunnan murroksen, tämän tarpeisiin vastaamiseen kehitetyn uuden koulujärjestelmän sekä opettajiin kohdistuvien paineiden välillä. Samasta aiheesta kirjoitetaan vuonna 1974 otsikoilla ”Oikeutettua katkeruutta” ja ”Opettajien terveys” ilman nimiä tai nimimerkkejä. K Kirjoituksen otsikolla ”Oikeutetta katkeruutta” laatinut kirjoittaja on huolestunut

⁴⁹ Kankainen, Sanna: Mielenkiinnottomasti koulun työrauhaongelmista. Opettajain lehti, nro 37, 14.9.1973, 27.

⁵⁰ Grönholm, Markku: Opettajan mielenterveys uhattuna – mutta myös vaalittavissa. Opettajain lehti, nro 15-16, 13.4.1973, 24-25.

⁵¹ Grönholm, Markku: Opettajan mielenterveys uhattuna – mutta myös vaalittavissa. Opettajain lehti, nro 15-16, 13.4.1973, 24-25.

opettajien lisääntyneestä työmäärästä koulu-uudistukseen liittyvien muutosten takia. Kirjoittajan mukaan, ”Työtehtävien määrän lisäksi on opetustyön yleinen rasittavuus kasvanut, mikä näkyy jo opettajien yleisen terveystilanteen huolestuttavana heikentymisenä, erityisesti stressisairauksien lisääntymisenä. Tilanne onkin opettajien kannalta kestävä. Opettajien ammattijärjestöjen tehtävänä on valvoa, että korjaukset saadaan aikaan ja ettei mikään hallinnon alue väistä osuuttaan kokonaisvastuusta.”⁵²

Kirjoittaja mainitsee myös, että ”palkanansaitsijoiden yleiset elinehdot ovat vaikeutuneet ja tutkimukset osoittavat että maamme virkamiesten ansionkehitys on jäänyt jälkeen vielä yleisestä kehityksestä.”⁵³

Otsikolla ”Opettajan terveys”, anonymi kirjoittaja jatkaa samasta aiheesta seuraavasti: ”Oppilaiden väsymys, levottomuus ja niiden aiheuttama opiskeluhaluttomuus lisäävät välittömästi opettajien työn rasittavuutta. Kun uudistuvan koulun tavoitteiden ja mahdollisuuksien välinen ristiriita tuo opettajille vielä oman lisäpaineensa, ei ole ihme, että terveydelliset häiriöt ovat voimakkaasti lisääntymässä. Painolastia lisää tuntemus siitä, että opettajat on uudistuksia toteuttaessa unohdettu muussa paitsi työmäärän lisäämisessä. Tilanne on tällä hetkellä vakava, mutta vielä korjattavissa. Se vaatii opetus-, palkka-, ja terveystieteiden sekä ammattijärjestöjen yhteistyötä.”⁵⁴

Kahdessa viimeisimmässä tekstissä on selkeästi havaittavissa opettajien palkkojen nostamista koskevan keskustelun lisääntyminen, mikä nousi yleiseksi keskustelunaiheeksi vuoden 1973 loppu-, ja vuoden 1974 alkupuoliskolta alkaen. Keskustelu palkkojen korottamisesta voidaan nähdä suoraan verrannollisena opettajan

⁵² Oikeutettua katkeruutta. Opettaja-lehti, 22.2.1974. (lehden numero-, ja sivunumerotietoja ei saatavilla, kirjoittajan tietoja ei saatavilla).

⁵³ Oikeutettua katkeruutta. Opettaja-lehti, 22.2.1974. (lehden numero-, ja sivunumerotietoja ei saatavilla, kirjoittajan tietoja ei saatavilla).

⁵⁴ Opettajan terveys, Opettaja-lehti, 1.3.1974. (lehden numero-, ja sivunumerotietoja ei saatavilla).

roolin tiedostettuun vaikeutumiseen ja vaatimusten kasvamiseen, joihin vaatimusta palkkojen parantamisesta käytettiin myös perusteluna.

Väinö Saari on esitelmissään huolissaan opettajiin kohdistuvien viranomaisvaatimusten ja näiden käytännön toteutumismahdollisuuksien välisistä ristiriidoista. Saari kirjoittaa otsikolla ”Opettajan tukeminen” seuraavasti: *”Jos haluamme konkretisoida koulunuudistuksen tavoitteet sillä tavalla, että ne toteutuvat oppilaan tasolla, on opettajalle annettava tähänastista enemmän varmuutta ja työniloa. Hänelle on annettava myös tunne siitä, että hän saa itse luoda ja kokeilla. Nykyisissä olosuhteissa opettajat turhautuvat; heillä on tunne, että heiltä vaaditaan liikaa. Koulu-uudistuksen varsinainen toteuttaja eli opettaja, on jäänyt viime vuosien uudistustapahtumissa liian vähälle huomiolle. Tavoitteiden, sekä niitä koskevien päätösten ja tehtäväksi antojen tulisi konkretisoida opettajan työpaikalla luokassa. Toteuttamispaikalle ei kuitenkaan anneta uusien tehtävien vaatimia työaseita ja olosuhteita. Vaatimusten ja mahdollisuuksien välinen ristiriita jää liian suureksi.”*⁵⁵

Vaatimusten ja toteutusmahdollisuuksien välinen ristiriita nähdään monissa kirjoituksissa merkittävänä. Pohjois-Suomen opettajapäivillä kysymystä käsittelee opettaja Raili Malmberg. Malmbergin mukaan *”Jo pelkästään tiedonjakajan tehtävästä suoriutuminen tuottaa nykykoulussa varsin suuria vaikeuksia monelle opettajalle. Tiedon räjähdysmäinen kasvu ja sen nopea vanheneminen ovat osaltaan vaikuttamassa siihen, ettei opettajalla juuri ole vapaa-ajan ongelmia: voidakseen pysytellä edes välttävästi ajan tasalla, on opettajan koko ajan opiskeltava lisää. Hän joutuu opettamaan joko kokonaan uusia asioita tai sitten vanhoja asioita uudella tavalla – ja tekemään sen useinkin sellaisissa koulutiloissa ja sellaisia opetusvälineitä ja oppimateriaalia käyttäen, jotka eivät alkuunkaan vastaa ajan vaatimuksia. Ja kaiken aikaa hänellä on tulenpalava kiire! Hänen on tähdättävä määrättyihin, tiukkoihin*

⁵⁵ Saari, Väinö: Opettajan tukeminen. Opettaja-lehti, nro 1-12, 11.1.1974. (sivunumerotietoja ei saatavilla).

oppiennätyksiin, eikä siinä kiivaassa kilpajuoksussa anneta armoa kenellekään, ei erityisluokkien sen paremmin kuin yhdistettyjen luokkienkaan opettajille.”⁵⁶

Malmberg jatkaa: *”Opettajalla ei näissä olosuhteissa ole minkäänlaisia mahdollisuuksia yksittäisten oppilaiden ongelmien oikomiseen. Luokat ovat oppilasmäärältään liian suuria, luokahuoneet liian pieniä, käytävät liian levottomia eikä sellaisia erityistiloja ole, joissa opettaja voisi kahden kesken vaikeuksissa olevan oppilaansa kanssa keskustella. Muualtakaan ei juuri apua löydy, ei ainakaan pikaista apua. Koulukuraattoreita-, ja psykologeja on aivan liian vähän, erityisluokille siirtäminen toivottoman hidasta. Ja koko ajan nousee yleinen kurittomuus kuin hyökyaalto, uhaten hukuttaa kaiken järkevän työnteon mahdollisuudet sameitten vesiensä alle.”⁵⁷*

Koulu-uudistus nähdään yleisesti opettajan työtä lisäävänä, sekä kasvavana käskyjen ja todellisten mahdollisuuksien ristiriitana. Otsikolla *”Koululaiva myrskyssä”*, Matti Veijola jatkaa saman teeman parissa. Veijola käyttää vertauskuvaa havainnollistaakseen vallitsevaa tilannetta: *”Opettajat ovat messipoikia nykyään Suomen koululaitoksessa. Komentosillalla seisoo säälimätön kapteeni: milloin kirjelmiä lähettävä kouluviranomais, milloin nurjamielinen johtokunta. Mahtikäskyissä on usein paperin maku tai vallanhimon haju. Opettajat halutaan pitää tiukasti talutusnuorassa. Nopeasti muuttuvat opetustavoitteet ja uudet menetelmät sekä kouluhallinnon byrokratisoituminen ovat lisänneet opettajan työmäärää tuntuvasti.”⁵⁸*

⁵⁶ Malmberg, Rauli: Kasvatus ja opettajan työ – opettaja tarvitsee työlleen myös konkreettista tukea. Opettaja-lehti, nro 10, 7.3.1975, 19-20.

⁵⁷ Malmberg, Rauli: Kasvatus ja opettajan työ – opettaja tarvitsee työlleen myös konkreettista tukea. Opettaja-lehti, nro 10, 7.3.1975, 21.

⁵⁸ Veijola, Matti: Koululaiva myrskyssä. Opettaja-lehti, nro 14, 4.4.1975, 24.

Veijola jatkaa: *”Työrauhaa on entistä vaikeampi ylläpitää. Syyt ovat monet. Uudistajien väärin suuntautunut idealismi on vienyt pohjan pois opettajien kasvatustyöltä. Oppikurssit ovat tiivistyneet. Opettajan rankaisumahdollisuudet viety lähes olemattomiin. Samanaikaisesti on useampien yhteiskunnallisten ilmiöiden (elintasokilpailu, väärin ymmärretty vapaa kasvatus, viihdesaaste, yleinen sallivuus) vaikutuksesta kotien ote lapsiin höltynyt. Oppimistulokset näyttävät heikkenevän vuosi vuodelta. Opettaja ei enää jaksa kantaa vastuuta yksityisen oppilaan edistymisestä.”*⁵⁹

Veijola kohdistaa arvostelunsa konkreettisesti koulu-uudistuksen epäkohtiin: *”Koulunuudistus on siis aloitettu väärästä päästä, koska opettajien ääntä ei ole tarpeeksi kuunneltu. Perinteinen hyväuskoinen nöyryys ja järjestöpoliittinen saamattomuus ovat saattaneet opettajat nykyiseen kestäättömään tilanteeseen ja koko koululaitoksen kriisiin. Kouluviranomaisten ja johtokuntien tehtävänä on tukea opettajan kasvatustehtävää, jotta opettaja puolestaan voisi tukea ja edistää oppilaan kasvua. Opettaa ei saa eikä voi alistaa pelkästään virkakoneiston rattaaksi.”*⁶⁰

Opettajan nähdään näin ollen useiden artikkeleiden perusteella jäävän yksin uudistusten ja kasvaneiden paineiden keskellä. Useiden kirjoitusten perusteella, opettaja unohdetaan jo uudistuksen alkumetreillä, jolloin hänen mielipiteidensä kuuntelulla olisi kaikista merkityksellisintä. Opettajien tarpeet, hyvinvointi ja tämän korreloituminen oppilaiden hyvinvointiin tunnutaan useiden kirjoitusten perusteella unohdettavan.

Nimetön kirjoittaja jatkaa samasta aiheesta otsikolla *”Löytyykö opettajalle ystäviä?”* Kirjoittajan mukaan *”Opettajille asetetut vaatimukset, heidän työmääränsä ja velvollisuutensa ovat jatkuvasti lisääntyneet – palkat sen sijaan jääneet polkemaan paikoilleen. Toiseksi, opettajien työskentelyolosuhteet ovat vaikeutuneet, työrauha rikkoutunut, ristiriita tavoitteiden ja mahdollisuuksien välillä lisääntynyt – mutta keinot työrauhan ylläpitämiseksi ja työskentelymahdollisuuksien parantamiseksi selvästi*

⁵⁹ Veijola, Matti: Koululaiva myrskyssä. Opettaja-lehti, nro 14, 4.4.1975, 25.

⁶⁰ Veijola, Matti: Koululaiva myrskyssä. Opettaja-lehti, nro 14, 4.4.1975, 25.

vähentyneet. Kolmanneksi, opettajiin kohdistunut arvostelu on lisääntynyt – opettajien arvostaminen sen sijaan vähenemistään vähentynyt.”⁶¹

Kirjoittajan mukaan ”*Ilottoman opettajan muotokuvaan kuulu eräänä sen taustatekijöistä työmäärän, velvoitteiden ja vaatimusten valtava kasvu. Koulun oloja tarkasteltaessa puhutaan paljon oikeusturvasta, mielenterveydestä, kouludemokratiasta. On hyvä, että parannetaan oppilaiden oikeusturvaa, pidetään huolta oppilaiden mielenterveydestä ja lisätään oppilaiden demokraattisia oikeuksia. Ei kuitenkaan saa unohtaa opettajaakaan. Mistä löytyy se nainen tai mies, olkoon hän sitten radion, television tai kouluhallinnon palveluksessa, joka tulee kouluun avoimin mielin, ilman pakkomielteitä ja uraantuneita ennakkokäsityksiä, ottaa selkoa asioista ja julkistaa sitten esimerkiksi seuraavat, yhä ilmeisemmiksi käyvät tosiasiat: opettajien oikeusturva on järkkynyt, opettajien mielenterveys on vaarassa, opettajilta on viety yksi demokratian perusoikeuksista: oikeus tehdä työtään rauhassa.”⁶²*

Kirjoittaja päättää artikkelinsa seuraavasti: ”*Opettajan työ on tärkeää ja merkittävää työtä. Jaksakseen uskoa oman työnsä merkitykseen, opettaja kuitenkin tarvitsee kaiken saatavissa olevan avun. Opettajaa autettaessa autetaan aina lasta ja lapsestahan tässä kaikessa loppujen lopuksi on kysymys.”⁶³*

Vuoden 1974 loppupuolella keskustelu opettajien jaksamisesta jatkuu yhä huolestuneella sävyllä, kirkon kasvatustieteen keskuksen puheenjohtajan, professori Paavo Kortekankaan kirjoituksessa otsikolla ”*Väsyneelle väkeä, voimattomalle voimaa*”. Kortekankaan mukaan ”*joulun valmistautuu tänä vuonna hyvin väsynyt kouluväki. Pitkäsateinen kaamos lienee yksi syy tähän. Väsymykseen, jopa ahdistuneisuuteen on kuitenkin myös syvempiä syitä. Monet opettajat avoimesti*

⁶¹ Löytyykö opettajalle ystäviä? Opettaja-lehti, nro 44, 1.11.1974. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla, sivunumeroita ei saatavilla).

⁶² Löytyykö opettajalle ystäviä? Opettaja-lehti, nro 44, 1.11.1974. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla, sivunumeroita ei saatavilla).

⁶³ Löytyykö opettajalle ystäviä? Opettaja-lehti, nro 44, 1.11.1974. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla, sivunumeroita ei saatavilla).

tunnustavat turhautuneensa työssään: opettamisen iloa ei enää ole. Koulunuudistus lieveilmiöineen ei ole vain myönteinen tapahtuma.”⁶⁴

Kortekangas jatkaa: *”Ei liene sinisilmäistä optimismia, jos uskon kansamme enemmistön todella arvostavan opettajan työtä ja toivovan, että oleellinen vanhan koulun sisällöstä, hengestä ja arvoista voitaisiin siirtää uuteen kouluun.”⁶⁵*

Henkisen jaksamisen ja käytössä olevien resurssien lisäksi, huolta ovat aiheuttaneet opettajien mahdollisuudet toteuttaa persoonallista opetustyötä ja luovuutta. Opettajien yhteisjärjestön puheenjohtaja ja kouluneuvos Samuli Apajalahti kysyykin *”Onko tilaa enää opettajapersoonallisuuksille?”* Apajalahden mukaan *”Koulu on nyt monessa suhteessa parempi kuin ennen. Koululaitoksen merkitys ymmärretään ja tunnustetaan; puhutaan yleisesti koulutusyhteiskunnasta. Koululla on käytettävissään suuremmat resurssit, oli sitten kysymys tiloista, välineistä, tai hyvin koulutetuista opettajista ja näitä toimintaedellytyksiä pyritään jatkuvasti parantamaan.”⁶⁶*

Apajalahti kuitenkin kyseenalaistaa parannukset seuraavasti: *”Onko uudessa, tehokkaassa ja hyvin suunnitellussa koululaitoksessa vielä tilaa sellaisille opettajapersoonallisuuksille, joita vanhasta koulusta löytyi. Antaako nykyinen ja tuleva koulu opettajille sellaista itsenäistä liikkumavapautta, että opettaja voi toteuttaa itseään oppilaittensa parhaaksi. Vai onko käymässä niin, että yksityiskohtaiset ohjeet ja määräykset ja korkeat tehokkuusvaatimukset latistavat opettajat persoonattomiksi opetuskoneiksi ja estävät häntä persoonallisuutensa koko voimalla antautumasta tehtävänsä?”⁶⁷* Vanhan kansa-, ja oppikoulujärjestelmän opettajapersoonien näkymistä ei kuitenkaan aina voida tarkastella myönteisessä valossa ja oppilaiden kannalta uudistuksen mahdollisesti mukanaan tuoma opettajakunnan yhtenäistyminen

⁶⁴ Kortekangas, Paavo: Väsyneelle väkeä, voimattomalle voimaa. Opettaja-lehti, nro 52, 20.12.1974. (sivunumeroita ei saatavilla).

⁶⁵ Kortekangas Paavo: Väsyneelle väkeä, voimattomalle voimaa. Opettaja-lehti, nro 52, 20.12.1974. (sivunumeroita ei saatavilla).

⁶⁶ Apajalahti, Samuli - Avoin ja inhimillinen koulu voi syntyä vain opetuksen vapauden ilmapiirissä. Opettaja-lehti, nro 6, 7.2.1975. (sivunumeroita ei saatavilla).
Apajalahti Samuli - Avoin ja inhimillinen koulu voi syntyä vain opetuksen vapauden ilmapiirissä. Opettaja-lehti, nro 6, 7.2.1975. (sivunumeroita ei saatavilla).

sekä neutralisoituminen on tuonut mahdollisesti mukanaan myös positiivisia vaikutuksia.

3.3 Kansakoulun opettajat osana koulu-uudistusta ja muuttuvaa yhteiskuntaa

Uuden yhtenäiskoulun tieltä väistyneen vanhan kansa-, ja oppikoulun osalta erityisesti kansa-, ja kansalaiskoulun opettajien rooli ja tulevaisuus herättivät keskustelua ja huolta. Jorma Luukkanen ja Timo Luoma-aho käsittelevät aihetta artikkelissaan otsikolla ”*Kansalaiskoulujen käytännönaineiden opettajien viransaantimahdollisuudet ovat vaikeutuneet*”. Kirjoittajien mukaan ”*Kansalaiskoulun opetussuunnitelman sisältö, aineet ja näihin mukautettu opettajain valmistus sekä opetussuunnitelmien muuttumisesta johtuva tuntien väheneminen tulevat aiheuttamaan peruskouluun siirryttäessä virkajärjestelyssä tiettyjä vaikeuksia. Varsinkin kansalaiskoulujen käytännöllisten aineiden opettajain virkojen osalta näkyvät nämä vaikeudet. Myös oppilaiden kiinnostus eräitä aineita kohtaan on vähentynyt, mikä on osaltaan vaikuttanut opettajatilanteeseen.*”⁶⁸

Luukkanen ja Luoma-Aho selittävät ilmiötä seuraavasti: ”*Useat kansalaiskoulun ns. käytännölliset aineet ovat peruskoulussa valinnaisaineina. Saatujen kokemusten perusteella kaikki valinnaisaineet eivät ole kiinnostaneet oppilaita siinä määrin, että näissä aineissa olisi tullut riittävästi tunteja opettajan viran perustamiseen. On pyrittävä estämään sellaisen ennakkoasenteen muodostuminen, ettei esim. maatilataloutta ole tapana valita.*”⁶⁹

⁶⁸ Luukkanen, Jorma & Luoma-aho Timo: Kansalaiskoulujen käytännönaineiden opettajien viransaantimahdollisuudet ovat vaikeutuneet. Opettaja-lehti, nro 17, 26.4.1974, 18.

⁶⁹ Luukkanen, Jorma & Luoma-aho Timo: Kansalaiskoulujen käytännönaineiden opettajien viransaantimahdollisuudet ovat vaikeutuneet. Opettaja-lehti, nro 17, 26.4.1974, 18.

Tilanne on seurausta yhteiskunnan ja koululaitoksen rakenteellisista muutoksista, joista mainitaan ikäluokkien pientyminen, väestömuuttoliike ja oppikouluun siirtyvien lasten määrän jatkuva kasvaminen. Tämän seurauksena kansalaiskoulujen oppilasmäärät ovat pudonneet jyrkästi ja tätä myötä kansalaiskoulun opettajien työllisyystilanne on vaikeutunut, sillä kansakoulua seuranneen kansalaiskoulun sijaan yhä useammat nuoret vanhempineen käsittivät oppikouluun hakeutumisen kansalaiskoulua hyödyllisemmäksi vaihtoehdoksi.

Ratkaisuksi kirjoittajat ehdottavat esimerkiksi jatkokoulutuksen järjestämistä kansalaiskoulun opettajille: *”Sellaisille lähinnä käytännöllisten aineiden opettajille, joiden opetusaineen tai aineiden tuntimäärät vähenevät, tulisi järjestää lähisukuisten aineiden osalta jatkokoulutusta siten, että nämä saavuttaisivat useamman aineen opettamiseen kelpoisuuden, kuten esim. maatilatalouden opettajille kemian ja biologian koulutusta.”*⁷⁰

Kirjoituksessa käsitellään kansalaiskoulun opettajien työllisyystilanteen vaikeutumista kahdesta perspektiivistä, itse yhteiskunnallisesta muutoksen ja toisaalta suoraan koulunuudistuksen näkökulmasta. Kirjoituksen johdannossa mainitut syyt kuten väestömuuttoliike maalta kaupunkeihin ja oppikouluun menevien lasten määrä kasvu ovat esimerkkeinä siitä yhteiskunnallisesta murroksesta, jonka seurauksena elinkeinorakenne muuttui ja vei ihmisiä työn perässä kaupunkeihin. Oppikoulua käyvien lasten määrän kasvu voi selittyä sillä, että vanhemmat kokivat tämän tulevaisuuden elinkeinojen sekä kasvaneen sivistystarpeen johdosta hyödyllisemmäksi kuin pelkän kansakoulun tai jatkokouluttautumisen kansalaiskoulussa. Myös siirtyminen suurille kasvualueille kaupunkeihin on voinut helpottaa monen lapsen mahdollisuutta päästä oppikouluun, sillä maaseuduilla välimatkat ovat olleet pitkiä eikä tämä ollut mahdollista aikaisempien asuinolosuhteiden johdosta.

⁷⁰Luukkanen, Jorma & Luoma-aho Timo: Kansalaiskoulujen käytännönaineiden opettajien viransaantimahdollisuudet ovat vaikeutuneet. Opettaja-lehti, nro 17, 26.4.1974, 18-20.

Peruskoulu-uudistuksen näkökulmasta jo uuteen yhtenäiskouluun siirtyneet kunnat ovat pyrkineet tuomaan opetuksellista sisältöä sekä vanhasta kansalaiskoulusta että oppikoulusta. Kansalaiskoulun opetussisältöjen päädyttyä valinnaisaineiksi, on kuitenkin huomattu, etteivät oppilaat kokeneet näiden aineiden opiskelua enää mielekkäänä tai hyödyllisenä. Esimerkiksi mainitun maatilatalouden suosion vähentyminen on mahdollisesti seurausta elinkeinorakenteen muutoksesta johtuen ilmiöstä, jonka mukaisesti suuri osa väestöstä siirtyy kaupunkeihin teollisuus-, ja palveluelinkeinojen pariin, eivätkä he tämän seurauksena kokeneet kyseistä ainetta tulevaisuuden ammatinvalinnan kannalta hyödyllisenä.

3.4 Keskustelu luokanvalvojan uudesta roolista

Peruskouluasetukseen liittyvä uusi säännös peruskoulun yläasteen luokanvalvojan tehtävästä on herättänyt runsaasti keskustelua ja tämän voidaan nähdä linkittyvän myös opettajan työmäärän kasvuun sekä kykyyn hallita uusia työtehtäviä. Osmo Leinonen käsittelee aihetta otsikolla *”Luokanvalvojan tehtävät peruskoulun yläasteella”*. Leinosen mukaan *”Peruskouluasetuksen 106 §:n 4 momentin mukaan peruskoulun yläasteen jokaisella luokalla on joku sen opettajista luokanvalvoja, jonka tulee suorittaa kouluhallituksen antamassa luokanvalvojan johtosäännössä määrätyt tehtävät. Johtosääntö annettiin viime kesänä. Siinä määritellyt tehtävät ovat jokseenkin samanlaiset kuin luokanvalvojan tehtävät kansalaiskoulussa. Johtosäännön antaja ei ole ottanut riittävästi huomioon peruskoulun aiheuttamia erityisongelmia.”*⁷¹

Leinonen käsittelee uudistukseen liittyviä ongelmia vertaamalla luokanvalvojan uutta asemaa vanhoihin kansalaiskoulun luokanvalvojan mahdollisuuksiin seuraavasti: *”Kansalaiskoulun luokanvalvojalle yhteydenotto useamman oppilaan kotiin lukuvuoden aikana oli selviö. Samoin hänestä oli luonnollista, että joutui jatkuvasti keskustelemaan oppilaiden kanssa koulun järjestykseen liittyvistä asioista. Koska aines oli voimakkaasti valikoitua, etenkin asutustaajamien kansalaiskouluissa työskentelevistä opettajista tuntui, että tiedollinen tavoite oli usein toissijainen muuhun kasvatukseen nähden. Nykyisellä yläasteella ovat entinen kansalaiskouluaines ja oppikouluaines yhdessä. Lisäksi on aineopettajajärjestelmä viety paljon pitemmälle kuin kansalaiskouluissa. Kansalaiskoulun luokanvalvojalla oli luokallaan useita tunteja päivittäin, peruskoulun yläasteen luokanvalvojalla parhaassakin tapauksessa muutama tunti kymmenessä päivässä, nekin usein vain osalle oppilaita.”*⁷²

⁷¹ Leinonen Osmo: Luokanvalvojan tehtävät peruskoulun yläasteella. Opettaja-lehti, nro 4, 24.1.1975, 12.

⁷² Leinonen Osmo: Luokanvalvojan tehtävät peruskoulun yläasteella. Opettaja-lehti, nro 4, 24.1.1975, 12.

Leinonen jatkaa: ”nykyisen yläasteen luokanvalvoja ei voi luoda luokalleen harvoilla tunneillaan työtottumuksia. On harvinaista, jos luokanvalvojalla on luokkansa viimeinen tunti. Syntyneet ongelmat ehtivät usein jatkua pitkään ja pahentua ennekuin hänellä on niihin tilaisuus puuttua. Mikäli hän käyttää ongelmien selvittelyyn oman aineensa tunteja, opetus ei edisty.”⁷³

Osmo Leinonen kirjottaa toisessa numerossa samasta aiheesta. Leinosen mukaan ”opettaja taas kokee olevansa ylivoimaisissa vaikeuksissa. Suurilla yläasteilla monen opettajan päivittäin opettama oppilasmäärä ylittää sadan. Hänen on vaikea muistaa edes kaikkien nimiä, koska opettaa kutakin ryhmää vain muutaman tunnin kymmenessä päivässä. Kuitenkin oppilaat eroavat toisistaan: kyvyt ovat erilaiset; opiskelumotivaatio vaihtelee; käyttäytymisessä on suuria eroja; joku oppilas on kovin aggressiivinen; toinen ei kestä nuhteita; monen taustassa on vaikeuksia joista opettaja ei tiedä, mutta jotka vaikuttavat käyttäytymiseen. Opettajasta tuntuu mahdottomalta huomioida työssään kunkin oppilaan yksilöllisyyttä.”⁷⁴

Nimimerkillä ”ihanuus ja kurjuus”, Lapissa työskentelevä opettaja kirjoittaa samankaltaisista kokemuksistaan. Kirjoitus on julkaistu Opettaja-lehdessä syksyllä 1974, uudistuksen toteuduttua jo pohjoisessa Suomessa. Otsikolla ”peruskoulun luokanvalvojan kokemuksia”, nimimerkki kirjoittaa seuraavasti: ”peruskoulun luokanvalvojan johtosäännössä sanotaan monen muun mukavan muassa, että tärkeätä on luottamuksellisten suhteiden aikaansaaminen luokan oppilaiden kanssa. On pikkuisen työlästä, kun luokanvalvoja tapaa oman luokkansa kokonaisuudessa kolme kertaa lukuvuoden aikana: päivänä jolloin koulu alkaa, jakaessaan joulutodistuksia ja jakaessaan kevättodistuksia.”⁷⁵

⁷³ Leinonen Osmo: Luokanvalvojan tehtävät peruskoulun yläasteella. Opettaja-lehti, nro 4, 24.1.1975, 12

⁷⁴ Leinonen Osmo: Luokanvalvojan tehtävät peruskoulun yläasteella. Opettaja-lehti, nro 4, 24.1.1975, 22.

⁷⁵ Nimim. ”Ihanuus ja kurjuus”: Peruskoulun luokanvalvojan kokemuksia, Opettaja-lehti, nro 42, 18.10.1974, 18.

Kirjoittajan kommentin päättävästä osuudesta huokuu näkemys opettajan lisääntyneestä työmäärästä: *”koululaisille muistutetaan usein, että koulua käydään elämää varten. Pitääkö opettajan elää sitten koulua varten? Eikö luokanvalvoja-äidinkin pitäisi saada rauhassa hoitaa edes iltaisin ja pyhäisin perhettään ilman, että koko ajan pyörivät mielessä listat ja luettelot ja valinnat? 24 tuntia vuorokaudessa ei riitä ihan kaikkeen.”*⁷⁶

Kirjoituksista on havaittavissa käytännön toimimattomuuden lisäksi opettajien haaste vastata oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin luokanvalvojan asemassa. Entistä heterogeenisemmäksi muuttunut oppilasaines vaati selkeästi opettajilta yksityiskohtaisempaa ja monipuolisempaa paneutumista yksittäisten oppilaiden asioihin ja ongelmiin, joiden puolesta puhuu myös kasvanut oppilashuollon tarve. Opettajat eivät kuitenkaan koe luokanvalvojan asemalle asetettujen resurssien nykyisellään vastaavan tähän tarpeeseen. Samalla on huomionarvoista, että vaikka oppilasaineen monimuotoistuminen koulu-uudistuksen seurauksena nostetaan esiin ja tämän nähdään vaikeuttavan luokanvalvojan työtä, ei uudistusta kritisoida ideologisista lähtökohdista kuten aiempina vuosina jolloin kansakoulun ja oppikoulun opettajien näkemyksissä oli räikeitä eroja. Sitä vastoin, ratkaisua pyritään etsimään nostamalla luokanvalvojan puutteellinen rooli rakentavasti esiin ja esittämällä tähän muutosehdotuksia.

⁷⁶ Nimim. ”Ihanuus ja kurjuus”: Peruskoulun luokanvalvojan kokemuksia, Opettaja-lehti, nro 42, 18.10.1974, 18.

4 Lakkoilua ja uudistuksen kritisointia

4.1 Peruskoulun toiminnallisen rakenteen muutosohjelma

Tutkielmassa on esitelty tähän asti runsaasti kirjoituksia, joissa kritiikki peruskoulu-uudistusta kohtaan huokuu räikeästi. Uusi opetussuunnitelma, liian suuret luokkakoot, sekä erilaisten sosiaalisten ongelmien monimuotoistuminen saavat suuren osan kritiikistä ja tämä näkyy erityisesti opettajan rooliodotuksiin keskittyvässä kappaleessa. Laajaa kritiikkiä kohdistuu kuitenkin myös yhteiskuntaa ja valtionhallintoa kohtaan liittyen peruskoulu-uudistukseen. Valtion vaikean taloudellisen tilanteen ja opetukseen suunnattujen määrärahojen vähäisyys näkyvät suoraan uudistuksessa ja sen toteuttamismahdollisuuksissa.

Peruskoulu-73 tapahtumassa kuulluista suurista puheista ja suunnitelmista huolimatta, valtioneuvosto päätti jo alkuvuodesta 1975 muuttaa uudistuksen kulkua ja sisältöä antamalla ohjeet peruskoulun toiminnallisen rakenteen muuttamisesta. Päätökseen liittyvän muistion mukaan, ”*peruskoulusta aiheutuvien kustannusten kasvun rajoittamiseksi on katsottu välttämättömäksi tarkistaa peruskoulukustannuksiin vaikuttavia säännöksiä ja määräyksiä. Kustannusten säästötoimenpiteet on pyritty suunnittelemaan siten, ettei peruskoulun keskeisiä tavoitteita vaaranneta.*”⁷⁷

Tiivistetysti, peruskoulun yläasteen toiminnallista rakennetta pyrittiin siitä annettuja säännöksiä ja määräyksiä muuttamalla kehittämään opetuksellisesti yhtenäisemmäksi, ryhmämuodostukseltaan taloudellisemmaksi ja työjärjestysteknisesti yksinkertaisemmaksi. Toimintaohjeissa säädettiin esimerkiksi kaikille oppilaille yhteisten aineiden osuuden lisäämistä opetussuunnitelmassa sekä valinnaisaineen opetusryhmän muodostamisen ehtona olevan vähimmäisoppilasmäärän kohotuksesta.⁷⁸

⁷⁷ Valtioneuvoston ohjeet peruskoulun toiminnallisen rakenteen muuttamisesta. Opettaja-lehti, nro 12-13, 21.3.1975. (sivunumerotietoja ei saatavilla).

⁷⁸ Valtioneuvoston ohjeet peruskoulun toiminnallisen rakenteen muuttamisesta. Opettaja-lehti, nro 12-13, 21.3.1975. (sivunumerotietoja ei saatavilla).

”Peruskoulun kuristusohjelma” aiheutti laajaa keskustelua Opettaja-lehdissä sekä herätti OAJ:n kärkkäisiin kannanottoihin. Puheenjohtaja ja kouluneuvos Samuli Apajalahden kirjoitus tiivistää uudistusohjelman tavoitteen: *”Vähentämällä opetukseen käytettävää kokonaistuntimäärää, pyritään alentamaan peruskoulun palkkauskustannuksia. Opettajille tämä merkitsee sekä ylituntien vähenemisen seurauksena kokonaisansion alenemista, että virkojen lakkaamista. Molemmat mainituista päätöksen seuraamuksista ovat sellaisia, joita opettajajärjestöt eivät voi vaieten sivuuttaa.”*⁷⁹

Apajalahti jatkaa kritisointia vetoamalla peruskoulu-uudistuksen alkuperäisiin tavoitteisiin: *”Kun peruskoulua suunniteltiin, puhuttiin kolmesta umpikujasta, joihin ajaututtaisiin, ellei uudistusta toteutettaisi. Yksi niistä oli pedagoginen: koko ikäluokka uhkasi siirtyä keskikouluun, jonka opetussuunnitelmaa ei kuitenkaan oltu koko ikäluokalle tarkoitettu. Tämä umpikuja piti välttää tarjoamalla peruskoulussa yksilöllisiä opiskelumahdollisuuksia: toisistaan riippumattomia tasovalintoja, valinnaisaineita, erityiskursseja ja tukiopetusta. Näistä oppilaat voisivat oppilaan ohjauksen avulla rakentaa itselleen oman yksilöllisen opintiensä. Missä nyt ollaan? Tasokursseja ollaan poistamassa – erittäin vaarallista on, kun lähtökohtana on säästäminen eikä opetuksellinen tarkoituksenmukaisuus. Erityiskurssit on kokonaan poistettu. Valinnaisaineet 7. luokalta niinikään 8. ja 9. luokalla niiden määrä ja valinnan toteutumismahdollisuudet on minimoitu*⁸⁰.

⁷⁹ Apajalahti Samuli: Puheenjohtajan puheenvuoro – peruskoulun kuristus. Opettaja-lehti, nro 14, 4.4.1975, 11.

⁸⁰ Apajalahti Samuli: Puheenjohtajan puheenvuoro – peruskoulun kuristus. Opettaja-lehti, nro 14, 4.4.1975, 11.

Apajalahden huoli kohdistuu ennen kaikkea opettajien tulevaisuuteen ja työtilanteen heikkenemiseen, mutta myös peruskoulu-uudistuksen alkuperäisten tavoitteiden ja ideologisten periaatteiden hämärtymiseen. Saman kevään aikana ilmestyneessä toisessa numerossa uudistukseen liittyvä supistamispäätös nähdään jatkumona siihen ilmiöön, jonka keskelle opettajat ovat yleisesti kokeneet joutuneensa uudistuksessa.

Anonyymin kirjoittajan mukaan *”peruskoulun opettajia on rasittanut tavoitteiden ja mahdollisuuksien välinen ristiriita. Valtioneuvoston maaliskuussa tekemä koulukustannusten supistamispäätös kasvattaa toteutuessaan vielä tätä kuilua. Opetussuunnitelmasta joudutaan tinkimään tähänastista enemmän, jos valtioneuvoston päätös tuntien sekä valinnaisuuden vähentämisestä ja opetusryhmien suurentamisesta toteutuu. Valinnaisuuden väheneminen heikentää monien oppilaiden opiskelumotivaatioita ja samalla oppimistuloksia. Opetustiloissa-, välineissä-, tunneissa-, ja ryhmissä tinkiminen vaikuttaa samaan suuntaan. Tässä tilanteessa opettajia odottaa entistä suurempi stressi: kasvava ristiriita oppimistuloksiin liittyvien odotusten ja heille annettujen mahdollisuuksien välillä.”*⁸¹

Supistamispäätöksen aikaansaama kuilu syveni kevään aikana entisestään opettajakunnan ja valtiovallan välillä. Toukokuussa anonyymin kirjoittajan julkaisu kulki otsikolla *”Luottamuksen aallonpohja”*. Kirjoittaja selostaa viimeaikaisia tapahtumia aiheeseen liittyen seuraavasti: *”Valtioneuvosto ruhjoi koulukustannusten supistamista koskevat asetuksenmuutokset läpi opettaja-, ja oppilasjärjestöjen ja yleisen mielipiteen vastustuksesta sekä hallituksen sisäisistä erimielisyyksistä huolimatta. Kuristuskouran iskeminen opettajien ammattikunnan palkkausmenoihin oli suuri virhe. Se saa aikaan luonnollisen vaatimuksen kompensatiosta viimeistään seuraavissa virkaehtoneuvotteluissa. Näkyvimmäksi tulokseksi jääkin koulujärjestelmälain perusteiden mukaisen peruskoulun vakava vahingoittuminen, opettajien ja oppilaiden työn vaikeutuminen sekä uudistusten toteuttamiselle välttämättömän uudistusmielen lamaantuminen. Usean vuoden ajan päähän potkitun opettajakunnan mitta on täyttynyt.”*⁸²

⁸¹ Kuilu kasvaa. Opettaja-lehti, nro 16, 18.4.1975, 9. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla).

⁸² Luottamuksen aallonpohja. Opettaja-lehti, nro 19, 9.5.1975, 9. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla).

Kirjoitusten perusteella valtiovalta tuntuu käyttäytyvän niitä arvoja ja periaatteita vastaan, joita varten peruskoulu-uudistusta alun perin lähdettiin toteuttamaan. Yhä syvenevä kuilu tavoitteiden ja mahdollisuuksien välillä uudistuksen yhteydessä nähdään myös kasvavana ongelmana, erityisesti siksi että tämä on tullut jo useasti esille aiemmassa kappaleessa opettajaan kohdistuvien paineiden yhteydessä.

Opettajajärjestö OAJ:n kanta kärjistyi täydelliseen työnseisaukseen 23.4.1975. Tällöin opettajat järjestivät OAJ:n paikallis-, ja piirijärjestöjen organisoimana päivän mittaisen työnseisauksen vastalauseeksi koulukustannusten supistamista ja peruskoulun toiminnallisen rakenteen muuttamista koskeville valtioneuvoston suunnitelmille.⁸³

Nimimerkki A.H kirjoittaa työnseisauksesta seuraavasti: *”Työnseisaus oli käytännöllisesti katsoen täydellinen. Vain muutamia opettajia koko maassa kävi istumassa työpäivänsä tyhjiä luokissa – kuka mistäkin ideologisesta syystä. Koulut toimivat vain niissä kunnissa, joissa opettajat olivat toteuttaneet vastaavan spontaanin mielenosoituksen muutama päivä aiemmin. Opettajat informoivat koteja, julkista sanaa ja kouluhallintoviranomaisia työnseisauksen syistä. Niitä oli kaksi: opettajien palkkauksen alentamisen ja peruskoulun turmelemisen estäminen.”*⁸⁴

Puheenjohtaja Voitto Ranteen mukaan kevätlukukausi 1975 nimettiin erään kouluasiaintuntijan mukaan ”koulun hulluksi vuodeksi”. Ranteen mukaan *”alku näytti ensin jokseenkin normaalilta. Peruskoulun alue oli levinnyt suureen osaan maata. Etelä-Suomen tiheään asutut alueet jäivät odottamaan vuoroaan. Näytti siltä, että opettajajärjestöjen, kouluhallintoviranomaisten ja jopa poliittisessa vastuussa olevien päätöksentekijöitten yhteistyö alkaisi sujua peruskoulun lopulliseksi toteuttamiseksi. Pian alkoi kuitenkin ilmetä monenlaisia ristiriitoja, joissa osapuolten näkemykset olivat hyvinkin kaukana toisistaan. Lopullisen muutoksen vanhaan tuttuun kuvioon sai aikaan valtioneuvoston koululaitosta koskeva äkkiryynnäköllä toteutettu supistamis päätös, joka karsi kaikki illuusiot opettajakunnalta.”*⁸⁵

⁸³ Nimim. A.H – Opettajien työnseisaus oli täydellinen. Opettaja-lehti, nro 19, 9.5.1975, 17.

⁸⁴ Nimim. A.H – Opettajien työnseisaus oli täydellinen. Opettaja-lehti, nro 19, 9.5.1975, 17.

⁸⁵ Ranne, Voitto: Jatketaanko jarrutusta? Opettaja-lehti, nro 31-32, 1.8.1975, 9.

Samankaltaista pelkoa säästötoimenpiteitä kohtaan on havaittavissa myös myöhemmin, erityisesti vuonna 1975 tapahtuneen enemmistöhallituksen hajoamisen seurauksena. Lehden alkukirjoituksen kirjoittajan mukaan ”*Hallituksen kaatuminen tuo muutoksia myös koulupoliittisiin suunnitelmiin. Opetusministeriön taholla on valmisteltu eduskunnalle selontekoa keskiasteen koulutuksen uudistamissuunnitelmista. Keskustelu piti käydä jo viime kevätkaudella, mutta eduskunnan kireässä työohjelmassa ei löytynyt sille tilaa. Tämä keskustelu on välttämätön, jotta päätöksentekijöillä olisi tieto tavoitteita ja järjestelyä koskevista erilaisista mielipiteistä sekä eduskunnan tahdosta. Selonteon antaminen siirtynee nyt seuraavan poliittisen hallituksen tehtäväksi. Peruskouluväki tuntee omalla tahollaan pelonsekaisia vilunväristyksiä. Virkamieshallitus saattaa sisällyttää budjettiin sellaisia kouluun kohdistuvia säästötoimia, joihin mikään poliittinen hallitus ei rohkenisi ryhtyä.*”⁸⁶

Lehden kannanotot ja opettajien järjestämä työnseisaus kuvastavat opettajakunnan kasvanutta yhtenäisyyttä. Vaikka suurin huolenaihe, ansioidenlasku on ymmärrettävästi suurin ammattikuntaa yhdistävä tekijä, voidaan opettajien nähdä myös taistelevan peruskoulun alkuperäisten ja ideologisten tavoitteiden hämärtymistä vastaan, jonka säästötoimenpiteiden nähdään saaneen aikaan. Tämän voidaan tulkita kuvastavan opettajien ammattikunnan selkeän yhtenäisyyden ja yhteisen arvomaailman integroitumista, jossa samalla vanha jako kansa-, ja oppikoulun opettajien välillä pieneni selkeästi.

⁸⁶ Uusia vaikeuksia ja pelkoja. Opettaja-lehti, nro 39, 24.9.1976, 3. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla).

4.2 Lakkoilua Espoon Hakalehdon ja Viherlaakson yhteiskouluissa

Kahdessa espoolaisessa yhteiskoulussa tapahtuneen lakkoilun taustat ovat erilaiset kuin koko maanlaajuisessa työnseisauksessa, joka kohdistui kritiikkiin valtioneuvoston toteuttamaa supistamisohjelmaa kohtaan. Espoon lakkoilun taustat ovat enemmän paikallispolitiikassa, mutta kuvastavat samantyylistä ideologista lopputulosta kuin koko maan käsittänyt protesti. Peruskoulu-uudistus oli leviämässä pääkaupunkiseudulle syksyllä 1976. Uudistukseen kuului olennaisesti koulujen siirtyminen kunnanhallinnon alaisuuteen. Espoossa haluttiin pitää kiinni ns. korvaavan koulun mahdollisuudesta, mikä käytännön tasolla tarkoitti, että koulu olisi jäänyt yksityisen tahon omistukseen ja täten välttänyt kunnalle siirtymisen. Korvaavaksi kouluksi jääminen oli valtakunnallisella tasolla annettu vaihtoehdoksi peruskouluun siirryttäessä, mutta tästä tuli päättää kaupunginvaltuustossa. Yksityisten oppikoulujen kunnallistamisesta oltiin päätetty jo vuonna 1967 luotaessa uuden koulujärjestelmän perusteet.⁸⁷

Espoossa Jouni Tarjamon laatiman artikkelin mukaan ”asiasta on syntynyt soppa, kun muutamat espoolaiset yksityiset oppikoulut ovat päättäneet pysyä korvaavan koulun ”vaihtoehdossa” senkin jälkeen, kun tämä vaihtoehto on kärsinyt tappion kaupunginvaltuustossa. Espoon koulusuunnitelmaan ei sisälly korvaavia kouluja. Vihoittelua näin jälkeensä voi pitää toivottomana. Tälläkin tasolla asiat olisi pitänyt hoitaa aikaisemmin. Kunnallispoliittisten keinojen puuttuessa on ajauduttu ulkoparlamentaariseen toimintaan.”⁸⁸

Tarjamo jatkaa: *”Peruskoulu ei synny Espooseen yhtä kivuttomasti kuin naapurikaupunkiin Vantaalle. Valtakunnallinen sissisota korvaavista kouluista on keskittynyt Jorvaksentien, Tarvontien ja Turuntien vaiheille. Puolustajista Viherlaakson yhteiskoulun hallituksen puheenjohtaja on ilmoittanut, että koulusta tehdään vaikka sikala tai kanala ennen kuin se luovutetaan kunnalle.”⁸⁹*

⁸⁷ Railo Erkkä, Laamanen Ville (toim) - Suomi muuttuvassa maailmassa: Porvoo 2010, 372.

⁸⁸ Tarjamo, Jouni: Espoon opettajat luottavat työtaisteluunsa. Opettaja-lehti, nro 36, 3.9.1976, 13.

⁸⁹ Tarjamo, Jouni: Espoon opettajat luottavat työtaisteluunsa. Opettaja-lehti, nro 36, 3.9.1976, 12.

Ongelma on eskaloitunut, sillä koulujen omistajat ovat pitäneet tiukasti kiinni tahdostaan säilyttää omistamansa koulut yksityiskouluina, eli toisin sanoen korvaavina kouluina, vaikka aiheesta on jo äänestetty kielteisesti kunnanvaltuustossa. Vaikka asiaa ei sanota suoraan, on kyseessä selkeästi ideologinen arovaltakysymys: vanhaa yksityistä oppikoulua ei haluta periaatteen takia luovuttaa kunnalle. Taistelutilanne on syntynyt opettajien eriyvästä näkemyksestä tilanteeseen: opettajat vastustivat korvaavan koulun muotoa, sillä opettajien työehdot korvaavassa koulussa jäivät heikommiksi kuin tulevassa kunnan peruskoulussa. Korvaavissa kouluissa opettajilla ei ollut lakkautuspaikkasuojaa eikä yhteisvirkoja voitu perustaa toisen korvaavan koulun tai kunnallisen peruskoulun kanssa.⁹⁰

Tarjamon näkökulma on samanlainen ja hän jatkaa aiheesta seuraavasti: *”Opettajille asia ei ole ideologinen. Kysymys on työllisyydestä ja suoraan sanoen leivästä. Korvaavan koulun opettajille ei kyetty aikanaan saamaan yhtä hyviä siirtymäsäännöksiä kuin muille, vaikka opettajajärjestö sitä tosissaan yritti. Opettajat toivovat uuden ensi maanantaina 6.9. alkavan lakkonsa tuovan vihdoin tuloksia Viherlaaksossa ja Hakaluodossakin. Espoossa on nähty jo aiemmin työtaisteluita tähän liittyen. 25.9.1975 pantiin toimeen työnseisaus OK:n hallituksen luvalla Hakalehdon ja Etelä-Espoon yhteiskouluissa. Tarkoitus oli kiinnittää huomiota opettajien epävarmaan asemaan koulun omistuksesta kiistellessä. 7.1.1976 OAJ:n hallitus päätti julistaa Hakalehdon ja Viherlaakson yhteiskoulut hakukieltoon ja saartoon sekä velvoittaa opettajat istumalakkoon, mikäli hakukiellon alaisia tunteja pyritään hoitamaan rikkureilla. Päämääränä oli neuvottelujen vauhdittaminen ja saattaminen realistiselle pohjalle. 22.3–6.4.1976 pantiin Hakalehdon yhteiskoulussa toimeen OAJ:n hallituksen luvalla lakko, jonka ulkopuolelle jätettiin ylioppilaskirjoitukset. 18–20.8.1976 valvottiin hakusaarron pitämistä Hakalehdon ja Viherlaakson kouluissa istumalakoilla.”*⁹¹

⁹⁰ Kunnan peruskoulu vai korvaava koulu? Opettaja-lehti, nro 40, 1.10.1976, 11. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla).

⁹¹ Tarjamo, Jouni: Espoon opettajat luottavat työtaisteluunsa. Opettaja-lehti, nro 36, 3.9.1976, 12-13.

Opettajat eivät lähteneet ideologiseen yksityiskoulun puolustamiseen mukaan, vaan priorisoivat palkka-, ja työehtonsa tämän edelle. Espoon tapahtumat voidaan nähdä yhtenä niistä harvoista ilmiöistä joissa selkeästi esiintyvät politiikan ja ideologian vaikutukset Opettaja-lehdissä tutkielmassani tarkasteltuna uudistusajankohtana. Kuten jo maanlaajuisessa työnseisauksessa oli nähtävissä, myös Espoon lakkoilussa opettajat edustivat muutamaa rikkuria lukuun ottamatta selkeästi yhteistä rintamaa ja ajattelivat asian koko ammattikunnan kannalta tärkeimmän eli palkkauksen ja työpaikan turvaamisen näkökulmasta. Espoon tapahtumat osoittavat pitkälti, että mikäli koulunuudistusta edeltäviin suunnitteluvuosiin liittyi ideologista taistelua sekä oikeiston ja vasemmiston että oppikoulun-, ja kansakoulun opettajien välillä, on opettajien konsensus ja yksimielisyys selkeästi voittanut uudistuksen toteutuksen viimeisellä puoliskolla, ainakin kyseisen tapahtuman perusteella.

5 Oppilaat osana koulu-uudistusta

5.1 Uudistuva oppilashuolto

Oppilashuollon uudistaminen liittyy kiinteästi peruskoulu-uudistukseen.

Oppilashuoltokomitean puheenjohtaja Paavo Ruuhijärvi selvittää artikkelissaan uudistuvan oppilashuollon tavoitteita. Ruuhijärven mukaan *”kun nykyään asetetaan koulutuspolitiikan tavoitteeksi antaa koko ikäluokalle yhtä pitkä ja tiettyyn uuteen lähtötasoon vievä yleiskoulutus, oppilashuoltoa tarvitaan välttämättä muun ohessa tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Koulunkäynnin ja oppimisvaikeuksien voittamisen edistämällä pyritään vaikuttamaan kaikkiin oppimisen ja suorituskyvyn eroja aiheuttaviin tekijöihin. Tässä painottuu erityisesti oppilashuollon uusi tehtäväalue, koulupsykologitoiminta ja koulun sosiaalityö.”*⁹²

Ruuhijärvi jatkaa: *”Estämällä erilaisista tekijöistä syntyvä koulunkäynnin ja oppimisen vaikeutuminen, pyritään käytettävissä olevin keinoin auttamaan oppilasta saavuttamaan koulukasvatukselle asetettavat tavoitteet. Oppilashuollon painopiste tulee olla ennaltaehkäisevässä toiminnassa ja oppilashuollon tulee tarjota kaikille oppilaille riittävät palvelut. Näiden palvelujen tulee olla kaikkien koulussa palveluja tarvitsevien saatavissa. Ne tulee myös tarjota aktiivisesti pyrkimyksenä herättää oppilaiden ja heidän vanhempiensa motivaatio palvelujen käyttöön.”*⁹³

Ruuhijärvi vertaa uudistusta lähihistoriaan korostaakseen muutosta aikaisemman oppilashuollon toimintaan. Ruuhijärven mukaan *”varhaisimman oppilashuollon tehtäväksi nähtiin lähinnä huolenpito oppilaan fyysisestä kunnosta ja koulunkäynnin taloudellisten mahdollisuuksien parantaminen vähävaraisten oppilaiden osalta. Vasta 1950-, ja 1960-luvuilla oppilashuollon alue laajeni myös psyykkisen huollon suuntaan ja alettiin auttaa mm. sopeutumis-, ja oppimisvaikeuksiin joutuneita oppilaita.*

⁹² Ruuhijärvi, Paavo: Oppilashuollon tavoitteet, toimintaperiaatteet ja toteuttaminen. Opettaja-lehti, 45/31, 1973, 35–36.

⁹³ Ruuhijärvi, Paavo: Oppilashuollon tavoitteet, toimintaperiaatteet ja toteuttaminen. Opettaja-lehti, 45/31, 1973, 35–36.

Parhaillaan työskentelevän oppilashuoltokomitean tehtävänä on valmistaa viimein oppilashuollon kokonaissuunnitelma, joka tähtää huolenpitoon kaikkien oppilaiden suotuisasta kokonaisehityksestä⁹⁴.

25.1.1974 julkaistussa Opettaja-lehden numerossa esitellään myös oppilashuollon uudistusta varten asetetun oppilashuoltokomitean mietintöä, jonka komitea jätti valtioneuvostolle yksimielisesti 16.1.1974. Komitean eräänä keskeisenä säännöstasolle asti harkittuna ehdotuksena on koululaitoksen toimesta järjestettävä koulupsykologi- ja kuraattoritoiminta peruskouluissa. Oppilashuollon tavoitteiden määrittelyn perustana komitea on pitänyt yleisiä yhteiskuntapoliittisia lähtökohtia ja kiinnittänyt erityisesti huomiota koulutuspolitiikan ja sosiaalipolitiikan tavoitteisiin⁹⁵.

Komitea toteaa, että *”yhteiskunnassamme on useita sellaisia ongelma-alueita, jotka vaikuttavat koulutukseen ja oppilashuoltoon, mutta jotka eivät ole yksinomaan oppilashuollon keinoin poistettavissa. Tällaisia on erityisesti asunto-, terveys-, ja työvoimapolitiikan alueilla⁹⁶”*.

Komitea korostaa kokonaisvaltaisuuden ja yhteistyön merkitystä seuraavasti: *”Vaikka päävastuu oppilashuollon toteuttamisesta onkin koululla, sosiaali-, ja terveyspalvelujen mutta myös mielenterveyspalvelujen osalta komitea on katsonut, että koulu ja ulkopuoliset organisaatiot tukevat toisiaan. Tällöin koulun puitteissa pyritään erityisesti tehostamaan ennaltaehkäisevää toimintaa sekä ongelmatilanteiden ja häiriöiden varhaista toteamista⁹⁷”*.

⁹⁴ Ruuhijärvi, Paavo: Oppilashuollon tavoitteet, toimintaperiaatteet ja toteuttaminen. Opettaja-lehti, 45/31, 1973, 35.

⁹⁵ Oppilashuoltokomitean mietintö: Oppilashuolto koulun opetus-, ja kasvatustyötä tukevana toimintana. Opettaja-lehti, 25.1.1974, 10.

⁹⁶ Oppilashuoltokomitean mietintö: Oppilashuolto koulun opetus-, ja kasvatustyötä tukevana toimintana. Opettaja-lehti, 25.1.1974, 10.

⁹⁷ Oppilashuoltokomitean mietintö: Oppilashuolto koulun opetus-, ja kasvatustyötä tukevana toimintana. Opettaja-lehti, 25.1.1974, 11.

Oppilashuollon voidaan siis nähdä kehittyvänä kiinteänä osana peruskoulu-uudistusta ja yhteiskunnallista murrosvaihetta. Tarve kehittää kokonaisvaltaista oppilashuoltoa psyykkisen ja fyysisen puolen osalta sekä uusi tehtäväalue, koulun sosiaalityö ja koulupsykologitoiminta nähdään osana kasvanutta tarvetta huolehtia oppilaista laajalaisemmin. Tämä taas voidaan ymmärtää seurauksena osana yhteiskunnan muutosta sekä muuttoaallosta ja elinkeinorakenteen muutoksista johtuneista perheiden ja yksilöiden ongelmista. Erityisesti komitean lausunto yhteiskunnan eri ongelma-alueiden vaikutuksista suoraan oppilashuoltoon ja oppilaiden hyvinvointiin argumentoi tämän puolesta.

5.2 Koulurauha suurennuslasin alla

Opettajien ammattilehdissä vuosina 1973–77 esiintyy useita kirjoituksia, joista ilmenevät eri väestö-, ja varallisuusluokkien uudenlaiset kohtaamiset peruskoulu-uudistuksen seurauksena käytännön tasolla. Sosiaalidemokraattisen puoluepolitiikon R.H. Oittisen mukaan yhdistämällä kansa-, ja keskikoulun ansiopuolia voidaan saada syntymään koulu, joka on todella tiedollisesti ja kasvatuksellisesti tarkoituksenmukainen. Oittisen tekemien ennusteiden mukaan, näin syntyvän yhtenäiskoulun tulisi sisältää molempien koulujen parhaat piirteet.⁹⁸ Kokemukset itse eri väestöryhmiin ja perheiden varallisuudeltaan sekä yhteiskunnalliselta asemaltaan toisistaan poikkeavien lasten sekä nuorten sijoittaminen samaan kouluun, ei ole kuitenkaan sujunut ongelmitta. Kansa-, ja keskikoulun poistaminen ja siirtyminen yhtenäiskouluun asetti kaikki oppilaat samaan lähtöasetelmaan ja toi saman katon alle maaseudulta muuttaneita, kaupunkilaisia, varakkaampia sekä köyhempiä ja rikkinaisista perheistä lähtöisin olevia lapsia. Nuoren kansalaisen piti osata vieraita kieliä ja pystyä selviytymään erilaisista sosiaalisista tilanteista. Uudet kulttuuritarpeet tulivat räikeästi esiin tavassa, jolla kaupunkilaisnuoret 1950-luvulla katsoivat maalaisserkkujaan ja maaseudun perheet puolestaan pelkäsivät ”maaltapakoon” osallistuneiden lastensa elämänhallinnan puolesta.⁹⁹

Samankaltaista vastakkainasettelun pelkoa on ollut nähtävissä Opettaja-lehteen kirjottaneiden keskuudessa. Osmo Leinonen kirjoittaa aiheesta artikkelissaan seuraavasti: *”Oppikoulunkin oppilasaines oli valikoitua. On todennäköistä, että näiden oppilaiden vanhemmat pitivät keskimääräistä paremmin huolta lapsensa kasvatuksesta. Mikäli tästä huolimatta koulussa syntyi ongelmia, seurauksena oli keskustelu luokanvalvojan kanssa ja rangaistuksena istuminen. Mikäli tilanne ei korjaantunut, oppilas joutui rehtorin puhutteluun ja hänet voitiin erottaa koulusta.”*¹⁰⁰

⁹⁸ Nurmi Veli, 18/1986, 12.

⁹⁹ Kettunen, Simola (toim). Ahonen; 2012, 147.

¹⁰⁰ Leinonen Osmo: Luokanvalvojan tehtävät peruskoulun yläasteella. Opettaja- lehti, nro 4, 24.1.1975, 13.

Leinonen jatkaa verraten uudistusta edeltäneeseen koulujärjestelmään: ”*Em. syistä johtuen rangaistusten määrä pysyi suhteellisen vähäisenä ja ne voitiin suorittaa koko koulun osalta yhteisistunnoilla kerran viikossa. Nyt oppilasaines on kirjava. Joukossa on oppilaita, jotka vaativat jatkuvaa tarkkailua, ohjausta, yhteydenpitoa kotiin ja muihin opettajiin. Ilmeisesti rangaistustenkin määrä kasvaa huomattavasti ja niitä tulisi voida pitää päivittäin.*”¹⁰¹

Koulurauhan yhteys koulunuudistukseen on aiheuttanut keskustelua laaja-alaisesti ajankohtana, jolloin koulu-uudistus on ollut jo käynnissä. Keväällä 1973 Turun ja Porin lääninhallituksen kouluosaston psykologi Helle Lavaste laati yhteistyössä kouluosaston ja opettajien läänintoimikunnan kanssa kouluviranomaisten ja opettajien näkökulmasta tarkastellun muistion. Tämä osoittaa ongelmakentän monisyisyyden.

Kirjoitus on jaettu eri alaotsikoihin, joista ensimmäinen käsittelee oppilaista itsestään johtuvia syitä. Näistä mainitaan esimerkiksi muuttoliikkeen vaikutukset:

”*Suomalaisperheiden muuttaessa takaisin Ruotsista, siirtyy näiden perheiden lapsia varsin runsaasti lähinnä läänin rannikkokaupunkien ruotsinkielisiin oppilaitoksiin. Näiden lasten mukana tulee runsaasti myös rauhattomuutta, mikä johtune opettajien käsityksen mukaan Ruotsissa vallitsevista vapaammista käytösnormeista, Ruotsin peruskoulun alhaisemmasta vaatimus-, ja suoritustasosta sekä lasten vaikeudesta sopeutua jälleen uuteen asuin-, ja kouluympäristöön. Myös omassa maassa lasten ja nuorten yleiset käytösnormit ovat muuttumassa vapaampaan suuntaan. Erilaisissa koulutilanteissa, luokissa ja välitunneilla esiintyy enemmän vapaata liikkumista ja levottomuutta kuin aikaisemmin ilman, että sitä pidetään suoranaisena työrauhan tai sääntöjen rikkomisena.*”¹⁰²

Kirjoituksessa mainitaan myös ”*peruskoulun yläasteen ja oppikoulun entistä heterogeenisempi aines, mikä nähdään seurauksena siitä, että peruskouluihin tulee koko*

¹⁰¹ Leinonen Osmo: Luokanvalvojan tehtävät peruskoulun yläasteella. Opettaja-lehti, nro 4, 24.1.1975, 13.

¹⁰² Lavaste, Helle: Koulujen työrauhan häiriintymisen taustalla on usein monisyinen ongelmakenttä. Opettajain lehti, nro 15-16, 13.4.1973, 18-19.

ikäluokka ja oppikouluihin paikoitellen 70-80% ikäluokasta. Heterogeenisessä oppilasjoukossa erityisesti heikosti menestyvät sekä sosiaalisesti sopeutumattomat oppilaat aiheuttavat häiriöitä. ”¹⁰³

On tärkeää huomioida koulu-uudistuksen asteittainen eteneminen maakunnittain pohjoisesta alkaen: kaikki eivät siirtyneet uuteen koulujärjestelmään yhtä aikaa vaan kuten todettua, vanha oppikoulu ja uusi vastaava eli peruskoulun yläaste toimivat vuosia rinnakkain. Tämän vuoksi on merkillepantavaa ja huomionarvioista oivaltaa, ettei vain koulu-uudistusta itsessään nähty yleisen ilmapiirin ja koulurauhan heikentäjänä. Tämä on perusteltua erityisesti siksi, että käytöshäiriöitä todettiin yleisesti myös vanhoissa oppikouluissa.

Oppikoulut tässä yhteydessä korostuvat entisestään myöhemmin artikkelissa, jossa pohditaan syitä lisääntyneille koulupinnauksille ja näiden merkitystä koulurauhan vaarantajana. Kirjoituksen mukaan ”*oppikoulujen tarkastuskertomuksista ilmenee, että näihin ilmiöihin aletaan kiinnittää erityistä huomiota ja tilanne on huolestuttava eräissä kouluissa.*”¹⁰⁴

Monet muutokset ovat seurausta laajemmasta yhteiskunnallisesta murroksesta, jonka suuri osa koulu-uudistus on ollut mutta itse uudistusta ei ole syytä pitää yksissään ongelmien ja muutosten aiheuttajana. Muuttoaalto maaseudulta kaupunkeihin alkoi monilla alueilla jo ennen peruskouluun siirtymistä, erityisesti Etelä-Suomessa, jossa uudistus toteutettiin käytännön tasolla viimeisenä. Siksikin koulurauhan häiriintymisen syyt ovat monesti uudistusta syvemmillä yhteiskunnan rakenteissa, mutta uudistuksen nähdään helposti korostavan ja kärjistävän jo syntyneitä ongelmia.

¹⁰³ Lavaste, Helle: Koulujen työrauhan häiriintymisen taustalla on usein monisyinen ongelmakenttä. Opettajain lehti, nro 15-16, 13.4.1973, 18.

¹⁰⁴ Lavaste, Helle: Koulujen työrauhan häiriintymisen taustalla on usein monisyinen ongelmakenttä. Opettajain lehti, nro 15-16, 13.4.1973, 19.

Havaittavissa on kuitenkin myös selkeitä itse peruskoulu-uudistukseen kohdistuvia arvosteluja, joissa uudistus nähdään selkeämmin ja suoranaistemmin koulurauhan häiriintymisen aiheuttajana. Tällaisesta keskustelusta on esimerkkinä kouludemokratiaa käsittelevä kirjoitus, jossa aiheesta kirjoitetaan seuraavasti: *”Tällä hetkellä on havaittavissa, että koululla on vaikeuksia motivoida oppilaita opiskeluun. Oireita motivaation alenemiseen ovat mm. työrauhan häiriintyminen luokassa ja koulupinnaus. Osaksi syy lienee edellä mainitussa opetussuunnitelman osatavoitteiden epäselvyydessä tai jopa näiden tavoitteiden puuttumisessa sekä opetuksen sisällön osittaisessa epätarkoituksenmukaisuudessa.”*¹⁰⁵

Koulu-uudistuksen tavoitteet, uusi opetussuunnitelma ja muut sisällölliset muutokset nähdään syynä yleisesti koulutyön vaikeutumiseen. Samassa kirjoituksessa esitellään myös eräitä yleisiä yhteiskunnan kehitykseen ja muuttumiseen liittyviä syitä, joiden arvioidaan vaikuttavan koulurauhan häiriintymiseen. Vanhempien vaikeudet ymmärretään merkittävän tekijänä: *”Jos kotona ei syystä tai toisesta haluta tai voida seurata lasten koulunkäyntiä tai olla kosketuksissa kouluun ja opettajiin, myös lapsissa kehittyvä välinpitämätön suhtautuminen kouluun. Usein kotien välinpitämätön tai jopa vihamielinen suhtautuminen koulua kohtaan on yhteydessä kotien ja vanhempien vaikeuksiin: vanhempien kiireisiin tai stressiin, äitien ansiotyöhön, särkyneiden kotien ongelmiin (avioerojen lisääntyminen).”*¹⁰⁶

Merkittävinä vaikuttajina ikäväksi koettuun ilmiöön nähdään myös joukkoviestintävälineiden vaikutus. *”Erityisen vaikeana koulun ja opettajien taholla koetaan television ja radion nurja, epäoikeudenmukainen, jopa valheellinen suhtautuminen koulutyöhön. Tämäntapainen asennemuokkaus vaikuttaa kuitenkin suureen yleisöön, koteihin ja vanhempien välityksellä lasten suhtautumiseen kouluun. Se*

¹⁰⁵ Peruskoulu 73 – Miten kouludemokratia toimi. Opettajain lehti, nro 7, 16.2.1973 14-15. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla)

¹⁰⁶ Peruskoulu 73 – Miten kouludemokratia toimi. Opettajain lehti, nro 7, 16.2.1973 14-15. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla).

heikentää opiskelumotivaatiota, koulua kohtaan tunnettua arvostusta ja siten koulun yleistä työrauhaa.”¹⁰⁷

Myöhäinen nukkumaanmeno aika nähdään akuuttina ilmiönä ja ongelmana. ”Aivan pienetkin koululaiset istuvat pitkiä aikoja iltaisin ylhäällä televisiota katsellen, jonka jälkeen on vaikeata saada unta. Nukkuminen on rauhatonta ja uni jatkuvasti liian lyhyttä. Aamuisin on nouseminen vaikeata. Kun lapset vuodesta toiseen ovat tällaisen jatkuvan levottomuuden ja keskushermoston kiihotuksen tilassa, on sillä luonnollisesti vaikutusta väsyvyyteen, levottomaan käytökseen ja koulun työrauhan rikkoontumiseen.”¹⁰⁸

Koulunjohtaja Yrjö Ruokonen jatkaa saman ongelman käsittelyä seuraavasti: ”Mitä mahdamme sille, että lapset väsyttävät itsensä katsellessaan television myöhäis- jopa yöohjelmia ja ovat seuraavana päivänä kyvyttömiä työskentelyyn häiriten toisia. Toivottavasti energiakriisi leikkaa myöhäis-, ja yöohjelmia. On aivan ilmeistä, että kohtuuton yö valvominen on riskitekijä myös liikenteessä ja muussa työelämässä. Urheiluohjelmien kohdalla on kaikista eniten rikottu kohtuullisuuden ja vastuullisuuden rajoja.”¹⁰⁹

Vastaavia mielipiteitä puoltaa Jyväskylän opettajayhdistyksen tiedotustoimikunnan puheenjohtaja Sanna Kankainen käsitellessään koulurauhaan liittyviä haasteita otsikolla ”Mielipiteitä koulun työrauhaongelmista”. Kankaisen mukaan ”yhteiskuntamme vaatii aina vain enemmän myös isiltä ja äideiltä, ja sen stressaava vaikutus tuntuu kodeissakin niin, että vanhemmilta jää yhä vähemmän aikaa lastensa kanssa olemiseen. Monet vanhemmat tiedostavat tämän ongelman ja apua hakien katsovat käytöskasvatuksen kuuluvan koululle sekä uskovat koulun tekevän enemmän kuin se näissä olosuhteissa pystyy tekemään. Lapsen mielenterveydellisiin perustarpeisiin kuuluvat hellyys,

¹⁰⁷ Lavaste, Helle: Koulujen työrauhan häiriintymisen taustalla on usein monisyinen ongelmakenttä. Opettajain lehti, nro 15-16, 13.4.1973, 19.

¹⁰⁸ Lavaste, Helle: Koulujen työrauhan häiriintymisen taustalla on usein monisyinen ongelmakenttä. Opettajain lehti, nro 15-16, 13.4.1973, 19.

¹⁰⁹ Ruokonen, Yrjö: Ei saa unohtaa koulunuudistuksen käytännön ongelmia, Opettaja-lehti, 1.2.1974, 7. (lehden numerotietoja ei saatavilla).

rakkaus, turvallisuus ja tunne-elämän kehittymisen turvaaminen, joista sekä kodin että koulun on huolehdittava. Tässä suhteessa meidän vanhempien on herättävä valvomaan lastemme parasta. Yhteistyö kodin ja koulun välillä on kehitettävä todella toimivaksi.”¹¹⁰

Palaan tässä vaiheessa jo aiemmin vahvasti esillä olleen opettajan roolin muutokseen ja Sanna Kankaisen näkemyksiin. Kankaisen mukaan siirryttäessä uuteen peruskoulujärjestelmään, ei tämä merkitse vain hallinnollisia vaan myös huomattavia pedagogisia uudistuksia. Niinpä kouluviranomaisten, lasten, vanhempien ja oppilaidenkin taholta on opettajiin kohdistettu yhä lisääntyviä suuria odotuksia ja vaatimuksia.

Kankainen esittää kysymyksen: *”Lienevätkö kouluhäiriöiden yhtenä syynä myös nykypäivän vinoon menneet kasvatuseriaatteen? Puhutaan laveasti ja mahtipontisesti kouludemokratiasta, oppilaan oikeuksista ja vapauksista, ei koskaan oppilaan velvollisuuksista ja vastuuntunnosta.”¹¹¹*

Kankainen jatkaa: *”Ehkä aikamme levoton kilpailuhenki heijastuu myös lapsiin ja nuoriin ja aiheuttaa heissä levottomuutta. Televisio, radio, nykykirjallisuus ja aikakauslehdistö ihannoivat rempseää käytöstä ja siivotonta puhetapaa ja koulunuoriso matkii niitä. Näin hämätään nuorison käsitys hyvästä käytöksestä ja unohdetaan kokonaan, että koulussa, kotona ja yhteiskunnassa on tapoja, joita meidän jokaisen on yhteisen hyvän vuoksi noudatettava.”¹¹²*

Kankainen päättää kirjoituksensa sanoihin: *”Jotta uusi peruskoulu onnistuisi tehtävässään mahdollisimman hyvin, on välttämätöntä turvata sen työrauha. Koulun tulisi olla paikka, jossa sekä oppilaat että opettajat ja kaikki muutkin sen piirissä työskentelevät tuntisivat työniloa-, ja intoa.”¹¹³*

¹¹⁰ Kankainen, Sanna: Mielipiteitä koulun työrauhaongelmista. Opettajain lehti, nro 37, 14.9.1973, 27.

¹¹¹ Kankainen, Sanna: Mielipiteitä koulun työrauhaongelmista. Opettajain lehti, nro 37, 14.9.1973, 27.

¹¹² Kankainen, Sanna: Mielipiteitä koulun työrauhaongelmista. Opettajain lehti, nro 37, 14.9.1973, 27.

¹¹³ Kankainen, Sanna: Mielipiteitä koulun työrauhaongelmista. Opettajain lehti, nro 37, 14.9.1973, 27.

Koulunjohtaja Yrjö Ruokonen ottaa kantaa aiheeseen artikkelissaan käsitellessään koulunuudistukseen liittyviä ongelmia. Ruokonen kysyy ”Mitä koulu voi, jos lapsen koti ja muu kasvuympäristö ei anna tukevaa perustaa työskentelylle? Suomessa, kuten muissakin länsimaissa äidit ja isät ovat yhä etenevässä määrin laiminlyöneet kasvatusvelvollisuutensa (pitäisi olla oikeutensa) olla lastensa kanssa, keskustella, leikkiä – sanalla sanoen tuntea mielenkiintoa lapseensa ja hänen toimiinsa. Yhteiskunta on puolestaan laiminlyönyt kasvuympäristön kehittämisen: asunnot ahtaita, leikki-, ja toimintapaikat olemattomia. Miten koulun muutoksilla poistetaan niitä lapsen lähiöongelmia, jotka johtuvat siitä, että kuusi henkeä asuu samassa huoneessa? Entä hänen jonka isä tai äiti terrorisoi juopottelullaan koko perheen?”¹¹⁴

Ruokonen taustoittaa ongelmien syitä seuraavasti: ”Vanhempien taloudellinen ja sosiaalinen turvattomuus, samoin etenkin muuttoliikkeestä johtuva juurettomuus ovat koulutyötä vaikeuttavia tekijöitä. Mm. työttömyydestä aiheutuva suoranainen aineellinen hätä ei voi olla luomatta varjoaan. Jokapäiväisestä koulutyöstä tapaa jatkuvasti esimerkkejä, miten monen lapsen yksinhuoltaja joutuu käymään jopa kolmivuorotyössä ja tapaa lapsiaan vain hetken vuorokaudelta. Näissä olosuhteissa hänen pitäisi kyetä antamaan virikkeitä, motivoimaan ja ohjaamaan lapsensa koulunkäyntiä – ylivoimainen tehtävä. Ylivoimainen se on myös tällaisen lapsen opettajalle.”¹¹⁵

Apulaisprofessori Atso Sauvala käsittelee yhteiskunnassa tapahtuneiden arvojen ja normien muuttumista. Kirjoitus kulkee otsikolla ”Arvojen tyhjiö on luonut turhauttavan tilanteen”. Sauvala vertaa nykytilannetta 1950-lukuun seuraavasti: ”1950-luvulla koti ja avioliitto olivat vielä kaiken yhteiskuntaelämän perussolu. Yhteiskunta oli tuolloin vielä maatalous – ja maaseutuvaltainen. Maataloudesta sai v. 1950 elatuksensa 41.4% koko maan asukkaista, mutta v. 1970 enää 17,6%. Avioliittoja solmittiin tuolloin vuosittain n.

¹¹⁴ Ruokonen, Yrjö: Ei saa unohtaa koulunuudistuksen käytännön ongelmia, Opettaja-lehti, 1.2.1974, 6-7. (lehden numerotietoja ei saatavilla).

¹¹⁵ Ruokonen, Yrjö: Ei saa unohtaa koulunuudistuksen käytännön ongelmia, Opettaja-lehti, 1.2.1974, 6-7. (lehden numerotietoja ei saatavilla).

32 000 ja niitä purkautui avioeron kautta 3500. Tänä päivänä vastaavat luvut ovat 40 000 ja 6000.”¹¹⁶

Sauvala jatkaa: ”Kaksi vuosikymmentä sitten äidit olivat yleensä vielä kotona kasvattamassa suurta lapsiparveaan, joten äidin merkitys lasten ensimmäisten vuosien varhaiskasvatuksen osalta oli ensiarvoisen tärkeä. Kun oppilaat tulivat kouluun, jossa heitä saattoi olla yli neljäkymmentäkin samalla luokalla, he olivat yleensä oppineet kunnioittamaan vanhempiaan, omasivat kohteliaat käyttäytymistavat ja olivat halukkaita oppimaan. Järjestyshäiriöitä esiintyi suhteellisen vähän, poikkeuksia luonnollisesti oli.”¹¹⁷

Sauvalan mukaan ”syyt odotusten vastaisiin kasvatustuloksiin eivät voi olla kuitenkaan yksinomaan kouluissa, vaan niitä voidaan ja tulee etsiä huomattavasti kompleksisemmista yhteyksistä. Yhteiskunnan jatkuvasti kiihtynyt elintasokilpailu ja kansainvälinen kilpavarustelu heijastavat vaikutuksensa myös elämän perussoluun – kotiin. Koulun massatuotanto-, tai kasvatus ei voi korvata sitä lämpöä ja rakkautta, jota ilman lapsi kodissa jää. Vaikka kansantulolla mitattuna kuulummekin maailman vauraimpien maiden joukkoon, ovat hyödykkeet ja palvelukset Suomessa esim. Euroopan muihin maihin verrattuna varsin epätasaisesti jakautuneet. Tämän vuoksi pienituloisten perheiden äideille voi nykyisin olla ainoa vaihtoehto työssä käynti edes kohtuullisen elintason saavuttamiseksi.”¹¹⁸

Vanhempien kiire ja stressi, rikkinäisyys sekä äitien siirtyminen yhä etenevässä määrin kotoa ansiotyöhön, liittyvät kaikki suomalaisen yhteiskunnan ja elinkeinorakenteen muutoksiin. Muutto kaupunkeihin ja siirtyminen teollisuusalan töihin sekä palveluammatteihin, vei yhä useammin molemmat perheen vanhemmista työelämään. Muutto maaseudulta vieraaseen isoon kaupunkiin saattoi aiheuttaa juurettomuutta ja tätä

¹¹⁶ Sauvala, Atso: Kasvatus ja opettajan työ – Arvojen tyhjiö on luonut turhauttavan tilanteen. Opettaja-lehti, nro 10, 7.3.1975, 19.

¹¹⁷ Sauvala, Atso: Kasvatus ja opettajan työ – Arvojen tyhjiö on luonut turhauttavan tilanteen. Opettaja-lehti, nro 10, 7.3.1975, 20.

¹¹⁸ Sauvala, Atso: Kasvatus ja opettajan työ – Arvojen tyhjiö on luonut turhauttavan tilanteen. Opettaja-lehti, nro 10, 7.3.1975, 21.

kautta pahoinvointia. Myös joukkoviestintävälineiden kehitys sekä esimerkiksi television yleistyminen suomalaistieteissa, nähdään uhkana. Yleisesti todetaan, että vanhemmilla ei ole kasvaneiden työkiireiden ja työelämän vaatimusten seurauksena aikaa lapsille entiseen tapaan, etenkin kuin usein molemmat vanhemmat ovat päätyneet tekemään palkkatyötä. Tähän liittyvät myös kiinteästi näkemykset, joiden mukaan vanhemmat siirtävät kasvatusvastuuta liikaa kodilta koululle. Esimerkiksi lisääntyneet television katselu ja myöhään valvominen korreloivat vanhempien harjoittaman kurin ja valvonnan puutteeseen suomalaistieteissa. Opettajan roolin nähdään edelleen vaikeutuvan ja monipuolistuvan, myös negatiivisella tavalla ja tämän nähdään olevan seurausta erityisesti kotien muuttuneesta asenteesta opetustyötä ja koulun roolia kohtaan osana lapsen elämää.

5.3 Nuoriso muuttuvan yhteiskunnan ja peruskoulu-uudistuksen kontekstissa – koulurauhan häiriintyminen

Peruskoulu-uudistuksen aikana lehteen kirjoitetuista artikkeleista saa hyvin vahvasti vaikutelman, jonka mukaan nuorten motivaatio opiskeluun on heikentynyt ja yleinen asenne huonontunut. Myös koulupinnausten määrän nähdään kasvaneen ja ilmiötä pidetään vakavana ongelmana. Koulutoimentarkastaja Torsten Silvola tarkastelee ilmiötä artikkelissaan otsikolla ”*Kouluihin on palautettava järjestys ja työrauha*”. Silvolan mukaan ”*Epäonnistunut oppilas saattaa ajautua koulupinnaukseen. Laiminlyönneillään, myöhästymisillään ja poissaoloillaan hän kehittää piittaamattomuutta itsessään ja tovereissaan. Se on työrauhan häiriintymisen ensimmäinen aste ja sallittuna se kasvattaa rohkeutta pahemman asteen häiriöihin.*”¹¹⁹

Silvola jatkaa: ”*Tilanteen pakeneminen voi johtua siitä, ettei koulu ehdi tai jaksa riittävästi paneutua tällaisiin pieniin häiriöihin, onhan työrauha silloin näennäisesti hyvä, kun häiritsijät ovat poissa koulusta. Oppilaat saattavat viettää rasittavaa elämää. Ilta-, ja yövalvonta on tällaista, johtuipa se sitten television katselemisesta tai vielä kuluttavammista harrastuksista. Voimat eivät ehdi palautua liian lyhyeksi jäävän yölevon aikana, ja oppilaat ovat jo kouluun tullessaan väsyneitä ja kärtyyisiä.*”¹²⁰

Silvola selittää ilmiötä seuraavasti: ”*Kasvatuksen kentässä on tällä hetkellä yleistä hämmentyneisyyttä. Elinkeinoelämän rakennemuutokset, kasvatusteoreetikkojen mielipiteet ja kouluhallintoviranomaisten usein heitä myötäilevät ratkaisut ovat vieneet kodeilta ja kouluilta niiden tarvitseman arvovallan. Vanhemmilta on viety itseluottamus ja he siirtävät kasvatusvastuun koululle. Opettajatkin ovat epävarmoja ja keskittyvät oman aineensa kehittämiseen tai vetäytyvät muutoin kuoreensa. Koululaisjärjestöt käyttävät tätä tilannetta hyväkseen keskittyen oppilaiden vaikutusvallan lisäämiseen –*

¹¹⁹: Silvola, Torsten: Kouluihin on palautettava järjestys ja työrauha. Opettaja-lehti, 25.1.1974, 35. (lehden numerotietoja ei saatavilla).

¹²⁰ Silvola, Torsten: Kouluihin on palautettava järjestys ja työrauha. Opettaja-lehti, 25.1.1974, 35. (lehden numerotietoja ei saatavilla).

ja heitä ovat tukeneet lainsäätäjät sekä paikoin myös toimeenpanevat viranomaiset, nekin ilmeisessä epävarmuudessaan. Tilanne on jo nyt sellainen, että opettajilta vaaditaan yhä enemmän ja oppilailta yhä vähemmän.”¹²¹

Opettajan roolia koulurauhan rakentajana käsittelevässä artikkelissa mainitaan seuraavasti: *”Yhteiskunnassamme lienee kaikkeen käyttäytymiseen liittyvä vaatimustaso laskenut, koska joskus kuulee yllättäviä toteamuksia: sehän oli mukava ja rauhallinen ihminen; siinäpä ahkera nuorukainen; onpa hyvin käyttäytyvä lapsi – kaikki poikkeuksia. Onko meidän pakko laskea vaatimustasoa? On ehkä mahdollista tehdä opettajien keskuudessa kollektiivinen päätös ”kurinpalautuksen” teemavuodesta.”¹²²*

Koulurauhan häiriintymisen nähdään siis korreloituvan hyvin selkeästi suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutoksiin ja tämän keskellä toteutettavaan koulu-uudistukseen. Suorasanaista linjaa aiheesta jatkaa Elias Turunen artikkelissaan, joka on otsikoitu muotoon ”Koulun karu todellisuus”. Turunen käsittelee artikkelissaan lehdistön esittelemiä häiriötiloja koulun sisäisestä näkökulmasta käsin.

Turusen mukaan *”suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneet voimakkaat rakennemuutokset ovat antaneet oman leimansa hankalaa murrosvaihetta elävään kouluun. Aikaisempaa ponnekkaammin eri intressipiirit haluavat oman puumerkinsä sen työskentelyyn, oppilaisiin ja opettajiin. Viimeksi mainittuihin kohdistetaan varsin mielellään moite syntyneistä epäkohdista. Syinä nähdään koulutuksen puutteellisuus ja sitkeä vanhoillisuus, joka muka vastustaa kaikkea muuttamista.”¹²³*

Turunen jatkaa: *”opettajan ainoana ongelmana eivät suinkaan ole arat oppilaat, koska luokkaan lähes aina kuuluu näiden täydellisenä vastakohtana varsin aggressiivisia ja kouluhaluttomia oppilaita keskimäärin ehkä kolme tai neljä jokaista täyttä luokkaa*

¹²¹ Silvola, Torsten: Kouluihin on palautettava järjestys ja työrauha. Opettaja-lehti, 25.1.1974, 36. (lehden numerotietoja ei saatavilla).

¹²² Rauhallisen koulun avaimet ovat opettajalla. Opettaja-lehti, nro 10, 8.3.1974, 39. (kirjoittajan tietoja ei saatavilla).

¹²³ Turunen Elias: Koulun karu todellisuus. Opettaja-lehti, nro 12-13, 21.3.1975. (sivunumeroita ei saatavilla).

kohden. Pulmana on, miten toiminta mukautetaan niin, että se turvaa normaalin työhaluisen enemmistön työskentelyedellytykset.”¹²⁴

Myös Turusen kirjotuksessa korostuu koulupinnausten lisääntymisen merkittävä rooli koulurauhan häiriintymisessä. Turunen kirjoittaa: *”Tuntuu siltä, että koulupinnaukset kulkevat rinnan työelämässä tapahtuvan pinnauksen kanssa. On hankittu vapautta ilman vastuuta. Ei liioin ole rangaistuksen pelkoa ennalta ehkäisijänä. Kodeissa tunnutaan alistuvan tilanteeseen. Niin sanottu ’ymmärtäminen’ herättää pinnareiden keskuudessa hymyilyä. He oppivat varsin pian antamaan selvityksiä, jotka riittävät motivoimaan teon ’rutiinitutkijan osalta’.*”¹²⁵

Oppilaiden huonontuneesta käytöksestä puhuttaessa, katseet kääntyvät usein kotia kohtaan ja syytökset kohdistuvat vanhempiin. Opettaja Rauli Malmbergin mukaan *”perheellehän perinteisesti kuuluu varsinainen lasten kasvattaminen, mutta se ei enää pitkään aikaan ole tätä velvollisuuttaan pystynyt tyydyttävästi hoitamaan. Tämä taas johtuu perheestä itse riippumattomista sosiaalisista muutoksista. Monet vanhemmat ovat itsekin ymmällä. He eivät tiedä, minkälaisia käyttäytymismalleja heidän tulisi opettaa lapsilleen kokemansa arvokonkurssin jälkeen. Oman epävarmuutensa ahdistamina he jättävät lapsensa kokonaan vaille arvoja ja normeja ja kasvatusta toivoen vain, että koulu ja opettaja huolehtisivat asiasta heidän puolestaan.*”¹²⁶

Malmberg johdattelee tällä kohti samantyylistä arvostelua, jota 1970-luvun alun nuoriso on jo useissa muissa kirjotuksissa saanut osakseen. Malmbergin mukaan *”ja niinpä sitten se sukupolvi, joka nyt täyttää koulut, on todellinen ajopuusukupolvi. Sitä ei tosin rasita turhien arvojen ja normien painolasti, mutta sillä ei liioin ole tukenaan tuttua ja turvallista käyttäytymismallistoa. Se huutaa, möykkää, kiroilee, haistattaa, sylkee*

¹²⁴ Turunen, Elias: Koulun karu todellisuus. Opettaja-lehti, nro 12-13, 21.3.1975. (sivunumeroita ei saatavilla).

¹²⁵ Turunen, Elias: Koulun karu todellisuus. Opettaja-lehti, nro 12-13, 21.3.1975. (sivunumeroita ei saatavilla).

¹²⁶ Malmberg, Rauli: Kasvatus ja opettajan työ – Opettaja tarvitsee työlleen myös konkreettista tukea. Opettaja-lehti, nro 10, 7.3.1975, 21-22.

lattioille, rikkoo kaiken, mikä sen eteen sattuu, pilkkaa Jumalaa ja vähättelee isänmaallisuutta, lyö, potkii, pinnaa koulusta, tupakoi, juo ja käyttää huumeita, enemmän kuin todennäköisesti yksikään sukupolvi ennen sitä.”¹²⁷

Toisaalla koulu-uudistuksella ennustetaan kuitenkin olevan vaikutus poissaolojen vähentymiseen. Poissaolojen syitä tutkimaan asetettu työryhmä jätti muistionsa huhtikuussa 1975. Työryhmän tehtävänä oli keskittyä kansa-, perus-, ja oppikoulujen sekä yleisten ammattikoulujen oppilaiden poissaoloihin ja ongelmiin. Työryhmän mietinnän mukaan *”koulujärjestelmällä on vaikutusta poissaolojen määrään. Esimerkiksi kaikki koulutustiet avoimena pitävän peruskoulututkinnon luominen vaikuttaa varmasti rajoitukset poistaessaan myös poissaoloja vähentävästi. Peruskoulun toteutumisen myötä katoaa rinnakkaiskoulujärjestelmään kätkeytynyt sosiaalinen valikoituminen. Oppilaiden sosiaalisen aseman erilaisuutta ei kuitenkaan voida jättää huomioon ottamatta peruskoulun toiminnassa pyrittäessä kaikkien oppilaiden koulutyöskentelyn etenemiseen ja myös poissaolojen ja niiden aiheuttamien haittojen vähentämiseen.*”¹²⁸

Monen mielestä ympärillä vaikuttava yhteiskunta vikoineen on suurempi koulurauhan heikentäjä kuin itsessään peruskoulu-uudistus. Koululaitos nähdään usein myös muun yhteiskunnan uhrina. Elias Turunen kirjoittaa seuraavasti otsikolla *”Levoton yhteiskunta – levoton koulu”*: *”Nykyisen koulun arkeen kuuluva levottomuus, murrot ja väkivalta, ovat antaneet keskustelun aiheita lehtien palstoilla. Onko vika oppilaissa vaiko opettajissa, kysyvät jotkut. Mielestäni kysymys on asetettu väärin. Ongelman eräs aiheuttaja – puuttuva vastuuntunto – ei rajoitu koulun seinien sisälle, vaan on syövän tavoin levinnyt yhteiskunnan jokaiseen soppeen.*”¹²⁹

Turunen kääntää yhteiskunnan kehityksen positiiviseksi mutta asettaa samalla koulun uhrin asemaan: *”Lasten ja nuorten kohentuneet taloudelliset olot ja hyvä viriketausta*

¹²⁷ Malmberg Rauli: Kasvatus ja opettajan työ – Opettaja tarvitsee työlleen myös konkreettista tukea. Opettaja-lehti, nro 10, 7.3.1975, 22.

¹²⁸ Työryhmän muistio. Opettaja-lehti, nro 24, 13.6.1975.

¹²⁹ Turunen, Elias: Levoton yhteiskunta – levoton koulu. Opettaja-lehti, nro 3, 16.1.1975, 16.

antavat tukea tälle olettamukselle. Koulu joutuu kuitenkin tänä päivänä työskentelemään vähemmistön ehdoilla. Elämme aikaa, jossa melko yleisesti pyritään pakenemaan jonkin yhteisön tai naapurin selän taakse. Eräänä tämän ilmiön seurauksena erilainen ilkivalta kasvaa jatkuvasti, jonka seurauksena veromarkkoja joudutaan heittämään melkoiset kasat aivan hukkaan.”¹³⁰

Peruskoulu-uudistus nähdään osana yhteiskunnallisen muutoksen tarvetta, mutta on havaittavissa, että enemmän muu yhteiskunta muutospaineineen heikentää mahdollisuuksia ylläpitää koulujen työskentelyrauhaa. Samalla ongelma nähdään kuitenkin itsessään vanhassa koulujärjestelmässä ja yhteiskunnan rakenteissa: sosioekonominen epätasa-arvo lisää koulumotivaation heikentymistä, koulupelkoa ja sosiaalista eristäytymistä. Koulu-uudistuksen puolustajat näkevät siis peruskoulu-uudistuksen mahdollisuutena lisätä lasten halukkuutta koulunkäyntiin, heidän saadessaan yhtäläiset mahdollisuudet uudistuksen myötä.

Koulurauhan häiriintyminen nähtiin niin merkittävänä koulutyötä haittaavana tekijänä, että kouluhallitus käynnisti OAJ:n kanssa yhteistyössä keväällä 1976 laajan koulujen työrauhan kartoituksen. Tällöin opettajien näkemykset aiheesta nousivat merkittävästi. Kyselyn suoritti Eero Peltoniemi Helsingin yliopiston opettajalaitoksen toimeksiannosta ja tavoitteena oli saada selville opettajien käsitys koulujen työrauhasta.

Peltoniemi kirjoitti kyselyn tuloksista seuraavasti: *”Kyselyn mukaan selvästi yleisimmät koulutyöhön häiritsevästi vaikuttavat tekijät olivat oppilaiden yleinen levottomuus oppitunneilla, välinpitämättömyys opetuksesta ja koulunkäynnin motivaation heikkous, opetussuunnitelman puutteet ja sen toteutuksessa esiintyneet ongelmat, oppimateriaalin puutteet ja opetusryhmien heterogeenisuus. Käyttäytymishäiriöiden aiheuttajiksi opettajat katsoivat useimmin oppilasta itseään koskevat tekijät, kuten persoonalliset ominaisuudet, kotiolosuhteet jne. Seuraavaksi yleisin suurryhmä oli toveripiirin vaikutus. Koulusta aiheutuvia tekijöitä on pidetty huomattavasti harvemmin häiriön aiheuttajina. Niinpä sellaiset tekijät kuin koulutilat, opetussuunnitelma, tuntijako ja*

¹³⁰Turunen, Elias: Levoton yhteiskunta – levoton koulu. Opettaja-lehti, nro 3, 16.1.1975, 16.

kyyditysjärjestelyt mainitaan edellisiä huomattavasti harvemmin. Yleisiin yhteiskunnallisiin syihin ja koulujärjestelmään liittyviin tekijöihin viitataan suhteellisen harvoin.”¹³¹

On huomionarvoista, että opettajat eivät näe peruskoulu-uudistuksen selkeästi ja suoranaisesti vaikuttavan koulurauhan heikentymiseen. Opetussuunnitelma, tuntijako ja koulutilat eivät nouse kyselyn perusteella merkittävään rooliin, mutta ovat silti mainittuina ja nämä voidaan nähdä suurelta osin seurauksina itse uudistuksesta. Myös opetussuunnitelman puutteet voidaan ymmärtää kritiikkinä juurikin uutta peruskoulu-uudistuksen opetussuunnitelmaa kohtaan samoin kuin uudistetun oppimateriaalin puutteet. Myös opetusryhmien heterogeenisyys voidaan nähdä osittain peruskoulu-uudistuksen seurauksena erilaisista olosuhteista tulevien lasten integroitumisena samoihin luokkiin. Käyttäytymishäiriöt voidaan taas ymmärtää irrallisena uudistuksesta, mutta toisaalta peruskoulu-uudistuksen seurauksena kasvaneet ryhmäkoot, ahtaat luokkatilat ja tästä johtuva yleinen rauhattomuus voivat kotiolosuhteiden lisäksi aiheuttaa käytöshäiriöitä.

Vuotta myöhemmin kouluhallitus ja OAj julkaisivat koulurauhan häiriintymisen syistä yhteenvedon, jossa mainittiin häiriöiden syinä seuraavia: *”Opetusryhmien suuri koko ja heterogeenisuus, opetussuunnitelmista ja koulutiloista aiheutuvat seikat, yhteisten kasvatustavoitteiden puuttuminen, vääristyneet käyttäytymismallit, joukkoviestimien vaikutus, kodin ja koulun yhteistyön riittämättömyys, oppilaiden kotiolot, murrosiästä aiheutuvat vaikutukset ja sekä oppilaiden ja opettajien henkilökohtaiset ominaisuudet. Vaikka työrauhatilanne todetaan yleisesti ottaen melko tyydyttäväksi, nähdään aihetta vakaviin korjaustoimiin.”¹³²*

Yhteenvedossa esitetään seuraavia toimenpiteitä: *”Yleisintä kannatusta ovat saaneet kodin ja koulun yhteistyön parantaminen, opetusryhmien pienentäminen, huomion*

¹³¹ Peltoniemi Eero: Opettajien mielipiteitä koulujen työrauhasta. Opettaja-lehti, nro 17, 23.4.1976. (sivunumeroita ei saatavilla).

¹³² Yhteisiin työrauhatoimiin - Yhteenvedo koulurauhan häiriintymisen syistä. Opettaja-lehti, nro 16, 22.4.1977, 7.

kiinnittäminen koulujen kokoon, opetustilojen määrään ja niiden viihtyvyyteen, opetussuunnitelman kehittäminen, opettajien keskeinen sekä opettajiston ja muun kouluhenkilöstön yhteistyö, oppilashuoltotoiminnan tehostaminen, kasvatustavoitekeskustelun jatkaminen sekä tiedotusvälineiden ja yleisen mielipiteen saaminen mukaan yhteistyöhön. Edellä olevassa luettelossa ovat vain ne kohteet, joihin voidaan vaikuttaa kouluviranomaisten ja opettajien toimin sekä koulun ja kotien välisellä yhteistyöllä. Koululaitoksen keinot eivät kuitenkaan yksin riitä, sillä tärkeän alueen muodostaa yhteiskuntapolitiikan ja elinkeinoelämän koko muu laaja kenttä. Sen kanssa tarvittavan yhteisön virittäminen on kouluviranomaisten ja opettajien yhteinen tehtävä. Tuloksiin pääseminen siinä vaatii pitkän marssin.”¹³³

Peruskoulu-uudistus nähdään myös mahdollisuutena ja keinona poistaa niitä sosiaalisia ja tasa-arvollisia epäkohtia, joiden osittain nähdään aiheuttavan koulupinnausta ja muita työhäiriöitä. Koulurauhan häiriintymistä käsittelevässä yhteenvedossa ei myöskään syytetä yksistään peruskoulu-uudistusta häiriöiden lisääntymisestä ja kärjistymisestä. Kuitenkin esimerkiksi mainitut opetusryhmien suuri koko ja heterogeenisyys, opetussuunnitelmista ja koulutiloista aiheutuvat seikat sekä yhteisten kasvatustavoitteiden puuttuminen voidaan tulkita koulu-uudistuksesta johtuviksi.

Oppilaiden heterogeenisyyden lisääntyminen viittaa oppilasaineksen monimuotoistumiseen. Peruskoulu-uudistuksen seurauksena eri lähtökohdista ja sosiaalisista taustoista tulevat lapset ja nuoret sijoitettiin samoihin ryhmiin ja luokkatiloihin. Lapsien toisistaan eroavat ominaisuudet kuten motivaatio, oppimisvaikeudet sekä sosiaalisen taustan ja kodin antamat käyttäytymismallit ovat poikenneet enemmän toisistaan kuin ennen uudistusta. Koulutiloilla viitataan todennäköisesti suurin luokkakokoihin ja ahtaisiin tiloihin, jotka ovat olleet useasti keskustelun kohteena tarkastellulla aikavälillä. Uutta, uudistuksen mukanaan tuomaa opetussuunnitelmaa kohtaan on myös esiintynyt tyytymättömyyttä, erityisesti sen teoreettisuuden ja monimutkaisuuden, kuten myös konkreettisesti esiintyvän tavoitteen ja mahdollisuuden ristiriitaa kohtaan.

¹³³Yhteisiin työrauhatoimiin - Yhteenvedo koulurauhan häiriintymisen syistä. Opettaja-lehti, nro 16, 22.4.1977, 7.

Samassa numerossa aiheesta jatkaa puheenjohtaja Voitto Ranne, otsikolla ”Koulupinnaus ja työn vieroksunta”. Ranteen mukaan *”Koululaisten luvattomat poissaolot ovat jo pitkään olleet opettajien ja koulujen johtajien huolenaiheena. Tämä valitettava ilmiö on vuosien kuluessa yleistynyt ja aiheuttanut osaltaan häiriöitä koulun normaaliin työtahtiin. Koulupinnauksen syyt ovat monenlaiset. Niitä voidaan etsiä koko yhteiskunnasta, kodista ja myös koulusta. Ajan henki näyttää olevan sellainen, että työn ja täsmällisyyden vieroksunta ei olekaan enää pahe, vaan hyväksyttävä ilmiö, joka voidaan selittää mitä moninaisimmin perustein.”*¹³⁴

Ranne painottaa edelleen vahvasti kodin ja vanhempien vaikutusta: *”Tässä yhteydessä viitataan usein koteihin ja kodin merkityksen muuttumiseen. Totta onkin, että vanhempien valvova silmä ja huolenpito eivät yllä lapsiin enää siinä määrin, kuin aikaisemmin. Useassa tapauksessa perheet ovat rikkoutuneet ja vielä tavallisempaa on, että vanhemmista molemmat käyvät ansiotyössä. Tämä suuntaus on johtanut siihen, että koulunuoriso saa varsinaisen koulutyön ulkopuolisen ajan tulla omin päin toimeen. Vapaus lisääntyy ja sillä on omat seurauksensa.”*¹³⁵

Ranne jatkaa: *”Koulussakin on syynsä. Varsinkin peruskoulu liian teoriapitoisine oppisisältöineen turhauttaa monia oppilaita. He kokevat koulun ylivoimaisena, mikä puolestaan vierottaa koulusta ja siihen kuuluvasta toimeliaisuudesta ja työnteosta. Käytännön aineet ja käden työ on mahdollisimman pian arvioitava koulun kentässä uudelleen. Tilanne jatkuu muuten entisellään, jopa pahenee. Koulupinnauksella on vakavia seurauksia. Sillä on taipumus tarttua ja levitä laajemmaltikin. Toimettomuus ja maleksiminen johtavat usein myös rikoksiin. Pahinta kuitenkin on, että siitä saattaa tulla elämäntapa. Ja jos se vielä koetaan vaikkapa puolittain hyväksytyksi eikä siihen*

¹³⁴ Ranne Voitto, Puheenjohtajan puheenvuoro – Koulupinnaus ja työnvieroksunta. Opettaja-lehti, nro 16, 22.4.1977, 9.

¹³⁵ Ranne, Voitto: Puheenjohtajan puheenvuoro – Koulupinnaus ja työnvieroksunta. Opettaja-lehti, nro 16, 22.4.1977, 9.

tartuta, sillä on nuorison ja koko kansan kannalta vakavat seuraukset. Kasvattajan vastuu on luonnollisesti keskeinen tässäkin asiassa. Opettajat tekevät parhaansa, mutta heidänkin mahdollisuutensa ovat rajatut. Kasvattajia ovat kaikki ja vastuukin pitää jakaa sen mukaan.”¹³⁶

Opettajakunta tuntuu kirjoitusten perusteella olevan suhteellisen yhtenäinen keskusteltaessa käytöshäiriöiden syistä ja taustoista. Koululaitos nähdään selkeästi vain pienenä osana muuta yhteiskuntaa ja monesti ns. yhteiskunnan uhrina. Käytöshäiriöiden syynä pidetään yhteiskunnan muuttunutta arvomaailmaa, kotien ja perheiden merkityksen muuttumista muuttoaallon, elinkeinorakenteen ja muun yhteiskunnan muutoksen seurauksena. Kirjoituksista saa kuvan, että yhteiskunnallisen murroksen kanssa samaan aikaan toteutettu peruskoulu-uudistus on vain pieni osa yleisen ilmapiirin huonontumisesta, rauhattomuuden lisääntymisestä ja koulurauhan häiriintymisestä. Itse uudistusta syytettäessä, esiin nousevat lähinnä uudistuksen sisällölliset ongelmat joiden nähdään korostavan ja voimistavan muista syistä kumpuavan koulurauhan häiriintymistä.

¹³⁶ Ranne, Voitto: Puheenjohtajan puheenvuoro – Koulupinnaus ja työnvieroksunta. Opettaja-lehti, nro 16, 22.4.1977, 9.

6 Johtopäätöksiä

Peruskoulu-uudistuksen asteittainen toteutus Pohjois-Suomesta kohti etelää tekee haasteelliseksi analysoida, miten eri artikkeleissa itse koulu-uudistuksen nähdään vaikuttavan negatiivisiin ja positiivisiin muutoksiin kouluissa, sillä samat ongelmat tuntuvat esiintyvän osittain limittäin sekä pohjoisessa että eteläisessä Suomessa. Tämä korostuu silloin, kuin peruskoulu-uudistusta ei suoranaisesti mainita yksittäisen ongelman tai haasteen aiheuttajana. Alueelliset perspektiivit esiintyvät kirjoituksissa melko harvoin, vaikka Lapin läänissä koetut uudistukseen liitetyt haasteet sekä pääkaupunkiseudun peruskouluun siirtymisen haastavuus verrattuna muuhun Suomeen, tuodaankin keskustelun tasolle.

Koulu-uudistusta ei aina suoranaisesti mainita puhuttaessa suomalaisen yhteiskunnan muutoksista ja erityisesti opettajiin kohdistuvien odotuksien muutoksista. Onkin oleellista pohtia, mitkä muutokset nähdään konkreettisesti käytännöntyössä johtuvan itse peruskoulu-uudistuksesta ja ovatko jotkin seikat seurausta jostain muusta. Näen kuitenkin koulu-uudistuksen ja suomalaisen yhteiskunnan muuttumisen kulkevan hyvin pitkälti rinnakkain. Peruskoulu-uudistuksen suorien vaikutusten tutkimisen tekee haastavaksi erityisesti uudistuksen asteittainen toteutuminen, minkä seurauksena Suomi siirtyi alueellisesti eri vuosina yhdeksänvuotiseen peruskouluun. Esimerkiksi vuonna 1974 Lapin läänissä oltiin jo toteutettu yhtenäiskouluun siirtyminen, kun taas pääkaupunkiseudulla koulutyötä jatkettiin entisen mallin mukaisesti vuoteen 1977 asti. Kuitenkin eri puolella Suomea koettiin samankaltaisia ilmiöitä keskusteltaessa opetuksen sisällöllisistä muutoksista, opettajiin kohdistuvista muutospaineista sekä koulun ilmapiirimuutoksista ja yleisesti työskentelyn vaikeutumisesta. Useat kirjoittajat myös pohtivat muutoksia yleisellä tasolla, ilman alueellista perspektiiviä. Onkin hyvä muistaa, että koulunuudistusta edeltävä ilmiö, keskikoulun paisuminen on merkittävä syy sille, miksi peruskoulu-uudistukseen ryhdyttiin.

Keskikoulun paisuminen ja kansakoulun merkityksen vähentyminen pakottivat pohtimaan vaihtoehtoa vanhalle mallille, jotta keskikoulujen kuormitus ei kävisi kohtuuttomaksi. Keskikoulun paisumisen on nähty olevan seurausta siitä yhteiskunnallisesta kehityksestä, jonka mukaisesti vanhemmat kokivat lasten paremman koulutuksen tulevaisuuden kannalta tarkoituksenmukaisemmaksi kuin ennen. Muuttoaalto maaseudulta kaupunkeihin samalla lisäsi monen lapsen mahdollisuutta siirtyä kansakoulun jälkeen keskikouluun, sillä välimatkat pienenivät maaseudulla asumiseen nähden. Tämä voidaan nähdä osittain selityksenä sille, miksi myös etelässä koettiin muutoksen vaikutukset jo ennen varsinaiseen yhdeksänvuotiseen yhtenäiskouluun siirtymistä: keskikoulun paisuminen johti luokkakokojen kasvuun, uusien opetusmetodien omaksumiseen ja samassa luokassa opiskelevien oppilaiden sosioekonomisten asemien monimuotoistumiseen. Peruskoulu-uudistus onkin nähtävissä toisaalta yhteiskunnan tuomista muutospaineista, tarpeesta nostaa kansalaisten sivistys-, ja koulutustasoa mutta myös konkreettisen ilmiön seurauksena; ratkaisuna liian suureksi laajentuvalle keskikoululle, joka oli itsessään jo seurausta suomalaisen yhteiskunnan murroksesta.

Peruskoulu-uudistuksen onnistumisen arviointiin ja käytännön kokemuksiin liittyy yleisesti paljon monimuotoisuutta ja ristiriitaisuuksia. Toteutuksen alussa, vuoden 1973 tienoilla Opettaja-lehti antaa paljon sijaa eri kouluviranomaisten puheille ja kirjoituksille, joissa korkeat virkamiehet ja valtionjohtotehtävissä työskentelevät ylistävät uudistusta ja sen tavoitteita. Uudistus rinnastetaan ennen kaikkea positiiviseen ja kaikkia hyödyttävään ihannekuvaan: suomalainen yhteiskunta kehittyy, vaurastuu, sivistystaso nousee ja koulutuksen merkitys korostuu. Opettajille teetettyjä kyselyitä ei esiinny lehdissä niin paljon kuin voisi olettaa, esimerkiksi sen perusteella miten kouluviranomaiset uudistuksen alkuvaiheessa korostavat opettajilta saatujen kokemusten ja rehellisen palautteen merkitystä koululaitosta kehittäessä.

Vuonna 1975 aloitetut peruskoulu-uudistuksen säästötoimenpiteet tuntuvat kirjoitusten sävyn perusteella heikentävän radikaalisti opettajien uskoa ja luottamusta sekä uudistukseen että viranomaisiin. Lisäksi opettajien jälkeenhäännyt palkkakehitys muuhun yhteiskuntaan verrattuna herättää närkästystä ja korostuu tilanteessa, jossa vaatimukset ja paineet lisääntyvät mutta rahallinen korvaus ei tähän korreloitu. Yleisesti ottaen, peruskoulu-uudistus on toteutusvuosinaan vaikuttanut tuovan enemmän negatiivisia vaikutuksia koululaitoksen arkeen. Haastetta tämän tutkimukseen tuo se, että on ajoittain vaikeaa eritellä johtuvatko kaikki negatiivisiksi koetut vaikutukset suoranaaisesti peruskoulu-uudistuksesta ja miten paljon ympärillä voimakkaasti muuttuva yhteiskunta vaikuttaa.

Opettajien muuttunut rooli koulujärjestelmässä uudistuksen myötä ei kuitenkaan kulminoidu ainoastaan kasvaneeseen työmäärään, aikataulupaineisiin, opetettavien luokkien koon kasvuun ja heterogeenisyyden lisääntymiseen tai kasvaneeseen tarpeeseen omaksua nopeasti uusia opetettavia kokonaisuuksia. Muuttuva yhteiskunta ja samalla muuttuvat tarpeet näkyvät myös esimerkiksi työtehtävien-, ja virkojen uudelleenjärjestelyssä. Esimerkiksi vanhojen kansakouluopettajien asema koetaan uhatuksi ja tulevaisuuden työllisyysnäköymät epävarmasti, sillä esimerkkinä ollutta maatalousoppia ei koeta enää samalla tavalla hyödylliseksi oppiaineeksi kuin aikaisemmin. Vastaavia aineita opettavien asema tuntuu heikentyvän entisestään erityisesti uudistuksen edetessä opettajien huomatessa, että työllistyminen ei ole enää itsestäänselvyys. Luokkia yhdistäessä ja koulun järjestäytyessä uudelleen uudistuksen myötä, myös opettajatarve vähenee. Keskustelussa on saanut laaja-alaisesti sijaa myös opettajien palkkaus, jonka nähdään jääneen selkeästi jälkeen yleisestä virkamiesten palkkakehityksestä. Palkkaan liittyvät parannusvaatimukset heijastuvat opettajalähtöisestä näkökulmasta siihen kokemukseen, että työolot ja työhön kohdistetut vaatimukset ovat peruskoulu-uudistuksen myötä selkeästi nousseet. Tähän perustuen myös palkkojen tulisi nousta, sillä työn luonteen koetaan muuttuneen selkeästi haastavammaksi.

Koulu-, ja työskentelyrauhan heikentyminen on ollut voimakkaan keskustelun kohteena vuosien 1973-1977 aikana. Tarkasteltujen kirjoitusten perusteella peruskoulu-uudistuksen osuus koulurauhan heikentäjänä on ollut ristiriitainen, mutta erityisesti vaikutukset tuntuvat olevan epäsuoria. Peruskoulua on kritisoitu uuden opetussuunnitelman liiallisesta teoriapainotteisuudesta, jonka nähdään vieraannuttavan oppilaita koulutyöstä. Liian suuret luokkakoot ahtaissa tiloissa sekä uudistukseen liittyvä luokanvalvojan muuttunut rooli nähdään myös suoranaista koulu-uudistuksesta johtuvina työrauhan heikentäjinä. Kurittomuuden ja levottomuuden nähdään lisääntyvän aineenopettajien määrän lisääntyessä ja luokanvalvojan tavatessa omaa luokkaansa vain kerran viikossa.

Toisaalta, useasti mainitaan koulujen työrauhan heikentymisen olleen jo vuosia jatkunut ja pahentunut ongelma. Tämän ilmiön voidaan siis tämän perusteella ymmärtää alkaneen jo ennen varsinaisen peruskoulu-uudistuksen toteutusta. Työrauhan heikentymisestä puhutaan paljon niissä yhteyksissä, joissa mainitaan oppilaiden kotilojen muuttuminen epäedulliseen suuntaan, yleisen yhteiskunnassa tapahtuneiden käytösnormien ja muun normi-ilmapiiirin muuttuminen huonompaan suuntaan sekä television ja muun median vaikutus. Nämä ovat selkeästi seurausta yhteiskunnan murroksesta, jonka keskellä peruskoulu-uudistusta alettiin toteuttaa, eikä tämän takia mainittuja syitä voida yksin asettaa peruskoulu-uudistuksen vastuulle tai tästä johtuvaksi. Sen sijaan, voidaan ajatella monien yleisestä yhteiskunnallisesta muutoksesta johtuvan ilmiön kärjistyvän koulumaailmassa ja peruskoulu-uudistuksen yhteydessä. Keskusteltaessa koulurauhan häiriintymisestä Opettaja-lehdissä, on myös havaittavissa, että itse peruskoulu-uudistusta ei nähdä myöskään syyllisenä luokkien heterogenisoitumiseen, eikä käytöshäiriöitä suoranaisesti sen syynä, että eri sosioekonomisista lähtökohdista tulevat oppilaat opiskelevat samoissa tiloissa. Opettajat eivät syyttele toisiaan eivätkä itse uudistusta ilmiöstä, mikä on huomionarvoista tutkimuskysymyksen kannalta: kansa-, ja oppikouluväen erimielisyydet ja oppikouluväen pelot koulujen sosialisoitumisesta olisivat hyvin voineet johtaa päätelmään, että koulurauhan heikentyminen nähdään seurauksena oppilasaineksen monimuotoistumisesta. Opettajat seisovat kuitenkin yhtenäisenä ryhmänä ja lehtikirjoitusten perusteella vanhempien kotikasvatus ja yleinen normi-ilmapiiirin muutos ovat suurimpia syitä koulujen työskentelyrauhan huonontumiseen. Myös

lakkoilujen yhteydessä opettajat ovat pitkälti seisseet samojen arvolähtökohtien takana, eikä uudistusta edeltävää jaottelua kansa-, ja oppikoulun opettajiin ole ollut selkeästi nähtävissä. Peruskoulu-uudistus on selkeästi yhtenäistänyt opettajakuntaa ja nostanut kaikkia opettajia yhdistävät epäkohdat tärkeimmäksi asiaksi johon tavoitellaan muutosta yhtenäisenä ryhmänä.

Esimerkiksi muun yhteiskunnan ja koulumaailman tiiviistä yhteydestä voidaan ottaa maalta kaupunkiin muuttoaallon ja elinkeinorakenteen muutoksen painostamana muuttanut perhe, jonka vanhemmat kävivät molemmat työssä ja tekivät pitkiä työpäiviä. Molempien vanhempien siirtyminen kodinulkopuoliseen ansiotyöhön on 1970-ilmiö, joka korostuu useissa oppilaiden käytöshäiriöitä koskevissa kirjoituksissa. Vanhemmilla ei ole täten aikaa eikä mahdollisesti energiaakaan kiinnittää lastensa käytökseen huomiota samalla tavalla kuin ennen. Perheinstituution käsitys muuttuu ja rikkoutuu samalla entisestä yhteisöllisyyttä korostaneesta mallista. Tässä vaiheessa mukaan liittyvät opettajat, joiden ylityöllistys, kasvaneet rooliin liitetyt paineet sekä jaksaminen on nostettu hyvin suureen painoarvoon Opettaja-lehdissä peruskoulu-uudistuksen aikana. Lasten käytös huonontuu kouluissa eikä koulu-uudistuksen johdosta väsynyt ja ylityöllistynyt opettaja ehdi kiinnittää jokaiseen oppilaaseen huomiota entiseen malliin. Näin yleisesti muuttuva yhteiskunta ja peruskoulu-uudistuksen mukanaan tuomat haasteet ja ongelmat integroituvat yhteen.

7 Lähteet

Alkuperäisaineisto:

OAJ- Opettajain lehti 1/1973-11/1973, Kansalliskirjasto, Helsinki.

OAJ – Opettaja-lehti 1/1974-12/1974, Kansalliskirjasto, Helsinki.

Kirjallisuus:

Häyrynen, Y.-P. & Hautamäki, J.J – Ihmisen koulutettavuus ja koulutuspolitiikka – koulutuksen laadullisten muutostekijäin ja muutostavoitteiden tutkimusprojekti. Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Helsinki 1973.

Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka: Matkalla nykyaikaan – elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Werner-Söderström Osakeyhtiö, Juva 1998.

Kettunen, Pauli & Simola, Hannu (toim.): Tiedon ja osaamisen Suomi – kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2012.

Melin, Harri & Nikula, Jouko (toim.): Yhteiskunnallinen muutos, vastapaino. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003.

Nurmi, Veli: Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita – dokumentteja maamme koulunuudistuksen perusvaiheista, 18/1986.

Railo, Erkki & Laamanen, Ville (toim.): Suomi muuttuvassa maailmassa. Edita, Helsinki 2010.

Rantalaiho, Kari: Nuoriso ja yhteiskunta – Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja 2, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1968.

Rantalaiho, Kari: 1970-luvun nuorisopolitiikka: Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja, nro 4, Keskuskirjapaino, Helsinki 1969.

Tutkielmat:

Kyöstilä, Mikko: Vieraantuminen. Sosiologian laudaturtyö, Helsingin yliopisto 1968.

Linsiö, Timo: Peruskoulun uudistus ja vieraantuminen. Pro Gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto, Sosiologia 1969.

Matsson, Anne-Maria: Peruskouluun vaikka väkisin - koulujärjestelmäuudistus poliittisena taisteluna 1960-1965. Pro-gradu tutkielma, Helsingin yliopisto, Poliittinen historia 1999.

Okkonen, Ville: Peruskoulua vastaan – yksityisoppikoulut ja yhteiskuntajärjestys 1966-1975. Väitöskirja, Turun yliopisto, Turku 2017.

Sartanen, Asko: Massasivistyksen pelkoa? Koulu-uudistus ja peruskoulun vastustajat 1950- ja 1960-luvuilla. Pro Gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta 2012.

Spoof, Sanna-Kaisa (toim.) & Sappinen, Eero: Arkielämän murros 1960-, ja 1970-luvuilla – Tutkimus suomalaisen työväestön elämäntavoista ja niiden paikallisista raumalaisista piirteistä. Väitöskirja, Turun yliopisto. Suomen muinaismuistoyhdistys 2000.

Varjo, Janne: Opettajalehdistö koulunuudistuksen kuvaajana: peruskouluinnovaatiot opettajien ammattilehdissä 1970-77. Syventävien opintojen tutkielma. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteen laitos 1994.

